

JEAN-LOUIS ROCCA

Çin'in Sosyolojisi

ÇEVİREN: ARZU NİLAY KOCASU

2013
KÜTÜPHANESİ

iletişim

JEAN-LOUIS ROCCA • **Çin'in Sosyolojisi**

JEAN-LOUIS ROCCA Jean-Louis Rocca, Uluslararası Araştırmalar ve Etütler Merkezi'nde (CERI) araştırma görevlisi, Tsinghua Üniversitesi'nde sosyoloji bölümü öğretim üyesi ve Pekin'deki Fransız-Çin çalıştayları direktörüdür. Çağdaş Çin toplumunun yeni sınıfsal yapısı üzerine çalışmaktadır.

Une sociologie de la Chine
© 2010 Éditions La Découverte

İletişim Yayınları 1637 • Başvuru Dizisi 61
ISBN-13: 978-975-05-0931-5
© 2011 İletişim Yayıncılık A. Ş.
1. BASKI 2011, İstanbul

EDİTÖR Berna Akkıyal
KAPAK Suat Aysu
KAPAK FOTOĞRAFI Hamish McConnochie
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Burcu Tunakan
BASKI ve CİLT Sena Ofset
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları
Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

JEAN-LOUIS ROCCA

Çin'in Sosyolojisi

Une sociologie de la Chine

ÇEVİREN *Arzu Nilay Kocasu*

iletişim

İçindekiler

Giriş ... **9**
Ortodoks düşünce ... **10**
Kültüralist açmazlar ... **11**
Modernizasyon açmazları ... **13**
Eleştirel bir düşünüş ... **14**

BİRİNCİ BÖLÜM
Tarihsel Yörünge ... **17**
Devrim'i beklerken ... **18**
Gri bir sayfa ... **20**
Toplumun memurlaştırılması ... **22**
Sınıf olmayan sınıflar ... **23**
Toplumsal tabakalaşmanın kaynakları ... **25**
Bir statüler toplumu ... **27**
Yeni dayanışma biçimleri: Şehirler ... **29**
Yeni dayanışma biçimleri: Köyler ... **31**
Totalitarizmin trajik başarısızlığı ... **33**

İKİNCİ BÖLÜM
Reformların Uzun Seyri ... **35**
Devletin ve pazarın müşterek oluşumu ... **38**
Marjinal bir kapitalizm (1978-1991) ... **39**
Yapıların sürdürülmesi ... **40**
Birkaç kopuş ... **42**

Kararsız bir tabakalaşma **44**
Kırılma dönemi (1992-2007) **44**
Zenginleşmek hakkımız **48**
Sanayisizleşme: Kamu istihdamının düşüşü **49**
Özelleştirme: Kullanım kılavuzu **51**
Ekonominin hizmet sektörüne yönelmesi **54**
Yeni sanayileşme **54**
Eğitimin değerlenmesi **55**
Kentleşme **57**
Sosyal güvenlik sistemlerinin parçalanması **59**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Yeni Bir Toplum **63**
Toplumsal hareketliliğin koşulları **64**
Belirlenimler **64**
Olasılıklar denizi **68**
Çin toplumunun morfolojisi **70**
Dengesizliklerin tehlikeleri **73**
Toplumsal früstrasyonlar **74**
Tüketicisiz bir tüketim toplumu **76**
İdeal sınıf **77**
Dinamizm ve akılcılık **77**
Siyasal dinamizm ve istikrar **78**
Muğlak bir sınıf **79**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Reformlar Zamanında Bireyler Toplumu **83**
Bir özneler toplumu **85**
Sürüye uyma **87**
Toplumsal kaygı **89**
Sex and marriage in the (Chinese) city **92**
Kamusal ahlak, toplumsal töreler **93**
Normalleştirici özgürlükler **95**
Çocuklar **98**

BEŞİNCİ BÖLÜM
Siyasal Puzzle **103**
Ölçülü bir çoğulculuk **104**
İnternet devrimi ve sınırları **105**
Seçimler ve seçmenler **107**

Thermidorcu bir elit ... 108
Toplumsal itiraz ... 112
Protestoların çeşitliliği ... 113
İktidar ve toplum: Türlerin karışımı ... 115
Arada kalan entelektüeller ... 116
Çin'in ortalamalaşması ... 118
Kimlikler ve millet ... 119
Muhafazakâr demokrasi ... 122

Sonuç ... 127
Birkaç soykütüksel öğe ... 127
Her şey yolunda ... 129
Modernizasyon bir gala yemeği değildir ... 132
Muhafazakârlık ve temsil ... 134

Kaynakça ... 137

GİRİŞ

Çin, uzmanlar için başka ülkelerden daha fazla sorun teşkil ediyor. "Uygarlığının" –varsayılan– sürekliliği ve istikrarı, topraklarının ve nüfusunun ebatları, tesiri, tarihindeki ani dalgalanmalar, toplumsal yapılarının ve imgelemlerinin karmaşıklığı hareketlerini kısıtlıyor. Bu durumda uzmanlar görünür karşıtlıklarına rağmen ortak bir kesinlikte birleşen iki entelektüel tutumdan birini benimsiyorlar. Fransa'da François Jullien tarafından temsil edilen birincisi, kültürel özcülük yoluna sapmaktan ibaret. Bu tutuma göre, Merkez İmparatorluk topluma nüfuz eden ve Çinlilerin, çevreleri ve kişisel yörüngeleri ne olursa olsun, kurtulamayacakları biricik ve özgül bir dünya kavrayışı üretmiştir (Pye, 1988; Yang, 1994).* Çinliler "bizim gibi değiller".

İkinci tutum ise, aksine, tarihsel ve toplumsal yörüngelerdeki evrensellik üzerinde duruyor. Bu tutuma göreyse, toplumların tümü Çin'in özgürleşemediği tarihsel evrim kurallarına uyarlar. Ekonomik gelişme bu toplumları

(*) Tırnak içinde verilen referanslarla ilgili detaylı bilgi için kitabın sonundaki kaynakça kısmına başvurulabilir – ç.n.

düzenlenmiş piyasayı, temsilî demokrasiyi ve bireyselliğin zaferini birleştiren ortak bir modele –moderniteye– doğru, kademe kademe yöneltir (Huntington, 1968; Inglehart, 1997). Bu çerçevede, Çin'in özgüllüğü tabiatı gereği değil, evrensel bir model çerçevesindeki tarihsel rastlantıların ve toplumsal biçimlerin çeşitliliğinin bir bedelidir. Ekonomisi henüz gerçekten ticarî değil, devleti tamamen modern değil, Çinliler bütünüyle birey değiller. Bununla birlikte, eğer tarihsel yörüngesi tikelse, Çin'in, tarih algısından yakasını uzun süre boyunca sıyıramayacağı anlaşılıyor. Dolayısıyla keşfedilmesi ve anlaşılması gereken, Çin'i limana sağ salim ulaştıracak geçiş mekanizmaları, evrimi zor veya kaotik hale getiren tıkanıklıklardır. "Çinliler bizim gibiler, sadece evrensel yapıyı gerçekleştirmek için daha fazla zaman harcıyorlar.".

Tabloyu daha da karmaşıklaştıran, Çin'de bu iki düşünüş çerçevesini aynı anda kullanma eğiliminin yaygın olmasıdır. Tartışmanın ateşinde, Çinli muhatabın zaman zaman "Bu Çin'e özel bir şey, anlamak için Çinli olmak gerekir," veya "Çin'i en iyi bilen Batılılar bile bazı şeyleri anlayamazlar," dediği sıkça işitiliyor. Öte yandan, herkes "modernleşmenin kaçınılmazlık"ından bahsetmek ve "Çin'in moderniteye geçmekte olduğu"nu söylemek hususunda ağızbirliği ediyor.

Ortodoks düşünce

Bu iki yaklaşım arasındaki daimi salınım yeni değil; üstelik geçmişte de pek çok "imgelenim" doğurdu. Bu, aslında Çin'e yönelik ilgi eksikliğini ele veriyor: Çin, her şeyden önce başka hususlardan konuşmak için bir bahane. Cizvitlerin Çin kültürüne ve toplumuna karşı hayranlıkları Çin kültürünün değerlerini yüceltmeye dayanıyordu. Ayrıca, evrimci

bakış açısı Çin örneğinde imparatorların aydınlanmacı mutlakıyetçiliğinde iyi bir yönetimin nasıl olabileceğinin bir önbelirtisini görmüştü. "İmtiyazlar" dönemi (1840-1949) ise, aksine, bir kültürel aşağılık ve "ülkece gecikmişlik" imgelemini harekete geçirmiştir. Bunlar, yalnızca Batı'nın uygarlaştırıcı etkinliğiyle doldurulabilecek boşluklardır. Nihayetinde, Batılı Maoculuk, Çin'e ait yabancılık halini ("bize ayrı bir dünya görüşü katıyorlar"), Sovyet Marksizm-Leninizminin düşüşü nedeniyle, artık Batı'da bulunmayan siyasal bir öteye ilişkin bir tasarıya (başka bir topluma) eklemler.

Çin'e ilişkin analizlerin, bugün geçmişe göre karmaşıklaşmış olsalar da, genellikle bu iki ilham kaynağından uzaklaşmadığını kabul etmek gerekir. "Demokrasi", "özne", "pazar", "hukuk devleti" Çin dünyasına uzak kavramlardır. Uygarlıkların çarpışmalarındansa uzlaşmalarını yeğleyenler dahi, biri Batı'ya diğeri Çin'e ait olmak üzere *a priori* birbirine yabancı iki bloğun varlığının kabulünden yola çıkarlar. Diğerleri Çin'in geçmişteki "gecikmişliğinin" nedenini, ülkenin moderniteye doğru evrimini alt üst eden (tek particiliğin, totaliter-bürokratik mantığın sürdürülmesine bağlı olan) basit tıkanıklıklara bağlarlar. Batı normlarının kademeli olarak öğrenilmesiyle veya evrensel normların amaç birliğiyle Çin, sonunda "genel hukuk"a katılacaktır (Delmas-Marty ve Will, 2007).

Kültüralist açmazlar

Kültüralist yaklaşıma yapılabilecek temel eleştiri, bizi düşünmekten alıkoyduğudur. Yaklaşımın berraklığı, düşünüşü, her şeye cevap verir gözüken dar ve kolaycı bir çerçeveye hapseder. Café du Commerce'teki* tartışmalardan felse-

(*) Paris'te, 15. kısımda bulunan bir lokanta. Yemek servisinin yanı sıra çeşitli toplantı, konferans ve seminerlere de ev sahipliği yapmaktadır – ç.n.

fi veya akademik kliklere uzanan geniş dağılımını bu duruma borçludur. Yine de, şu veya bu nedenle "kültür" olgusu sorgulandığı takdirde zemin ayağımızın altından çekilmiş olur.

"Çinli", söz konusu olan öğretmeni dinlemekse iktidara itibar eder, trafikte veya kuyrukta beklemek gerektiğindeyse bu saygılı tutumunu bir kenara bırakır. Hangi "kültür"den bahsediyoruz? Konfüçyüs'ünkinden mi, Cumhuriyet'inkinden mi, yoksa günümüz kültüründen mi? Sezuan veya Şanghay'ın ücra bir mahallesinden bahsettiğimizde hangi bölgeyi kast ediyoruz? Nihayetinde, hangi toplumsal tipi kültürel norm olarak kabul etmiş sayılıyoruz? Entelektüeli mi, uyanık *businessman*'i mi, esnafı mı, şehirlerin sıradan insanlarını mı, –zengin, fakir, orta(lama)– köylüyü mü, popüler sanatçıyı mı? Bizatihi Çin kültürünün kültüralist olduğunu ve (en az) iki "kültür"le karşı karşıya olduğumuzu anlamak için Çinli bir üniversiteliyi temel kırsal Çince'yi konuşurken duymak yeterlidir.

Diğer zorluksa, aynı bireyin koşullara ve muhatabının tabiatına göre aynı davranışları ve aynı kültürel söylemi ortaya koymayacak olmasıdır. Araştırmacı, siyasal reformun hemşeri toplantılarındaki eksikliğini eleştirebilir ve bunu bir Batılı'yla yaptığı tartışma sırasında doğrulayabilir. Bir diğeri, tersini yapacaktır. Daha kabaca açıklamak gerekirse, "küreselleşmiş" Çinli, bir Fransız restoranında "Batılı olduğu"nu ileri sürecek, fakat soydaşlarının yanında bu azmini hemen unutacaktır. Kısacası, kültürel kimlik bir veri değil, kişiliğe kuşkusuz iyice yerleşen, fakat çeşitlenmeyi sürdüren ve toplumsal imgelemlerin ve kodların bilinçli ya da bilinçsiz manipülasyonunu bütünüyle serbest bırakan bir pratikler bütünüdür (Bayart, 1996).

Modernizasyon açmazları

Modernizasyon kuramıysa üç katı etkisizdir; çünkü öncelikle dünyanın kaderine yön verdiği farz edilen yarı-metafizik güç, Çin'de başka yerlerde olduğu kadar etkili değil (Leys, 1996). Otuz yıllık istisnai büyümeye rağmen, Çin'in gerçekten demokratikleşememesi bir yana (Hindistan veya Rusya demokratikleşebilmiş midir?), Çinlilerin çoktan beri modern mi, yoksa hâlâ "geleneksel" mi olduklarına karar vermek dahi güç. Bireylerin davranışları gitgide özgürleşse de, anne babaların rolü ağırlığını koruyor. Kafanızı çevirdiğiniz her yerde McDonald's ve basketbol görüyorsunuz; fakat en ufak bir kıvılcım Amerikan karşıtı hisleri ve Çin'in özgün niteliğine ilişkin arayışı yeniden alevlendiriyor. Hükümet tarafından yürütülen politikaları en çok eleştiren ve basın özgürlüğü ve "kırılgan gruplar"ın yasal olarak korunması çağrısında bulunanlar, çok güçlü bir biçimde ve sıklıkla parlamenter demokrasinin karşısında duruyorlar.

Modernizasyon kuramının etkisiz olmasının bir diğer nedeni de, toplumsal olanı Çin'de –ve ayrıca başka yerlerde– neşeyle iç içe geçen özerk alanlara bölmesi. Çin ekonomisi bu hususta ekonomi (Swedberg ve Granovetter, 1992) veya tarih sosyolojisine (Skocpol, 1984), geçiş durumunu öne çıkaran yaklaşımdan daha çok itibar ettiği halde, burada toplumsal ilişkiler, siyasal çatışmalar, devlet mantığı işleyişleri ve imgelemler rekabet piyasasının kurallarını çiğneyerek belirleyici roller üstleniyor. Yasa ve yasanın uygulanışı siyasal ihtirasların, tahakküm tasarılarının, dostluk ve düşmanlıkların hâkimiyetinde. Toplumsal olan kendine özgü bir alan değil, ekonomik aktivitelerin doğduğu ve siyasal stratejilerin belirlendiği yer durumunda (Mengin ve Rocca, 2002).

Sonuç olarak, modernizasyon kavramı bireylerle toplum arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını ortaya koymaktan aciz.

"Çinli"nin, geleneğin ve otoriter iktidarın baskılarından kurtulmuş özerk bir bireye ön saflarda yer alan bir yurttaşa dönüştüğü; vicdanen hem kendisi için hem de kamu yararı açısından doğru olanı en derinlerinde tayin edebildiği varsayılır. Aslında, ister siyaset adamı, *businessman*, veya sanatçı, isterse sokaktaki Çinli olsun; bu "bireyler"in, bu "özneler"in aynı zamanda toplum hayatının "kuralları"nı en iyi bilen ve bunları en iyi kullananlar oldukları gözleniyor. "Modern", "popüler", "geniş fikirli" herkes "bireyselleşme"nin olduğu kadar –pratiklerde, normlarda, yürürlükteki değerlerde yaşanan– toplumsallaşmanın da birer ürünü (Elias, 1997).

Eleştirel bir düşünüş

Bu kitabın amacının çağdaş Çin'in büyük kurumlarını –ordu, din, Çin Komünist Partisi– betimlemeye ya da büyük toplumsal meselelerinin (işsizlik, kadının konumu, nüfusbilim) bir listesini çıkartmaya yönelik ansiklopedik bilgi sunmak olmadığını belirtmem gerek. Aynı şekilde, amacım, Çin'in kavranmasında rol oynayan farklı kuramların, farklı akımların bir tablosunu çizmek de değil. Bu kitabın amacı, sosyal bilimlerin araçlarını kullanarak Çin toplumunun özgüllüklerini (toplumsal tabakalaşma, doğrudan veya "uzaktan" toplumsal ilişkiler, bireylerin ve toplulukların pratikleri ve imgelemleri, sergilenen iktidar ilişkileri) çözümlemektir. Söz konusu olan alt ve üst kademelerdeki tahakküm stratejilerini ortaya koymak, gerçeğin çeşitliliğini su yüzüne çıkartmak için bakış açılarını çoğaltmaktır.

Çin toplumu, görünür çelişkileri (vahşi kapitalizm ve tanrı-Devlet, tutkulu bireyselcilik ve kolektif kurallara körü körüne itaat, eşitsiz toplumsal tabakalaşma ve yaşam standardının olağanüstü artışı, nispeten demokratik bir toplum ve "yekpare" bir siyasal sistem, talepkâr fakat politikayla fazla

alâkadar olmayan yurttaşlar) çözümlemelere açık, "normal" bir toplumdur.

Ele alınacak konu çok geniş; dolayısıyla seçim yapmak gerekiyor. Etnik azınlıklar veya muhalifler gibi topluluklar; ordu, polis veya hapishane gibi kurumlar; nüfus istatistikleri ve benzeri önemli meseleler ya kısmen ele alınacak ya da dışarıda bırakılacak... Konuların tamamına el attığım takdirde genel bakışı ve belli bir dönem için en belirleyici gibi görünen hususları gözden kaçırabileceğim kaygısıyla, olguları hiyerarşik biçimde sıralamayı tercih ettim.

Bu çerçevede, çağdaş toplumun tarihselliğini oluşturandan, yani geçmiş fenomenlerin ve olayların canlı izlerinden yola çıkma gereği doğuyor. Burada, tarihselcilikle temel bir farklılık mevcut. Söz konusu olan, etkisi yaygın ve gizemli olacak sonsuz bir hikâyenin ağırlığına dönmek değil, aksine, kesin ve uzun ömürlü olan, bilinçli ya da özgün olsun olmasın, geçmiş deneyimlere dayanan pratiklere yönelmek.

Reformlar döneminde yaşanan pek çok olay arasında boğulup kalmamak için, daha sonra Çin toplumunun 1980'lerin sonundan beri geçirdiği dönüşümlerin genel bir görünümünü vermek ve sonra da yeni toplumsal tabakalaşma çizgilerini tanıtmak gerekecek: mevcut sınıf ve topluluklar, belirleyici stratejik kaynaklar, yerli yerine oturtulmuş yeni toplumsal tahakküm modelleri.

Tüm toplumsal yapılandırmalara nüfuz eden ve onları okuyucu için canlı kılan meselelerden biri de, birey ve toplum arasındaki, sıklıkla mitleştirilen ilişki. Tüketim toplumu, özel teşebbüs serbestisi ve kişiye özel hayat tarzı üretimi çağında birey tüm bunlara nasıl uyum sağlar? Bunu, dördüncü kısımda ele alacağım.

Son olarak şu soruyu soruyorum: İçinde bulunduğu toplumsal çalkantı ikliminde Çin'in "demokrasi açığı" nasıl anlaşılabilir? Dolayısıyla "siyasal iktidar"la "toplum" arasında-

Üzerine konuşulmayacak olanın bir örneği: Ulusal azınlıklar

Hem önemli hem de marjinal bir mesele olan ulusal azınlıklar meselesi, uluslararası ilişkiler ve ülkenin büyük jeostratejik dengeleri konusunda önem taşıyor. Etnik aidiyet, "Çin" etnisinden olanlar da dâhil olmak üzere (Hanlar), kimlik kartında kayıtlı olduğu için de önemli. Çin toplumunun çarklarındaki yeri göz önüne alındığındaysa marjinal. Toplum nüfusun yalnızca %7'sini temsil eden azınlıklar, en kalabalık ve ekonomik olarak en etkili illerin sınırlarında yaşıyorlar. Bu azınlıklar aslında, sınırlarını sabitlemekte iyice zorlandığı bir toplumsal uzamı hale yola sokmaya istekli Çin yönetiminin keyfî icatları; zira sınıflandırma kıstasları değişken. Örneğin, "Uygurlar" 1949'dan önce hiç de Uygur gibi hissetmiyorlardı. "Mançular"ın neredeyse hiçbiri artık atalarının dilini konuşmuyor ve tüm kültürel özgüllüğünü kaybetmiş durumda. "Huiler", tek özgül nitelikleri dinleri olan Çinliler. Aksine, eski göçlerle meydana gelmiş bir topluluk olan "Hakkalar" *(kejia)* özgül âdetlere, bir dile ve gerçek bir aidiyet duygusuna sahipler, fakat azınlık sayılmıyorlar. Devlet tarafından belirlenen bu çerçevede, sömürgeci gücün Afrika'da yol açtıklarına benzer şekilde, etnik kimlik alabildiğine karmaşıklaşıyor. Yine de farklı bağlamlarda olsa da aynı dine bağlı olan Huiler ve Uygurlar birbirlerinden pek hazzetmiyorlar. Bazı etniler diğer azınlıklara karşı Hanlarla birlik oluyor. "Azınlıktan olan" çoğu yurttaş, iki çocuğa sahip olma hakkı gibi bir nedenden ötürü özgüllüklerine sahip çıkıyor.

Bu "marjinallik" ve bu çeşitlilik (Smith, 2007; Hillman, 2005) nedeniyle etnik boyutu hesaba katmak, bizi, Çin toplumunun kalbini –sadece Çinlilerden oluşan ve toplam nüfusun %90'ından fazlasını bir araya getiren illeri– anlamamızda fazla da yararı olmayacak geniş bir alana bakmaya mecbur edecektir.

ki bu ikircikli ilişkilerin içeriği ne? Burada, devlet ile farklı toplumsal kategoriler arasında olduğu kadar, devlet ile kamu siyasetinin belirleniminde, protesto hareketlerinde, sistem eleştirisinde ve resmî söylemin hazırlanışında rol oynayan marjinal kesim –entelektüeller, bilirkişiler, araştırmacılar– arasındaki ilişkiler gündeme geliyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL YÖRÜNGE

"Tarihsellik" kavramı hem "tarihselciliğin" (geçmiş tarihin bugünü belirlediğine inanmak) sakıncalarını hem de "modernizmin" tehlikelerini önlemeye olanak sağlar (toplumlar bir kere "modernite"yle tanıştıklarında tamamen "başka" bir çağa girerler). Burada, geçmiş deneyimlerin etkisini ölçmek ve bu deneyimlerin oldukça güncel pratiklerin gerekleri doğrultusunda nasıl yeniden kullanıldığını, sisteme dâhil edildiğini, manipüle edildiğini ve yeniden keşfedildiğini görmek söz konusu (Bayart, 2004).

Hem 20. yüzyılda en şiddetli buhranlara maruz kalmış hem de "halen hayatta olan en eski toplum"la karşı karşıya olduğumuza göre bu, Çin örneğinde ele alınması zor bir mesele. Yakın geçmişte vuku bulan olayları ve olguları bir "geleneğin" ışığında anlamaya veya aksine, 1949'un ya da 1979'un yeni bir çağ başlattığına ve "geleneksel" toplumun canı ve malıyla Kültür Devrimi'nin dalgalarına kapıldığına inanmaya meyletmek de kuşkusuz bundan ileri geliyor.

19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk yarısındaki toplumda, Çinlilerin çoğunluğu köylü (iş gücünün dörtte üçü), az eğitimli ve aileyi toplumsal hayatın temeli gibi gören kimselerden oluşuyordu. Fakat burada hangi aile söz konusu? Eğer Güney'de –ortak bir ataya bağlı olan– klan önemli bir rol oynuyorsa, diğer her yerde en geçerli norm az üyeli ailedir. Doğal felaketler, savaşlar ve sefalet nüfusun tamamını köylerini terk etmeye, hatta göç etmeye zorlarken bekârlar çok sayıdadır (Duara, 1988).

İşçiler nüfusun küçük bir azınlığını (2,5 milyon, bütünün %0,5'i) temsil ederler ve kırsal kökenleri nedeniyle ciddi ölçüde mimlenmişlerdir. Bununla birlikte, köyün onlar için güçlü bir kimliksel mekân olması ve büyük metropollerde çalışan göçmen-işçilerin yeniden "cemaatler" kurmak eğiliminde olmaları herhangi bir "ailecilikten" değil, düşmanca bir ortamda hayatta kalmak için bağları sürdürmek veya yeniden kurmak gerekliliğinden kaynaklanır. İşçiler yeni gelişmeye başlayan bir çalışma pazarında iş bulmak ve kendilerini ahlaksız patronlardan korumak için coğrafi kökenlerine göre gruplaşırlar. Sendikalarda üyelerin kırsal kökeni belirleyicidir; fakat bunlar da diğerleri gibi grevler ve gösteriler düzenler (Roux, 1993, 1995).

Toplum her zaman "arazi servetinin, Konfüçyüs ilminin ve kamusal işlevin bağıntılı önemi" üzerine kuruludur (Chevrier, 1997, s.32). Tacirlerin ve mürekkep yalamışların karışımı olan yönetici sınıf varlığını sürdürüyor. Fakat eğer eşraf, köylerin efendisi olarak kalırsa "nüfuzlu toprak sahiplerinin" şehirlerinden toplu göçler yaşanır. Ortada ufak toprak sahiplerinden ve büyük beylik arazilerinin yönetim vekillerinden başka kimse kalmaz. Son olarak, eğer köylülerin çoğunun hayatı sefalet içinde geçerse, toprakların tek bir yö-

netim altında toplanması da sınırlı ölçüde olur. Çoğu, ancak hayatta kalmalarına olanak sağlayan ve onları toprak kiralamak veya başkalarının topraklarında tarım işçileri gibi çalışmak zorunda bırakan ufak toprak parçalarına sahiptir. En ufak iklimsel, ekonomik veya askerî sarsıntıda tam bir sefaletin içine düşerler.

Kapitalizm güçsüz, fakat mevcut. Onu modern biçimiyle Çin'e getiren yabancılar olduysa da, 1912-1927 yılları arasındaki altın çağı süresince milli bir kapitalizm gelişti. Ticaret odaları gibi kapitalizme özgü kurumlar hiç de hafife alınamayacak bir etkiye sahip. Bürokratik, ekonomik (tacirler ve yeni sanayi devleri), entelektüel (mürekkep yalamışlar), askerî (kıdemli derebeyleri) "elitlerin asimilasyonu" meselesinin yanı sıra elitlerle farklı bölgeler arasında yaşanan meseleler de sorun teşkil ediyor. Kuomintang hükümeti alaşımı gerçekleştirmeyi ve kendini yabancı güçlere kabul ettirmeye muktedir bir rejim kurmayı başaramadı (Bergère, 1986). Bu başarısızlık, bazılarını komünist veya Batı seçeneğine, hatta Japonya'yla işbirliği seçeneğine yönelmeye itti. Birkaç şehirde, bir orta sınıfın –öğretmenler, memurlar, doktorlar, mühendisler– ortaya çıktığı da gözleniyor. Eğitim ilerledi ve bilhassa, düşüncede inanılmaz bir yenilenme yaşandı. Çin'i ve toplumunu yeni bir gözle düşünüp ele almaya girişen entelijansiyanın geniş kesimleri Batı felsefesine başvurdu. Ulus, halk, demokrasi, devlet, uygarlık, Çin kimliği kavramlarının hepsi yeniden tepetaklak oldu. Son derece çeşitlilik gösteren düşünceler Çinlilerin geçmişlerini, şimdilerini ve geleceklerini görme şeklini derinlemesine yeniledi (Chevrier, 1996).

1949 öncesinde Çin toplumuna damgasını vuran olgu güvensizlikti. Savaşlar, sefalet, düzenleme sistemlerinin zayıflaması göçlerin, suç oranının artmasına; bireysel yörüngelerin istikrarsızlığına ve dolayısıyla topluluk halinde gergin-

liklere sebep olmuştu. Köyler eşkıyalara direnmek için askerî biçimde örgütleniyor; işçiler kendilerini "ülkeler" arasında buluyor; hükümetçe edindikleri arazilerindeki yabancılar düzeni sürdürmek için suçlu çetelere bel bağlamak zorunda kalıyordu. Bu nedenle, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) zaferine ve yeni rejimin kuruluşuna katkıda bulunacak *leitmotif*lerden biri "düzene dönüş" olacaktı (Guillermaz, 1968, 1972).

Dolayısıyla, ülkenin 1950'lerin sonunda ve Kültür Devrimi süresince yeniden yaşayacağı ve bugün başka bir biçimde yeniden beliriveren güvensizlik deneyimi Çin tarihinde benzersiz değildir. Kargaşa korkusu toplumun travma dağarcığının bir parçasını teşkil ediyor. Aynı şekilde, Çin'in daha önce bir burjuvazisinin, bir orta sınıfının olduğunu ve hâlihazırda entelektüel bir kozmopolitlik dönemi geçirdiğini ve bu arada Maoculuğun tarihi gölgelediğini hatırlamak da yararlı olacaktır.

Gri bir sayfa

ÇKP'nin iktidara gelişi 20. yüzyılın ilk yarısındaki Çin toplumunun yapısı konusunun yeniden enine boyuna masaya yatırılmasına yol açtı. Arazi sahipleri, "burjuvalar", küçük burjuvalar, madden olmasa da en azından toplumsal grup olarak az çok hızlı ve az çok şiddetli bir biçimde kaybolacaklardı. Bu buhrandan doğan tabakalaşma, iki sınıfın (işçiler, köylüler) ve bir toplumsal katmanın (entelektüeller) bir aradalığıyla resmî olarak tanımlandı.

Çin'de "beyaz bir sayfa" açma isteği yine de ciddi sorunlarla karşılaşacaktı. Bunlardan ilki bizatihi rejimin hedeflerine bağlı engellerdir. Nüfusa belli bir yaşam düzeyi sağlarken ülkenin gücünü ve refahını da destekleme isteği –1950'lerin en büyük bölümünün hedefi– ile ileriye Büyük Sıçrayış veya

Kültür Devrimi'nin totaliter erekleri arasında temel farklılıklar bulunuyordu. Şüphesiz, iki durumda da bir kamu düzeni takıntısı, nüfusun davranış ve görüşleri üzerinde geniş ve derinlemesine bir kontrol sağlama isteği ve entelektüel ve sanatsal yaratımı himaye altına alma göze çarpıyordu. Bazı kurumlar ("düşünceyi değiştirmeyi" hedefleyen "çalışmayla gelen reform" gibi) tüm dönem boyunca ayakta kalacaklardı. Ordu, rejimin temel direklerinden biri olmayı sürdürecekti. Buna karşın, toplumsal kontrolün işlevinin ekonomik büyümeyi ve ulusal gücü sağlamak olduğunu düşünenler ile "ruhlar" üzerindeki bütünsel tahakkümü kendi içinde bir amaç gibi görenleri karşı karşıya getiren iki çizgi arasındaki mücadele yeni bir toplumsal düzenin yaratımını sorunlu kılıyordu. İkinci bir belirsizlik etkeni, yönetici sınıfın inandırıcılığını azaltan ekonomik başarısızlıklardan ileri geliyordu. İleriye Büyük Sıçrayış felaketi rejime karşı beslenen sevgisizliğin temel öğesidir. Fakat daha genel anlamda, –var olduğu zamanlarda– ekonomik politikaların tutarsızlığının bir açmaza yol açtığı saptanıyor. Sovyet Bloku'yla bir birleşme, kapitalist dünyaya çekingen bir açılım, otarşik bir gelişme modeli ve radikal bir ekonomi karşıtlığı arasında dolanıp duruluyordu. Son dönemin (1966-1976) kaosu ekonomiyi felç etmişti. Nüfusun büyük çoğunluğunun bakış açısına göre rejim, yoksunluk ve güvensizlikle eş anlamlıydı (Domenach ve Richer; Mandarès *et al.* 1974; Leys, 1971, 1974).

Son olarak, otoriteler, nüfusun dayatılan kontrol kurumlarına tepki olarak, onların dışında hatta onlara karşıt toplumsal ilişkiler "üretme" becerisini göz önünde bulundurmak zorunda kaldılar. Bu yeni dayanışma ilişkileri "direnişlerden" fazlasını temsil ediyor; zayıflamakta ve toplumsal kontrol yapılarıyla rekabet etmekte olan hakiki iktidar çekirdeklerini oluşturuyorlar (Walder, 1986; Oi, 1989; Parish ve Whyte, 1984).

Toplumun memurlaştırılması

1950'lerde nüfusun neredeyse tamamı devletleşmiş bir çalışanlar ordusuna dönüştü. İşçiler, öğretmenler, memurlar devlete ait çok geniş "iş kolları"nda bir araya geldiler; maaşları, katkıları ölçüsünde bir "çalışma puanı" sistemi üzerinden ödenmeye başlayan çiftçiler ücretli çalışanlara dönüşerek özerkliklerini hızla kaybettiler.

Hiyerarşinin alt basamağında köylüler bulunuyor. Ekonomik, akademik, eğitsel, toplumsal ve tabii ki sembolik olmak üzere her alanda toplumsal piramidin tabanını oluşturuyorlar. 1978'de, kişi başına düşen yıllık gelir kırsal kesimde 133 Yen, kentlerde ise 343 Yen'di (ASC, 2009). Şüphesiz, bölgeler arasında ve hatta aynı köyün sakinleri arasında –özellikle yaşam düzeyi anlamında– manidar farklılıklar görülebiliyor. Bununla birlikte, köylülerin en iyi durumda olanları dahi, kentlilerle ne aynı gelire ne de aynı sosyal güvenceye sahip olduğunu iddia edebilir (Parish ve Whyte, 1978). İkinci sınıf, şirketlerin ve kamu idarelerinin çalışanlarından oluşan "işçiler ve müstahdemler" (*zhigong*) sınıfıdır; bu sınıf, 1978'de kentteki istihdamın %78'ini oluşturuyordu (ASC, 2009). Bu statünün özelliği, bireyin işe alındığı ilk günden ölümüne kadar tamamen "iş kolu"nun sorumluluğu altına girmesidir. Devlet tarafından sıklıkla keyfî olarak ve bürokratik şekilde atanan *zhigong*, köylülerle arasının yaşam düzeyi anlamında daha da açılmasına neden olan resmî veya gayriresmî imtiyazlar bütününden (ömür boyu istihdam, tam sosyal korunma, çocuklar için sosyal avantajlar, bedava iskân, aile üyelerinin öncelikli işe alımı) yararlanır (Parish ve Whyte, 1978, 1984). Ayrıca, kamu şirketi önemli bir siyasal aktördür; müstahdem, geniş çaptaki ilişki kaynaklarından ve işvereninin prestijinden yararlanabilir. Bunun karşılığında, ondan tam itaat beklenir.

Siyasal bir hizbe katılmak veya bir kadrolu memura ya da bir ustabaşına bürokratik yükselişinde destek vermek, somut avantajlar ve ek toplumsal terfiler sağlayabilir. Bu, sınırlı (genellikle aynı şirket içinde) olsa da, aşırı stabil düzlemde göze batan bir terfidir (Walder, 1986). Kısacası, müstahdemler ve işçiler, "halkın" özünü, rejimin temel direğini ve nüfusun geleceğini temsil ettiği varsayılan bir tür sosyalist orta sınıf oluştururlar.

"Entelektüel katman" toplumsal olarak kötü konuşlanmış ve bilhassa otoritelerce ciddiyetle denetlenen bir bireyler topluluğunu (sanatçılar, yazarlar, düşünürler, gazeteciler) bir araya getirir. Sonuç olarak bu, Marksist eğilimli Çin vulgatının sistemli olarak yerin dibine sokmamaya razı geldiği tek sonradan yerleşmiş topluluktur. Fakat bu hoşgörünün, seviyesi dönemlere bağlı olan siyasal bir bedeli vardır. Siyasal olarak sakin dönemlerde yalnızca belgelerin parti politikasına basit fakat titizlikle uygun olması beklenir; karışıklık yıllarında bizatihi entelektüel statü yüz kızartıcı addedilir ve tüm tehlikelere açık hale gelir.

Sınıf olmayan sınıflar

Köylülerle işçilere karışmış olmalarına ve "halka hizmet etme" (*wei renmin fuwu*) ödevini yerine getirenler arasında basit bir sorumlular topluluğu olarak tanımlanmalarına rağmen kadrolu memurlar (*ganbu*), en azından *de facto* bir toplumsal sınıf oluştururlar. İşletmelerde de eğitim kurumlarında ve idarelerinde de unvan, yaygın olarak iktidarı elinde tutanları belirtmek için kullanılır. Söz konusu olan, her biri ayrı bir ücret ve otorite derecesine tekabül eden, rütbelerle sıkı bir biçimde düzenlenen bir statüdür. İlerleme, kıdemliliğin yanı sıra siyasal mücadele ihtimallerine, tasfiyelere ve dolayısıyla herkesin katılmayı gö-

Sözde kadın-erkek eşitliği

Eğer Maocu propaganda bu alanda özel olarak etkiliyse, bunu Çin'in kadınlar ve erkekler arasında neredeyse tam bir şartlar eşitliği sağlamakta muvaffak olduğunu kabul ettirmeyi başararak gerçekleştirmiştir. Şüphesiz, kadınlar 1950 yılı evlilik yasası sayesinde erkeklerle aynı hakları elde ettiler. Kadınların çalışma oranı artıyor ve evli kadınlar kâğıt üzerinde kocanın ve kaynananın kötü muamelelerine karşı korunuyorlar. Bununla birlikte, çalışmalar kırsal kesimlerde (ilerleme kaydedilmiş bölgeler olmasına rağmen) toplumun büyük ölçüde ataerkil kaldığını gösterdi. Son dönemlerde yapılan araştırmalar çalışma alanında derin eşitsizlikler olduğunu ortaya koydu. Çalışma oranı arttı; fakat hâlâ erkeklerinkinden çok daha az. Ayrıca bu oran işgücü kıtlığının olduğu dönemde (İleriye Büyük Sıçrayış'ın büyük çalışma politikaları) artmasına karşın, iş küçültme evrelerinde aynı sertlikle düşüşe geçiyor. Bir diğer deyişle kadınlar ayarlama değişkeni rolü oynuyorlar ve kolayca gözden çıkarılıyorlar: Çoğu, işlerini oğullarına bırakmak için 1970'lerin sonunda çalışmayı bıraktı.

Kadınların en düşük ücretli, en zor ve en az prestijli işlerle meşgul olduklarını belirtmek durumundayız. Kadınlar, yasaya uygun olmayanların veya geçici çalışanların büyük bölümünü oluşturuyorlar. Şirketin içindeki mesleki eğitim ve öğretimden fazla yararlanmıyorlar ve terfiler konusunda erkeklerin gerisinden geliyorlar. Son olarak, çok azı iktidar mevkiilerinde bulunuyor ve buraya gelebilenlerin, örneğin sendikalardaki, işlevleri "toplumsal" oluyor.

Maocu dönemde, kentsel kesimler de dâhil olmak üzere, ev işlerinin paylaşımına ilişkin hiçbir kural konmamıştı. Yemeklerin hazırlanması, ev işleri, çocuk bakımı çoğunlukla kadınların görevleri olarak kaldı (Croll, 1983; Liu, 2007; Tang, 2009).

rev bildiği hiziplere tâbi olarak gerçekleştirilir (Parish ve Whyte, 1984).

Buraya, tasfiye dönemlerinde kadrolu memurların da dâhil olduğu neredeyse tüm toplumsal gruplarda yeniden bulunan ve "kötü sosyal köken"e sahip bireyleri bir araya getiren başka bir kişiler kategorisini yani "rejim düşmanlarını"

eklemeliyiz: arazi sahiplerinden, kapitalist ailelerden gelenlerden veya Kuomintang'ın ve ordusunun üyelerinden oluşanlar; yarı Çin-yarı yabancı melezler; hatta bazı dönemlerde, yabancı üniversitelerden mezun olanlar. Bu insanlar, bazen otoritelerce suçlulaştırılan ve toplumun sınırlarında, bazen hapishanelerde veya ordugâhlarda bazen az çok uzun süre gözaltında tutulan, sıklıkla tehlikeli ve zahmetli işlerle uğraşan bir tür alt-proleter sınıf oluştururlar (Pasqualini, 1974; Domenach, 1992).

Toplumsal tabakalaşmanın kaynakları

Tabakalaşma, sosyalizmin otuz yılı boyunca yalnızca dengeliliğin geliştiği istikrarlı bir ideolojik çerçeveye bağlı olarak yerleşti. Baskın kaynak elbette "politika", bir diğer deyişle aygıttaki yer. Kaynağı, bireylerce elde tutulan iktidarı açıkça belirleyen ilişki ağlarından (*guanxi*) ayırt etmek zor. Bu denli önemli bir diğer kaynaksa sosyal ve ailevi kökendir. Bireyin kaderi, ailesinin fakir köylüler veya arazi sahipleri arasından gelmesine bağlı olarak tamamıyla değişir. Kişisel sıfatla birikim sahibi olmak imkânsızdır; ekonomik sermaye hiçbir rol oynamaz. Bazı mallara erişmenin tek yolu toplumsal ilişkilerin hiyerarşisinde seçkin bir mevkiin getirdiği imtiyazlardan yararlanmaktır. Kültürel unvanlar elde etmek ise, ekonomik büyümenin ve uzmanlığın arandığı evrelerdeki prestijin ve totaliter yüksek gerilim dönemlerindeki pek çok sıkıntının kaynağıdır (Hayhoe, 1996).

Toplumsal katmanlar arasında ve katmanlar içinde görülen koşul farklılıkları sınırlıdır. Köylüler yokluğu bilirler; ortalama şehirli ise asla "vakur fakirlik" halini aşamaz. Patlayıncaya dek yese de, yedikleri incelikten yoksundur, çok az et ve çok az çeşitten oluşur: Kuzey'de kışın yenen lahananın yerini yazın karpuz alır.

Zengin ve fakir köylü olmasa da, çoğunluğu örnek teşkil eden köylerde yaşayan nispeten hali vakti yerinde uç noktada bir azınlık ve çeşitli derecelerde yerli olan bir köylüler kitlesi vardır. Aynı şekilde, müstahdemlerle işçiler arasındaki fark temelde, bir bisiklete sahip olmak veya olmamakla, birkaç nadir mala erişimle belirlenir.

İstihdam edilmek bir haktır ve çalışanlar memurdur. Kentliler, performans üzerine kurulu bir ücret oluşturulmaksızın, genel bir maaşa bağlama politikası çerçevesinde işletmelere atanırlar. Bu, işlev ve rütbeyle belirlenen bir gelirdir. Kapitalist toplumlardan farklı olarak, çalışanlar tüketici değildir. Toplumsal avantajlar ücretlerin zayıflığını bir parça telafi etse bile, kesin gelir olan maaş, "az maaş çok istihdam" (*di gongzi, duo jiu*) mantığını karşılar (Parish ve Whyte, 1984; Sheehan, 1998).

Bilinen yüksek yönetici istisnası dışında, kadrolu memurların maddi imtiyazları en iyi şekilde geniş bir arabayla, bir evle ve sahip olamayıp sadece kullanabildikleri birkaç mala sahip olmakla özetlenebilir. Bu aralıklar belirleyicidir ve bireyleri sınıflandırır, fakat kısıtlı oranlara indirilmiştir. İşçi ve kadrolu memur bir şekilde aynı dünyada kalır.

Toplumsal eşitliksizliklerin çokluğu, bu eşitsizliklerin simgelerini açıkça oraya koymanın imkânsızlığıyla büyük ölçüde sınırlanır. "Ayrım" dikkat çekmemelidir. Herkes toplumun eşitlikçi olmadığını bilir; fakat bu fenomenin dışavurumu görünür olmamalıdır. Böylelikle imtiyazlardan alınan zevk kişinin kendisini teşhir etmesinden beslenmeyen tamamen kişisel bir zevk olur. Memur arabalarının (meşhur *hongqui*'ler) camlarına perde çekilmiştir. Gece buluşmaları davetiyelidir; tüketim hiçbir zaman gösterişli değildir. Üstelik giyilen kıyafetten yenilen yemeğe; yapılan hareketten söylenen söze kadar, ne olursa olsun, herhangi bir alanda en ufak bir orijinallik belirtisi göstermek

önerilmez, hatta sıkıca yasaklanır ve bu durum devletin en üst noktasına kadar görülür. Son Madam Mao'nın topluluk önünde elbise giyememekten ötürü yaşadığı hüsran biliniyor... Tümüyle baskın olan tarz basitlikle hatta çilecilikle, gelenekselliğin ve kibarlığın bir horgörüsüyle oluşturulan işçi-köylüdür. Geğirilir, osurulur, pis bir şekilde ve ses çıkartarak yemek yenir. Güdülerin, arzuların, hislerin ve söylemlerin çok sıkı bir kontrolüne bitiştirilen bu tarz, işler kademe kademe gelişse dahi bugün 50 yaş ve üstündeki insanların çoğu arasında sürüp gidiyor. Bu hususta köylüler, işçiler, kadrolu memurlar ve entelektüeller arasında çok az fark bulunuyor.

Bir statüler toplumu

Sosyalist Çin, bireylerin üzerinde çok az etkilerinin olduğu etkenlerin, onların konumlarını belirlemesi anlamında bir "statü", "düzen", veya "durum" toplumudur. Sınıfsal statüler bir kimseden diğerine aktarılabilir. Bir yandan, "işçilerin" veya "fakir köylülerin" soyundan gelenler "halkın" parçalarını oluştururlarken, "kötü sınıf kökenli" aileler, çocuklarına yüz kızartıcı yaftayı aktarırlar. Diğer yandan, yeni rejim şehir-köy kopuşunu yasallaştırır, nesnelleştirir. Ani göçler imkânsızdır. Köylülerin şehirde ne çalışmaya ne de ikamet etmeye hakkı vardır. İçlerinden bir kısmı, esasen varoş bölgelerin köylüleri, 1950'lerin ilk yarısında işçi sınıfının saflarını genişletmeye gelirler (bazıları daha sonra "yeniden yurtlulaştırılmış" olacaktır); fakat bu geliş, sınırlı bir oranda ve bir kontrollü göç çerçevesinde gerçekleşir. Diğerleri ise, onları kendi köylerinde bir ömre hapseden yasal ve toplumsal bir ayrımcılığa maruz kalırlar. Ekonomik işlevleri, devletin ülkeyi sanayileştirmek için tamamını soğurduğu bir fazlalığı açığa çıkarmaktır.

1950'lerde kurulan ikametgâh sistemi (*hukou*) her bireyi doğduğu yere sabitler. Bireyin, geçici bir süreliğine olsa dahi, vesayet güçlerinin izni olmadan doğduğu yeri terk etme hakkı yoktur. Yer değişiklikleri meslekî (eğitim, iş gezisi, toplantı) veya belli ailevi sebeplerle gerekçelendirilmelidir. Yalnızca görev için başka bir şehre yollanma veya daha nadiren bir evlilik, bir ikametgâh aktarımına imkân sağlayabilir. Kontrol 1980'lere dek sürüp giden bir karneye bağlama uygulamasıyla güçlendirilmiştir. Tüm gündelik tüketim ürünlerini kapsayan karneler yalnızca piyasaya çıktıkları yerel bölgeler içinde geçerlidir (Parish ve Whyte, 1978). Dayanıklı ürünler (örneğin bisiklet) için çıkarılan karnelerse, iş kolu tarafından teslim edilir. Son olarak, kadınlarla erkekler arasında sıkı bir eşitlik uygulanmak istendiğinin belirtilmesine rağmen cinsiyet, kaderi geniş ölçüde belirler. Köylerde, kadınların kendi maaşları olmasına rağmen, ata, ailenin reisi olarak kalır. Şehirde ihtiyaç görülmediğinden, tüm kadınlar çalışmazlar.

Toplumsal yeniden üretim çok güçlüdür. Çocuklar yalnızca ailelerinin siyasal statülerini değil, ikametgâhlarını ve sıklıkla mesleklerini de miras alırlar. Köylü çocukları ailelerinin veya kızlar kocalarının köyünün köylüsüdürler. Şehirde çocukların toplumsallaştırılması ve mesleki eğitim ve öğretimleri kısmen iş kolu tarafından sağlanır ve müstahdemlerin çocukları sıklıkla çırak olur. Endogami "âdet" nedeniyle değil, kısıtlı bir uzamdaki toplumsal hayatın sınırlandırılması başka bir görüş açısı sunmadığı için yaygındır. Köyde veya kendi *danwei*'sinin içinde, ya da bir meslektaşın aracılığıyla evlenilir (Parish ve Whyte, 1978, 1984).

Bu çerçevede, toplumsal yükseliş fırsatlarının varlığından söz edilmesi zordur. Yaşam düzeyinin veya toplumsal statünün –sınırlı– gelişimi genel olarak ilk girilen işletmede gerçekleştirilir ve kıdemlilik ritmini takip eder. Bir köylü için

işçiye dönüşmek istisnai bir durumdur ve yaşam düzeyi artışı imkânlarına binde bir rastlanır. İyi bir sosyal kökene sahip olan işçi, kadrolu memura dönüşebilir; fakat bu, Parti'nin ve sendikaların davalarında faal bir militanlığı ve bilhassa risk almayı gerektirir. Hırslı olanlar, düşüşü kendi düşüşlerine de yol açacak siyasal üstlerinden birini desteklemek zorundadırlar (Walder, 1986).

Yeni dayanışma biçimleri: Şehirler

Mao devri sıklıkla bir yıkım dönemi gibi algılanır ki gerçektir. Şehirler, dinî kültler, toplumsal ilişkiler, aileler, bireyler kayda değer zararlara uğramışlardır. Bununla birlikte, toplumsal ilişkileri yıkma ve bireyin mahremine girme isteği totaliter ve otoriter olmasının yanı sıra yaratıcıdır da. Bu istek, birileri rejim tarafından istenen, diğerleriyse rejim dışında biçimlenen yeni toplumsal grupların ve yeni toplumsal ilişkilerin yaratıcısıdır.

Çin işçi sınıfını inşa eden sosyalist devlettir. İkincil sektör çalışanlarının sayısı 1952'de 15 milyona, 1978'de yaklaşık 74 milyona ulaşmıştır (ASC, 2009). Resmî olarak, ülkenin "efendisi" (*zhurenweng*) işçi sınıfıdır. Gerçekte, işçi sınıfı rejimin tabanını, imtiyazlı bir grubu oluştursa da, kadrolu memurlar sınıfının sultası altındadır. Dolayısıyla egemen sınıfla işçiler arasındaki bağ, çalışmanın istismarı üzerine değil, çekişmenin biçimlerini olduğu kadar, çalışanların varoluş ve çalışma koşullarını da şartlandıran bir tahakküm-bağımlılık biçimi üzerine kuruludur. Çinli işçilerin kolektif eylemleri istismara ters düşmez. Bu eylemlerin bazıları, o ana kadar idarî "işçi ve müstahdem" statüsüyle güvence altına alınmış maddî avantajların kaldırılmasına verilen tepkilerdir. Diğer çatışmalar devlet çalışanları kategorilerini (çıraklar ve geçiciler) veya çalışma koşulları ve ücretleri

normun altında olan kolektif işletme çalışanlarını ilgilendirir (Sheehan, 1998; Lü ve Perry, 1997).

Sendika hem transmisyon kayışı hem de işçi memnuniyetsizliğinin geribildirimi olarak arabulucu rolü oynarken, bu çatışmalar genellikle bürokrasinin içinde idari bir sorun gibi halledilir. Kitlelerin talepleri kurumların dışına taştığında dahi çekişme, statünün sınırlarında kapalı kalır. Yüz Çiçek hareketi ve bilhassa Kültür Devrimi dolayısıyla tartışma konusu olan, sermaye-çalışma ilişkisi değil, hiyerarşik ilişkiler ve rejimin kendi ilkelerine uygunluğudur. Niçin sosyalist bir ülkede kadrolu memurlar ve işçiler vardır (Leys, 1971; Mandarès et al. 1974)?

Bireyleri daha iyi kontrol etmek için onları kapalı alanlara hapsetmek, çelişkili olarak yeni aidiyet duyguları yaratır. "İşçiler ve müstahdemler" statüleriyle sıkı sıkıya özdeşleşirler. Rejimin toplumsal başarılarının ikonları kendilerini toplumun en sağlıklı kesimi gibi tanımlarlar: Aralarında ne geri kalmış köylülerin ne de verimsiz kadrolu memurların bulunduğu bu ikonlar, sosyalist ekonominin gelişiminin kalbinde yer almaktadırlar. Öte yandan, kentliler çok sınırlı sayıda bireyle yaşayarak ve çalışarak bir tür imtiyazlı gettoda yaşarlar. İlişkilerin tekel altında tutulması ve yoğunluğu güçlü bir dayanışma hissini tetikler. Aynı şekilde, kariyerlerini sıklıkla tamamen veya kısmen aynı kolda yapan sorumlular, çıkarlarını savunmaya itilirler: Bu, bir başka "aidiyet" ve "sadakat" kaynağıdır. Tabii, merkezî talimatlara karşı çıkmak söz konusu değildir; fakat talimatları, kadrolu memurların sorumluluğu altındaki bireyler üstünde doğabilecek zararlı sonuçları asgari ölçüde silmeyi deneyerek uygulamak mümkündür. Bu "tikelcilik", davranışların devrimini yeniden başlattığı varsayılan sürekli siyasal kampanyalara rağmen, asgari bir toplumsal barışı korumaya izin verir (Walder, 1986).

Yeni dayanışma biçimleri: Köyler

Köylerin toplumsal yaşamı yeni rejim tarafından derinlemesine dönüştürüldü. Toprakların ve çalışmanın halk komünleri çerçevesinde kolektifleştirilmesi aynı anda hem servet, hem senyörlük, hem de ataerkillik üzerine kurulu tahakküm ilişkilerinin yeniden masaya yatırılmasına neden oldu. Şüphesiz bölgelerin hepsi aynı sosyal teşkilat türünü tanımıyorlardı; fakat hepsinde iktidar, zenginlerin, eğitimlilerin, erkeklerin ve kıdemlilerin elindeydi. Yeni rejim toplumsal olarak arazi sahipleri sınıfını ve fiziksel olarak üyelerin çoğunu yıkıma uğrattı.

Köylülerin çoğu köylerdeki maaşlı çalışanların ortalama konumlarına indirgendiler. Kıdemliler ve erkekler böylelikle iktidarlarının ekonomik tabanını kaybettiler. Toprak ve sermaye, hatta bazı devirlerde kişisel mallar artık nesilden nesile aktarılmıyor ve dolayısıyla kendi sıraları gelince baskın olmak için kıdemlilerin çalışma kabiliyetlerinin kaybolmasını veya kaybedilmesini beklemek zorunda olan gençler üzerinde artık bir tahakküm aracı oluşturmuyor. Ücretler doğrudan aileye ödense dahi, bundan böyle gençlerin de kadınlar gibi kendilerine emanet edilen farklı görevlerin gerçekleştirilmesi dolayısıyla biriktirdikleri çalışma puanı karşılığında aldıkları kendi "maaşları" var. Çalışma gücünden yoksun kişilerin "sosyal güvenliği" artık aile tarafından değil, devlet tarafından sağlanıyor. Herkes kendine özgü toplumsal bir varoluşa sahip oluyor. Buna karşılık aile, klan, köylü teşkilatlarının dayanışmasına katkıda bulunan halk kültlerinin çoğunun yıkıldığı veya gizli bir şekilde var olmaya itildiği gözlemleniyor.

Bununla birlikte, yeni yapılandırma, yöneticilerin radikal amaçlarına tamamen karşılık vermiyor. Eğer köylüler toplu olarak fakirleştiyse, şartların tamamen eşit olması projesi bir

başarısızlıktır. Fakirlik, bölgenin durumu ve bireylerin sahip oldukları statü doğrultusunda değişiklik gösteriyor. Kıdemliler ve erkekler baskın konumlarını kısmen muhafaza ediyorlar. Hâlâ kıdemlilere akıl danışılıyor. Hem kan davalarının peşine düşülmesinin hem de aynı ailenin üyeleri arasındaki yardımlaşmanın gösterdiği gibi, aileler dayanışmaya devam ediyorlar. Buna paralel olarak, tamamen partinin kontrolü altında olan ve herhangi bir duygusal bağ kurmayan yeni bir insan yaratma projesi ciddi sıkıntılarla karşı karşıya. Kolektifleştirme davalarından sorumlu kadrolu memurlar görev paylaşımında, avantaj elde etmeleri veya terfi söz konusu olduğunda ailelerini, arkadaşlarını ve "müşterileri"ni kayırmaktan geri kalmıyorlar. "Yerellik" köyleri özerkleştirme politikası nedeniyle yeni bir önem kazandı. Köylüler gibi yöneticiler de köylerin çıkarlarını ve farklı idari birimleri kayırıyorlar ve yöneticiler hem yukarıdan gelmiş olan emirlere uymalarına hem de yerel halkın önemli ve nüfuzlu bir kısmını tatmin etmelerine olanak sağlayan yollar bulmak zorundalar. Öte yandan neredeyse sabit seyreden politika değişiklikleri ve ardı arkası kesilmeyen iç mücadeleler işleyişi dengesiz kılıyor. Baş ağrıtan tepkilere maruz kalmadan siyasal hareketleri destekleme ve tasfiyelerden kaçınma gerekliliği Çinli kadrolu memurları "-mış gibi yapma"da, sahte raporlar hazırlamada, zaman kazandıran dalavereler ve çeşitli ayak oyunları çevirmede uzmanlaştırdı. Yalnızca en az hin fikirli veya en çok şanssız olanlar tuzağa düşüyorlar. Diğerleri resmî metinlerin şifrelerini çözmelerini, üstlerin niyetlerini tahmin etmelerini ve yukarıdakilerin politikalarını ve alttaki aktörleri manipüle etmek için orta yolu bulmalarını sağlayacak yetenekleri geliştirdiler (Oi, 1989; Yan, 2003).

Köylerin otarşisini sağlamaya ve dolayısıyla ticari kapitalizmin son izlerini silmeye yönelik "köyün sanayileştirilmesi"nin beklenmeyen sonuçları olacaktır. Yeni yönetim ve ça-

Ütopya ve katliamlar

Maocu devri anlamakta karşılaştığımız zorluklardan biri, birçok siyasal kararın dışarıdan bakıldığında arz ettiği akıldışı görünümden kaynaklanmaktadır. İleriye Büyük Sıçrayış'ın kendi kendine yetme politikası kısmen Sovyet Bloku'na demir atmanın sebep olduğu bağımlılık sorunlarıyla açıklanabilse de, Sovyet Bloku'ndan arta kalanlar (aşırı çalıştırma, tarımsal çalışmanın kırsal sanayileşme yararına terk edilmesi, aşırı kolektifleştirme vs.) ve pek çok yöneticinin baş döndürücü istatistiklerden şüphelenmekteki yetersizlikleri bin yıllık mistik bir düşünce biçimine geri götürmektedir. Bir başka örnek ise, birkaç yöneticiye zorba iktidarlarını sürdürme imkânı vermek için ülkenin genelini ateşe ve kana bulayan; çocukları ailelere, gençleri yaşlılara, baskı altındakileri baskı kuranlara karşı kışkırtan, kararnameyle gerçekleşmiş bir tür halk devrimi olan Kültür Devrimi'dir. Son olarak, ütopik bir istek olan insanı değiştirme isteği, rejimin varsayımsal veya gerçek düşmanlarına uygulanan "düşünce reformu" çerçevesinde doruğa ulaştı. Amaç sadece itaat ettirmek değil, bireyin düşünme biçimini tamamen değiştirmek, kötü düşüncelerinin izini, varlığının mahremine kadar sürmek, onu haksız olduğuna ikna etmekti. Orwell'in *1984*'üne hiçbir zaman Maoculuğun bazı yıllarında olunduğu kadar yakın olunmamıştır.

Bu siyasal hareketlerin ve bastırmanın insani bedeli çok büyük oldu. Yıkılan ailelerin, dostlukların, aşkların ve maruz kalınan fiziksel ve zihinsel acıların ötesinde, telaffuz edilen rakamlar çok ağır. İleriye Büyük Sıçrayış için 40 milyon (Fairbank, 1989; Becker, 1995), "Çin gulagları" için 20 milyon (Wu, 1994) ve Kültür Devrimi için bir milyon ölüden bahsediliyor.

lışma şekilleri ortaya çıkacak, bazı köy ve kasabalar takas ve taşıma alanında geçmişe nazaran daha hareketli günler yaşayacaklardır.

Totalitarizmin trajik başarısızlığı

Parti-Devlet'in toplumsal ilişkiler üzerinde bütüncül bir kontrol kurma projesi trajik boyutta bir başarısızlığa uğ-

radı. 1950'lerin başındaki bastırma, 1957 sağ karşıtı hareket, İleriye Büyük Sıçrayış ve Kültür Devrimi onlarca milyon insanın ölümüne ve hapsedilmesine yol açtığı için trajiktir. Amaçlanan "yeni insan" asla ortaya çıkmadığı içinse, her şeye rağmen, bir başarısızlıktır. Onun yerine, tahakküm mekanizmalarının içinde olduğu gibi, çatlaklarında da yeni toplumsal ilişkiler gelişti. Bu ilişkiler "iktidar"dan kaçmıyor, ona yapışıyor ve mümkün olduğunda ondan faydalanıyor. Aileler yardımlaşmaya devam ediyorlar, büro ve fabrika arkadaşları hizmet takası yapıyorlar, dostluklar sürüp gidiyor veya yenileri kuruluyor, kadrolu memurlar oluşturdukları müşteri ağını ellerinde tutuyorlar. Bu bağlar bazen belirleyici bir rol oynuyor. Kırsala yollanan genç diplomalılar yerel köylülerin yardımı veya soydaşlarının yardımlaşmaları sayesinde ve bir kere 1970'lerin sonunda kaçak olarak evlerine döndüklerinde ailevi ve hısmi ağlar sayesinde hayatta kalacaklardır (Bonnin, 2004). Memurların çocukları ve "müşterileri" önemli imtiyazlardan yararlanıyorlar. İşçilerin –ve daha nadir olarak köylülerin– yararlanabildikleri, çoğu zaman maddî olan avantajlar, özel yeteneklere veya üst düzey bir çalışma becerisine sahip olmaya, şu veya bu egemen kategorisiyle olan ahenkli ilişkilerden daha az bağlıdır.

1980'lerin başından itibaren hem sistemin içine hem de dışına konuşlanan bu toplumsal ilişkiler, bireylerin reformlar tarafından sunulan çeşitlilik ve toplumsal hareketlilik fırsatlarına erişimini sağlayacak temel vektörlere dönüşeceklerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

REFORMLARIN UZUN SEYRİ

Okuyucuya reformlar döneminin ayrıntılı bir analizi için daha çok yıl gerecek. Bununla birlikte, hazır bir projenin ve oturmuş (muhtemelen yeniden üretilebilen) bir modelin var olabileceği fikrini baştan bir kenara bırakmak gerekiyor. Reformlar tarihi, durgunluk dönemlerin ardından gelen kararsızlıklarla, gerilemelerle, ani çıkışlarla dolu. Bu güzergâhta, tesadüfün ve görünüşte zararsız olan politikaların beklenmedik sonuçlarını göz önünde bulundurmalıyız. Çin reformu, olayların cereyanı doğrultusunda gelişen "tahminî" bir eylemler dizisidir.

Tetikleyici olayı ise hiç şüphesiz çift bir fenomenin birleşiminde aramalıyız: bir yanda otuz yıllık "devrim" tarafından yorgun düşürülmüş ve afallatılmış bir siyasal sınıfın eylemi, diğer yanda fakir ve tükenmiş, artık kendilerini yönetenlere pek meşruiyet tanımayan bir toplumun yaşadığı hayal kırıklığı. Şüphesiz, bireyler üzerinde tam bir kontrol sağlama hayali kuran ufak bir tiranlar topluluğu tarafından sürdürülen daimi devrim ile Çin'i modernleştirmek ve daha güçlü kılmak için toplumsal gerçeklikle uzlaşmaya hazır

olan daha az "hırslı" yöneticilerin sürdürdüğü planlar arasındaki mücadele yeni değil. Bu arada mücadele, Maocu tahakkümün son yıllarında daha radikal bir görünüm aldı. Bizatihi Çin Devrimi, biraz da Fransız Devrimi gibi, yöneticilerin ve kadrolu memurların ardı ardına gelen şiddetli tasfiyeleriyle kendi kendini tüketti ve baskın sınıf dayalı döşeli kiralık dairelere geçmeye, iktidarını sabitleştirmeye, gücünü aklileştirmeye, profesyonelleşmeye can atıyor. Halk daha öngörülebilir ve daha az sefalet içindeki bir dünyadan azını hayal etmiyor. Kontrol aracının hizip mücadeleleri nedeniyle zayıflaması, bazı toplumsal kategorilerin *de facto* bir özerklik kazanmasına yol açıyor. Eğitimli gençler yasal veya yasadışı olarak şehre geri geliyorlar ve idare edilmelerinin zor olduğu ortaya çıkıyor. Köylüler "kendi" topraklarını spontan olarak özel işletmelere tahsis ediyorlar ve bazı yöneticiler bu duruma göz yumuyorlar. Halkın tamamının "sahip olduğu konumdan çekildiğini" görme riski gerçek (Sheenan, 1998; Oi, 1989).

"Dehşet"in sonu ve "gevşetmeci" bir uzlaşma alanına giriş (Abdelkah, Bayart ve Roy, 1993), dünyasının alt üst olduğunu hisseden baskın sınıfın önemli bir bölümünün tepkisine bağlıdır ve yeni bir meşruiyet kaynağı bulur: yaşam düzeyinin ve her şeyden önce beslenme ihtiyaçlarının hızlı ve hassas şekilde iyileştirilmesi. Devamında, bu yeni "sözleşme" daha sofistike bir biçim alacaktır: Egemenler halkın önemli bir kısmının refahını temin etmek ve toplumsal hareketliliği artırmak zorundadırlar.

Fakat reformlardaki U dönüşünü açmazdaki elitler tarafından araç olarak kullanılan salt bir fenomen gibi, ekonomik rasyonalite lehine siyasal rejimin ideolojisinin içinin boşaltılması gibi görmek yanlış olacaktır. Yeniden söz konusu olan, Çin'i dünyaya uyarlayarak refah ve güçlü bir ulus inşa etmektir. Artık amaç, "insanı dönüştürmek" veya en

azından katı toplumsal yapılara uymaya zorlamak değil, onu modernleştirmektir. Aynı şekilde, devrimci ruhun ortadan kalktığını söylemek de yanlış olacaktır. Bunun ilk nedeni, yönetici sınıf ve halkın büyük bir bölümünün Devrim okulunda şekillenmiş olmalarıdır (siyasal hayatın ritüelleşmesinin sürdürülmesi ve güncelliğin düzene bağlanması tam bir sadakat sağlar). İkinci nedeni, Çin'in "halk"a düşkün, resmî olarak sosyalist bir ülke olmaya devam etmesidir: Söz konusu olan, devrim öncesi bir rejime dönmek değildir. Son nedeniyse bizatihi "modernizasyon"un devrimsel bir proje olması ve bu projenin ulusal özgürlük, Çin "büyüklüğüne" dönüş ve 19. yüzyıldan beri yeni bir Çin'in öncüleri tarafından savunulan arkaizme karşı mücadele retoriğiyle aynı evrede olmasıdır. Toprakların hoyratça özel işletmelere tahsis edilmesi, tek çocuk politikası veya kapitalist yerleşim bölgeleri açılımı 1970'ler ve 1980'ler bağlamında devrimci tedbirler değil miydi? Sosyalist sanayinin birkaç yılda ortadan kalkmasıysa, o dönem (1990'ların ortası) rejimin kapitalizmin sularında hayatta kalamayacağına kanaat getiren tüm gözlemcileri hayretler içinde bıraktı.

Büyüme, liberalizm ve diğer güçlerle barışçıl kuvvet ilişkileri gibi başka yollardan "Devrim"in peşine düşme yine de reformlara dair kazanç umutlarının oluşturduğu iki çelişkiye yol açıyor. Dışarıda söz konusu olan, dünyaya ayak uydurmak; fakat daha da iyisi kendisini özel, kültürel ve siyasal özelliklere sahip bir güç gibi göstermektir. İçeride, modernizasyon, sağlanması beklenen istikrar ve büyümenin yeniden masaya yatırılma riskini doğuran dönüşümler gerektiriyor. Sonuç olarak, yerel otoriteler reformların yıkıcı sonuçlarına karşı tedbirler benimsemeye, tüm kuvvetlerini ordu, polis gibi "düzenin güçleri" için muhafaza etmeye, köy ve semtlerdeki temel kontrol sistemini sürdürmeye hızla yönlendirileceklerdir.

Devletin ve pazarın müşterek oluşumu

Kullanılan yöntem "gıyabî" bir modeldir. Söz konusu olan, tamamı *a posteriori* nitelikte yasalar koyarak, tartışarak ve baskılayarak sürdürürken, üreten ve biriktiren enerjileri özgürleştirmektir. Yöntem derhal kuvvetli aykırılıklar doğurur. Bazı bölgelere (özel ekonomik alanlar) veya bazı bireylere tanınan imtiyazlar (kentliler eğitime daha kolay erişirler) yalnızca eşitsizliklere yol açmakla kalmaz: Rekabet hakkaniyetli olduğunda bile hammadde, yerel ürün, karayolu altyapısı, eğitim düzeyi vb. alanlarında "zengin" bölgeler diğerlerine nazaran avantajlıdır. Sağlam ilişki sermayelerine sahip sosyal topluluklar, bireyler, şirketler yüksek mevkileri işgal edecektir (Oi, 99; Wank, 1999; Dickson, 2003).

Maoculuk döneminde şekillenen yeni aidiyetlerin meyvesi olan sosyal sermaye, başarının esas kaynaklarından biri haline geldi. İlişkilerin (*guanxi*) meritokratik kurallar ve pazar tarafından seçilimin aleyhine olacak şekilde doğrudan üstleneceği ölçüsüz rol, reformlar ülkesi Çin'de kale alınmıyor. Fakat bu durumun hiçbir kültürel yanı yok. Planlamanın yerle bir edilmesi herkesi mevcut (ticari, siyasal, mesleki vb.) tanışıklık bağlarına dayalı ağlar yaratmayı getirdi. Farklı pazarlar bu temeller üzerine oluşturuldu (Wank, 1999).

Reformlar, inisiyatifin önüne geçebilecek olanı –başlangıçta ihtiyatla– bozacaktır: fiyatlar üzerindeki kontrol, göçlerin yasaklanması, girişilecek yasal sınırlar, hudutların kapatılması, emek gücünün hareketliliğindeki engeller, sınıf yaftaları ve Çin'i yine de tam rekabet piyasasının himayesi altına yerleştirmemek. Bunun nedeni bir yandan devletin pazarın kontrolü ve düzenlenmesi hususundaki isteğini koruması, diğer yandan ise pazarın bizzat kendisinden tekrar tekeller yaratmasıdır: Böyle bir pazar, en güçlülere kendi kurallarını dayatma imkânı tanıyor. Bir diğer deyişle Çin,

diğer ülkelerin ondan önce yaşadıklarını deneyimliyor: devletin ve pazarın bazen birbirine bağlı, bazen çatışmaya dayalı, fakat her zaman karşılıklı eylemini ve oluşumunu gerektiren kapitalizmin gelişimi (Braudel, 1995; Polanyi, 1983). Bu büyük hareketten iki evre çıkartılabilir. Biri 1970'lerin sonunda başlar ve Tiananmen Meydanı olayları sırasında biter. Bu evrenin özelliği kesin bir ihtiyat içermesidir. İkincisi Deng Xiaoping'in 1992'deki "Güney Turu" esnasında başlar ve sosyalist dönem mirasını yeniden, daha enine boyuna masaya yatırarak hakiki reformları ön plana çıkarır.

Marjinal bir kapitalizm (1978-1991)

Polanyi'nin, kapitalizmin 19. ve 20. yüzyıllarda Batı Avrupa'daki gelişimini betimlediği biçimde, Çin reformu da toprağın, sermayenin ve emek gücünün metalaştığı bir şekle bürünür. Yine de Çin'in özgüllükleri, özellikle çok ılımlı bir serbestleştirme görünümü altında hızlıca ortaya çıkar. Özelleştirilen toprak değil, yalnızca onun işlenmesidir. Devlet işçileri statülerini koruduğuna ve göçler sınırlı kaldığına göre çalışmanın metalaşması azaltılırken, devlet hammaddelerin çoğuna ve bankacılık sisteminin geneline el koymaya devam eder (Oi, 1999; Sheehan, 1998; Frazier, 2002; Naughton, 1995).

TABLO 1
Temel Veriler

Yıllar	*1978*	*2008*
Toplam nüfus	962 milyon	1.328 milyon
Kırsal nüfus	% 82,08	% 54,32
Kentsel nüfus	% 17,92	% 45,68
Doğum oranı	18,25	12,14
Kişi başına düşen yıllık *ortalama gelir oranı* kentsel-kırsal	2,5	3,3

Kaynak: *Çin İstatistik Yıllığı, 2009.*

Post-Maocu Çin'in bu ilk evresinde toplumsal tabakalaşmanın temelleri pek değişmez. Bununla birlikte yeni toplumsal kategoriler, esas olarak "sistemin" sınırında belirir (Rocca, 2008c).

Yapıların sürdürülmesi

Öncelikle, kırsal nüfusu kentsel nüfustan ayıran hukuki ve toplumsal düalizmin yeniden üretimini not edelim. İkametgâh sistemi (*huji zhidu*), vatandaşları doğdukları veya mesleklerini icra ettikleri yerlere sabitlemeye devam ediyor. Elbette, nüfus yer değiştirmeye başlıyor. Şehrin çevresindeki yerleşim yerlerinde yaşayan köylülerin şehre gelip ürünlerini satmalarına ve hatta geçici bir süreliğine orada ikamet etmelerine izin veriliyor. Bir başka yeni unsur da köylülerin yaşam düzeylerinin manidar biçimde yükselmesi. Fiyatların ve ticaretin serbestleştirilmesi ve –köylülere kullanım hakkı tanıyan– topraklar üzerinde sorumluluk alma sistemi o ana kadar düşük düzeylerde seyreden tarım ürünü fiyatlarında artışa yol açtı. Bundan böyle köylüler kendi ürünlerinin cinsinin ve uygulanan toprak işleme tekniklerinin ve bir noktaya kadar da, hasatlarının ticarileştirilmesinin karar mercii konumundalar. Bazıları çoktan endüstriyel tarımda uzmanlaşmaya veya özellikle ulaşım alanında şirketler kurmaya başladılar. Bununla birlikte, köylülerin kaderi radikal biçimde değişmedi. 1980'lerin ortasından itibaren köylülerin gelirleri kentlilerin gelirlerine nazaran gerilemeye başladı. Şehirde iş arzı zayıf ve yasadışı göçmenler kısıtlayıcı politikaların etkisine maruz kalıyorlar. Bazı meslekler yalnızca kentlilere tahsis ediliyor ve polisler istenmeyenleri evlerine yollamak için baskınlar gerçekleştiriyorlar (Bruun, 1993). Kırsal kesimde yaşayanlar eğitim sisteminin normale dönüşünden yararlanamıyorlar. Aynı şekilde, köy-

lülere karşı uygulanan toplumsal bölünme politikası nüfusların hareketliliği nedeniyle sürdürülüyor, hatta yoğunlaşıyor. Ürünlerini satmaya gelen çiftçiler, zamanında ortalığı kasıp kavuran enflasyondan sorumlu tutuluyorlar. Bu çiftçilerin, "kentlilerin işleri"ni ellerinden aldıkları da farz ediliyor. Davranışları nedeniyle "çarıklı" (*tu*) ve kaba olarak yargılanmaları, yaşam biçimlerinin "ilkel" olarak değerlendirilmesi, pis olmaları nedeniyle itici bir kategori oluşturdukları varsayılıyor.

İkinci kalıcılık unsuru: iş kolu sistemi. Şüphesiz işletmeler bir grup reforma maruz kalıyor. İş gücünün sözleşmeye bağlanması, maliyeye ve işletmeye dayalı özerklikler, fiyatların serbestleştirilmesi, piyasa ekonomisi kategorilerinin işin içine girmesine yol açıyor. Bununla birlikte, direnişler gün yüzüne çıkıyor. Sendika, işçi, hatta bürokrat direnişleri, imkân ve ihtimal dâhilinde görülen siyasal fikir değişikliklerinin doğurduğu sonuçlara karşı duyulan bir endişeyi ifade ediyor (Chevrier, 1990; Sheehan, 1998; O'Leary, 1997). Kültür Devrimi yakın geçmişten bir hatıra olarak kaldı ve reformların süreceğinin hiçbir belirtisi yok: Eğer "kapitalizm"e benzer olandan yana açıkça taraf olursak, başımıza neler gelecek? Kamu işletmelerinin müstahdem ve işçi sayısı 1978'de 74 milyondan 1994'te 112 milyona ulaşarak bu dönem süresince artmaya devam etti (ASC, 2009). Enflasyon, birikimlerin önemli bir kısmını eritse dahi, bu insanların gelirleri, çalışanların enerjisini tetiklemeyi hedefleyen ücretlendirme yöntemlerinin işin içine girmesiyle aynı ritimde artar. Sosyal güvenlik anlamında çok sayıda imtiyaza sahip olarak "orta sınıf" statülerini korurlar.

Son olarak, siyasal birimlerin personeli yerinde kalır. Yeni özel veya karma işletmeler idarenin kontrolü altındadır. Formasyondan, sınavdan bahsedilmeye başlansa ve hükü-

metin ekonomiyi doğrudan yönetmesinin önüne geçme isteği dile getirilse de, kamu işletmeleri her zaman eski veya yeni nesil bürokratlar tarafından yönetilir (Pearlson, 1997; Dickson, 2003).

Birkaç kopuş

İlk kopuş bireyleri kategorilere ayırmak için kullanılan "sınıf yaftaları"nın terk edilmesiyle ilgilidir. "Kötü kökenli" bireyler ve aileler yalnızca yüz kızartıcı statülerinden kurtulmakla kalmaz, sıklıkla toplumsal sahneye fark edilir bir şekilde geri dönerler: Tanımadığı bir dünyayla ilgili bilgiye aç prensin danışmanı olarak tekrar işe alınan büyük kapitalist aileler, becerilerine yeniden kullanım alanı bulan tüccar aileler.

İkinci kopuş eğitimle alakalıdır. 1970'lerin ikinci yarısından itibaren üniversiteler yeniden normal olarak işlemeye başlar. Öğrenim görmek yalnızca meşru değil, ayrıca takdir edilen bir aktiviteye dönüşür (Hayhoe, 1996).

Üçüncü kopuş) kamusal olmayan işletmelerin meşrulaştırılmasıyla ilgilidir. Kamusal olmayan işletmeler, kamu sektörünün sınırlarında ortaya çıkacak olan özel, karma, ailevi vb. işletmelerdir. Kırsal alanlarda kanton ve kasaba işletmelerinin (*xiangzhen qiye*) gelişimi aşırı geniş kırsal nüfusun bir kısmının emeğinin sıcağı sıcağına pazara konmasına olanak sağlar. Bu işletmeler İleriye Büyük Sıçrayış zamanında doğmuş ve personel sayıları 1980'de 30 milyondan 1993'te 123 milyona ulaşmıştır (ASC, 2009). Bazıları özel, diğerleri yerel otoriteler tarafından kurulmuştur; fakat hepsi de politikacılar ile ekonomi biliminin pazardan ve iktidarla hısımlıktan yararlanmaya (hammaddelere, taşıma ağlarına, idari izinlere erişim) olanak sağlayan iç içeliğinin lütuflarından kazanç elde eder (Findlay, Watson ve Wu, 1994). Sermaye

çekmek ve istihdam yaratmak için yasal kolaylıklardan ve mali avantajlardan faydalanan Güney kıyılarında (özel ekonomik bölgeler ve diğer "gelişim bölgeleri") konuşlanan kapitalist yerleşim bölgelerinin ortaya çıkışını da göz önünde bulunduralım. Guangdong ve Fujian esas olarak ihracata dönük olan bu sektörde başı çeken iki eyalettir. Bu, bugün hakkında bu denli konuşulan ve kazanacağı önem öngörülememiş olan, köylülerden oluşan yeni işçi sınıfının ortaya çıkışının başlangıcıdır. O zamanlar söz konusu olan, yalnızca ufak bir orandaki kırsal kesim insanının ülkeye geri gelmeden önce para kazanmasına bazı belirli yerlerde ve geçici süreliğine izin verilmesiydi. Onların yatırımları ve kısa süre içinde kazandıkları becerileri sayesinde yerel büyümenin tetiklenmesi umuluyordu.

Şehirlerde bir satış sektörünün meydana geldiği görülür. Bir yanda, çalışma koşullarının kapitalist "yerleşim bölgeleri"nin içinde bulunan işletmelerinkine epey yakın olduğu, –biçimsel olarak kamu kurumlarına bağlı olan– kentli sözde kolektif işletmelerin ve özel işletmelerin (*siying qiye*) kurulduğu görülür. Ufak ölçekli olan bu işletmeler çok sınırlı sayıda çalışan istihdam eder. Diğer yanda, "bireysel sektör" (*geti*) adı altında yeniden bir araya gelen çok ufak çaptaki bir ticari aktiviteler bütünü geliştirilmiştir. Bireysel girişimci genellikle yalnızca ailesini ve daha ender olarak birkaç müstahdemi çalıştırır (Bruun, 1993). Son kapitalist marj eski kamu ekonomisinin yıkıntıları üzerinde geliştirilmiş yeni modern sektörle ilgilidir. 1980'lerin ortasından itibaren, idareler tarafından kârların özel olarak bereketli olduğu sektörlerde yaratılmış olan ticarî ortaklıkların (*gongsi*) filizlendiği görülür: turizm, otelcilik, hammadde ticareti, ulaşım, finans vb. Bunlar 1990'larda yavaş yavaş kurulacak olan tekelci grupların atalarıdır (Lin, 2001).

Kararsız bir tabakalaşma

Sonuç olarak, toplumsal tabakalaşma bu dönem boyunca ılımlı biçimde evrildi. "Toplumsal köken" tüm "hukuki" değerlerini yitirdi ve basit bir potansiyel kaynağa dönüşüyor. Eğitim yeniden bir toplumsal tırmanma aracına dönüşüyor; fakat entelektüeller, araştırmacılar ve teknisyenler kısıtlı sayıda kalıyorlar. Buna ek olarak, maaşları ve varoluş koşulları işçiler ve müstahdemlerinkinden pek farklı değil, hatta daha düşük. Entelektüel bir mesleğe sahip olmak daha az prestijli ve hâlâ biraz "şüpheli" gözüküyor. Ekonomik sermaye toplumsal bir kaynağa dönüşmeye başlıyor; fakat bu dönüşüm hâlâ sınırlı. Öncelikle, kârlar orta düzeyde. Ayrıca, yaşam ve tüketim düzeyinin zayıflığı gelişim olanaklarını baskılıyor. Nihayetinde, kapitalizmin elleri hâlâ kirli. Kendilerini tamamen işe verenler idarenin koruması altına yerleşiyorlar ya da marjinal katmanların parçasını oluşturuyorlar: işsiz gençler, ister siyasi ister cezai olsun polisle görülecek hesabı olanlar, engelliler, taşraya gönderilmiş ve eğitimlerine devam edememiş görgülü gençler. Dolayısıyla bunlar az prestij ve sınırlı fayda getiren ve de nüfusun en büyük bölümünün gözüne tehlikeli görünen aktivitelerdir. Para, müphem bir ikircikli olarak kalır (Bruun, 1993).

Kırılma dönemi (1992-2007)

Tiananmen Hareketi'nin anlamına dair çok soru soruluyorsa da hareketin sonuçlarından devam edeni azdır. 1992'de reformların dönüşü duyuruldu ve buna bağlı olarak serbestleştirme politikaları ivme kazandı. Bundan sonra, ekonomik meseleler siyasi tartışmalarda ayrı bir yere sahip olacak. "Çin'in nitelikleri" ile harmanlanan Batı "modeli" düzeni korurken, ülkenin daha güçlü olmasına ve Çinlilerin da-

Çin'in kaynak ve istatistikleri

Sosyal bilimlerin yöntemlere olduğu kadar istihbarat kaynaklarına da ihtiyacı var. Çin örneğinde istihbarat toplamak uzun süre etikti. Her totaliter sistemde olduğu gibi, propagandaya başvurulması nedeniyle istatistiklere tedbirli yaklaşması gerekir. Siyasal mücadele bir rakamlar savaşıdır: Kapitalist ülkelere olduğu kadar komşulara nazaran da en iyi olmak gerekiyordu. Bu genel gerçeğin yanında, bir Çin karakteristiği güçlü idari ademimerkeziyetçiliğine bağlıdır. Pekin'in, merkezin kendisine derinlemesine kontrol imkânı olmaksızın sağladığı rakamları toplamaktan başka çaresi yok. Reformlar öncesi toplumsal gerçekliği nitel şekilde ortaya koymaya olanak sağlayan çalışmalar ise nadirdir. Sosyal bilimlerde yapılan araştırmaların 1949 ve 1966 yılları arasında "Leninistleşmesi"nin ardından, 1980'lerin başına kadar bu araştırmalar tamamen ortadan kayboldu. Bu fenomenler bugünün araştırmacısının Maocu dönem analizlerini sağlam kaynaklar üzerinden sağlamasına olanak sağlamaz. Elbette arşivler açıldı, geçmiş dönemlerin istatistikleri yayımlandı, belgeler yeniden bulundu. Fakat çoğu konuda ve pek çok devir için temel kaynakların tanıklıklar olduğu görülüyor ve yardım almak için belleğe başvuruluyor.

Bugün durum kayda değer şekilde iyileşti. Çok sayıda istatistik mevcut; saha çalışmalarında da pek zorlukla karşılaşmıyor; Çinli araştırmacıların –burada geniş biçimde kullandığımız– çalışmaları kaliteli biçimde yayınlanıyor (Rocca, 2008c; Merle ve Zhang, 2007, Thireau ve Wang, 2001) ve Çince konuşan Çin uzmanlarının sayısı gitgide artıyor. Yine de hâlâ önemli belirsizliklere rastlanıyor. Göçmen sayısının yaklaşık birkaç on milyon kadarı kayıtlarda yer almıyor. Meslek terminolojisi standartlaştırılmadı; yerel istatistikler ise sıklıkla temelsiz kalıyor. "Çin istatistik yıllığı"nda aynı kategori (kentli istihdamı) için farklı rakamlar, bu aralıklar hakkında hiçbir açıklama yapılmaksızın öneriliyor. Mülakatlar sırasında bir araya getirilen tahminî hesaplamaların kullanımı veya kaynakların kesişmesi sıklıkla bu boşlukları doldurmanın tek yolu olacaktır.

ha fazla tatmin olmalarına olanak sağlayabilen aşılmaz bir ufka dönüştü. Eğer bir sermaye akışı varsa ve işler bu oranda gelişip büyüyorsa daha fazla istihdam ve sosyal hareketli-

Tiananmen Hareketi

Bu konuya aslında çok geniş bir yer ayırmak gerekiyor. Esasen söz konusu olan, utanılan bir rejimi devirmeyi hedefleyen halk sınıflarından doğmuş bir devrim değildir. Vekillere veya polislere kadar, neredeyse ya da tamamen herkes olay yerinde gösteri yaptı ve hareketin, en yüksek yönetici mercilerinin içinde dahi sağlam dayanakları vardı. Kullanımımıza açılan istihbaratlar, hareketin ülkenin şimdisi ve geleceği üzerine yapılan eleştirilerin ve sorguların birbirine yaklaşma noktasını temsil ettiğini varsaymaya olanak sağlıyor. 1980'lerin sonundaki Çin "askıya alınmış" gibidir; yöneticiler sosyalizm ile kapitalizm arasında bir seçime varamamışlardır. Gündelik hayat kayda değer biçimde iyileşti; fakat insanların çoğu daha fazlasını talep ediyor. Şehirlerde (hareket esas olarak kent kökenlidir) insanlar toplumsal hareketliliğe erişim yollarının kapanması karşısında derin bir hüsrana kapılıyorlar. Devlet işletmelerinde çalışan müstahdem ve işçiler ile onlara ekonomik olarak bağlı bulunan kimseler, korunmaya ve imtiyazlı olmaya devam ediyorlar; fakat bazı yıllar %10'u aşan enflasyon tarafından kısılan gelirlerinin tatminkâr oranlarda artmadığını ortaya koyuyor. Çocukları ufak memura, müstahdeme, işçiye veya işsizliği betimlemek için kibarca tabir edilen istihdam "beklentisi" içindeki kimselere dönüşüyorlar. Özel ekonomiye atılan bireyler, statülerinin yaptıkları katkılara ve aldıkları siyasal risklere karşılık gelmediğini düşünüyorlar. Entelektüeller şüphesiz yüz kı-

lık, dolayısıyla daha az toplumsal anlaşmazlık olacaktır. En civcivli toplumsal katmanlar da (lise ve üniversite öğrencileri, sanatçılar) reform politikalarından daha fazla yararlanma fırsatı bulacaklar. Daha rekabetçi ve açık kılınan kamu işletmeleri yeni pazarlar fethedebilecekler. Yabancı yatırımlar ve tüketicilerin zenginleşmesi Çin'i dünya için vazgeçilmez kılacak. Tayvan işletmelerinin tüm kıtada dış kaynak kullanması ise bir yeniden birleştirme stratejisinin içinde yer alıyor (Mengin, 1998). Dolayısıyla, pek çok Batılı iş adamının yaptığının aksine, hem Çin'in büyümesine sevinip hem de ulusçuluğundan endişe duyamayız. Politika ve ekonominin

zartıcı yaftalarını kaybettiler; fakat maaşları düşük ve etkileri sınırlı kalıyor. Hukuk sisteminin zayıflığı ve sistemin içinde hüküm süren keyfilik nedeniyle, memurlar, mevkilerinin güvence altına alınmadığını bizzat kendileri hissediyorlar. İktidar dairelerinin içinde tartışmalar yaşanıyor ve şüpheler değişimi vurgulamanın ve kontrol etmenin en iyi şekli üzerinden ifade ediliyor. Kısacası, Çinliler büyük kapitalizm şölenine çağırıldılarsa da, henüz o şölene katılamadılar.

Aynı karışıklığı, yurttaşların ülkenin takip etmek zorunda olduğu toplum modeline ilişkin sorgulamalarından algılayabiliriz. 1980'ler entelektüel anlamda çok zengin yıllardır. Eleştirel Marksizmin ve yerli bir liberalizmin doğuşunu, uzun yıllardan beri kayıp olan felsefi akımların yeniden doğuşunu görürüz. "Birlikte yaşama" üzerine, büyümenin anlam ve ilgisi üzerine, refahın toplumsal kullanımının ne şekilde olacağı üzerine, inşa edilmesi gereken toplum tipi ve siyasal sistem üzerine, sosyal adaletin esneklikleri üzerine, demokratik temsilin yeri ve tabiatı üzerine ve başka şeyler üzerine bir sorgulama yaşanır. 1980'lerin sonu aynı zamanda bir özgürleşme dönemidir. Şüphesiz "uyumlulaştırma" hareketleri yöneticilerde ahlaki ve siyasal "bırakınız yapsınlar"a karşı hâlâ çok fazla kuşku olduğunu hatırlatmaktaydı. Farklı görüşte olanlar engellendi; her türlü düzene aykırı olanların ciddi sıkıntıları var. Bununla birlikte, durumu eleştirmek, yabancılarla konuşmak ve ilişkiler kurmak, ülkenin içine ve dışına seyahat etmek mümkün (Chen, 2003).

arasındaki bağın kopabileceğini, sermaye birikiminin izini sürmenin bizzat kendisine yettiğini ve bireylerle toplumların zenginleşmesinin meselenin özü olabileceğini göz önünde bulundurmadıkça, bu fenomenleri aynı hareketin iki yüzü gibi algılamak kaçınılmazdır.

Yine de, ekonomik özgürleşmenin bir "sosyal olan" kaygısına eşlik ettiği tespiti çarpıcıdır. Otoriteleri sefaletle ve onun doğurduğu düzensizlikle mücadeleye mecbur eden bir imgeleme başvurularak, reform kurbanlarına yönelik yardım ölçüleri refleks olarak derhal benimsenmiştir. Bunlar başlangıçta, kısmi tedbirlerin gelişigüzel toplanmasıdır. Ka-

mu işletmelerinde çalışırken açığa alınmış kimselerin kendi dairelerinin sahibi olmalarına izin verilmiş, şehirliler için asgari bir gelir belirlenmiş, özel bir statü yaratılmıştır ve açığa alınanlara (*xiagang zhigong*: kelimenin tam anlamıyla "mevkisinden indirilen işçi ve müstahdemler") yardım tahsis edilmiştir. Nüfusun bütününü ve risklerin tamamını kapsamaktan uzak olan bu yardımlar (Rocca, 2006) sosyal dışlanmayı sınırlandırmaya yönelik (Castel, 1995, 2003) yeni bir sosyal güvenlik sisteminin gelişimiyle 21. yüzyılın başında hakiki sosyal politikalar haline geldi. "Evsizlik" ve dilencilik fenomenlerinin marjinal bir yeri vardır. Uyuşturucu tüketimi arttı; fakat toplumun çok sınırlı kesimlerini etkiledi. Fuhuş "işletiliyor", dolayısıyla polis ve ordunun müdahalesi altında. Ekonomik olmayan suçluluk, Batı ülkelerini kasıp kavuran suçlulukla aşık atamaz.

Siyasal düzlemde, tartışmalar verimsizleşmektedir. Herkes pazar demokrasisinin Çin'in nihai ufku olmak zorunda olduğunu, fakat öncelikle bu hareketi refah, milli birliğin olumlanması, Çin'den birleşmiş ve zengin bir ulus yapma, alt sınıfları "uygarlaştırma" ile temellendirmek gerektiğini göz önünde bulundurmak hususunda anlaşmış gözükür. Tiananmen Hareketi'ne katılan ve ayrıca 1979'da faal olmuş kimseler arasından bazıları (pek azı) "başkaldırı"ya katıldılar. Baskı kurbanları da dâhil olmak üzere, pek çoğu yeni koşullara ayak uydurdu. Bu insanlar sanatçı, iş adamı, üniversitelilerdir. Bu alanda, elitlerin asimilasyonu hareketi iyi işledi.

Zenginleşmek hakkımız

Bundan böyle zenginleşme müsamaha görmekle kalmaz, savunulur da. Deng Xiaoping'in meşhur formülüne göre bazıları "önce zenginleşecek" (*xian fuquilai*), ondan sonra Çin

toplumunun tamamı refaha kavuşacaktır. Porsche veya Ferrari sürmek, gösterişli dairelerde yaşamak, bir köylünün yıllarca ağır işçilikle kazanacağı parayı bir akşam yemeğinde harcamak, uzun vadede nüfusun bütününün çıkarlarına hizmet etmesi koşuluyla, devlet için meşrudur. Ekonomik sermaye sosyal sınıflandırmanın önemli bir öğesine haline gelir. Bu durumu daha da açığa çıkaran, iş adamlarının büyük bir siyasal önem kazanmalarıdır. Kamusal olanla özel olanın birleştiği noktada, sıklıkla –yabancı okullardan mezun– kadrolu memur oğulları pazar ekonomisinin temsilcileri olarak partiye ve hükümet mercilerine alınırlar. "Üç-temsil edilebilirlik" kuramı sayesinde işlerdeki başarı siyasal etkinin resmî bir yoluna dönüşür.

Sanayisizleşme: Kamu istihdamının düşüşü

1990'ların ortasından itibaren, otoriteler kamusal üretim aygıtının "modernizasyon"unu hedefleyen bir politika benimsiyor. Amaç, verimli olanları muhafaza etmek ve yeniden bir araya getirmek ve "diğerlerini boş vermektir". Uygulama, kamu istihdamının ve dolayısıyla iş kolu sisteminin yeniden düzene sokulmasına yol açıyor. Kamu işletmelerine büyümelerinden ve uluslararası sahneye girmelerinden önce yapılan gerekli güçlendirmeler; sosyal güvenlik ve istihdam fazlasından oluşan çifte yükün yok olmasını gerektiriyor. En yaşlı ve en az kalifiye müstahdemler açığa alındılar, "mevkilerinden indirildiler" (*xiagang*) veya erken emekli edildiler; bilhassa kadınlar. Toplamda, 40 ila 60 milyon işçi ve müstahdem işini kaybetti. Bazıları yeniden iş bulacak fakat diğerleri şu ya da bu tür bir sosyal bağımlılığa kapılacaklar (Hurst, 2009; Kernes, 2004; Rocca, 2006).

Kamu ekonomisinin genelini vuran, bu şiddetli reformdur. Bununla birlikte en ağır bedeli sanayi, özellikle ağır sa-

Üç-temsil edilebilirlik

1990'ların sonunda eski parti sekreteri Jiang Zemin tarafından geliştirilen bu resmî "kuram", üç toplumsal katmana bir temsil gücü vermenin gerekliliğini dile getirir: halk, entelektüeller ve –bir yenilik olarak– iş çevreleri. "Üç temsil", küçük ve büyük *businessmen*'in ve üst orta sınıfın büyüyen rolünü "halkçı" bir politikanın bakış açısından doğrulama teşebbüsü gibi ortaya çıkar. Giderek daha fazla iş adamı Ulusal Halk Meclisi'ne ve –ülkenin çıkar gruplarının bütününü bir araya getirmesi beklenen– Çin Halk Siyasi Danışma Konferansı'na aday olur (Li, 2008). Daha da manidar olan, partinin amaçlarından birinin, hızla gelişen bir gençleşme sürecinin yanı sıra (geçmiş yıllarda, yeni üyelerin yaklaşık %80'i 35 yaşın altındaydı) üyelerinin seviyesini iyileştirmek olmasıdır. 2006'da halkın genelinde, üyelerin %15'lik dilimine karşı %29'unun yüksek öğretim diploması vardı. Aynı şekilde, ülkede mevcut bulunan 600.000 yabancı işletmenin yönetiminde bir iltihak kampanyası başlatıldı. 2006'da partide artık 2,86 milyon özel işletme işveren ve müstahdemi ile 810.000 bağımsız işveren vardı; özel ve bireysel işletme sahiplerinin %40'ı parti üyesiydi (Rocca, 2008b).

nayi ödüyor. Kuzeyin ve kuzeydoğunun geniş bölgeleri büyük ölçüde sanayisizleşti ve hâlâ etkisini hissettiren bir toplumsal krize maruz kalıyor. İşçi ve müstahdemler sınıfı ciddi biçimde dönüşüme uğradı: Aralarından çoğu toplumsal hiyerarşide yukarıya doğru (orta sınıf) veya aşağıya doğru (küçük kentli halk veya ihtiyaç sahipleri) evrildi. Kamu istihdamının yeniden yapılandırılması, devlete ait olmayan işletme-

TABLO 2
Kentli İstihdamının İşletme Türüne Göre Dağılımı

Yıllar	*1978*	*2008*
Devlet işletme ve organlarında çalışan müstahdemler (%)	78,3	52,9
Kolektif işletmelerde çalışan müstahdemler (%)	21,55	5,4
Çeşitli sermayelere sahip işletmelerde çalışan müstahdemler (%)	0,15	41,7
Toplam (%)	100	100

Kaynak: *Çin İstatistik Yıllığı, 2009.*

lerde kuvvetli bir istihdam artışına ve dolayısıyla gelir aralıklarının belirginleşmesine yol açıyor. İdari bölünümlerin yerini çalışma ve ücret koşullarının sonsuz çeşitliliği alıyor.

Özelleştirme: Kullanım kılavuzu

Çin'de özel ekonominin hızlanan artışından sıkça bahsediliyor ve rakamlar da bunu doğrular gözüküyor. Ulusal İstatistik Bürosu, kamu dışı sektörün 2006'da GSYH'ye %65'lik bir katkı sağladığını (2010'da %75'lik bir katkı öngörülmektedir) ve aynı tarihte %75'i şehirlerdeki çalışanlardan oluşan 240 milyon kişiyi istihdam ettiğini tespit etmiştir. Bununla birlikte, muhakemenin dozunu ayarlamak gerekiyor. Öncelikle, doğrusunu söylemek gerekirse, burada söz konusu olan özel sektör değil, devlete ait olmayan sektördür. Eğer yalnızca özel sermayeli işletmeler göz önünde bulundurulursa oran %40'a ve müstahdem sayısı 120 milyona düşer. Ayrıca kamu kuruluşlarının (sendikalar gibi kamu kuruluşları, belediyeler vd.) veya kamu işletmelerinin, kamu dışı işletmelerin sermayesindeki önemli varlığı doğrudan veya zincirleme katılımlar aracılığıyla sürer. Memur grupları, un ufak olmuş kamu işletmelerinin en yararlı kısımlarını toplarken özelleştirme, sıklıkla "göz aldanması" yaşatır (Kernen, 2004). Temel sektörlerin (enerji, silah, hammadde, finans ve ulaşım) büyük devlet ticarî ortaklıklarının kontrolü altında kaldıklarını da göz önünde bulunduralım. Son olarak, işletmelerin statüsü ne olursa olsun politikayı *business*'tan ayırmak zordur. İşadamlığı, çeşitli avantajlar veya sadece siyasal bir dayanak karşılığında hizmet tedarik eden ağlara hemen entegre olmayı da gerektirir (Pearson, 1997; Wank, 1999; Dickson, 2003).

Dolayısıyla, resmî *Çin İstatistik Yıllığı, 2009*'da önerilen, Ulusal İstatistik Bürosu tarafından derlenen rakamlar İstatis-

Reformlar arasından politika ve *business*

Madam Liu bir iş kadını. Çeşitli aktivitelere (esas olarak ticaret ve emlak) atılmadan önce işe 1980'lerde, ufak bir özel restoranla başlamış. Ona otoritelerle işleri çerçevesinde yürüttüğü ilişkiler hakkında sorular soruyorum. "Bu açıdan bakıldığında işler çok değişti. 1980'lerde kimse özel sektörle ilgilenmiyordu. İdareler kendi işletmelerini yaratıyordu ve memurlar önemli sektörlerde tekeli olan bu işletmeleri 'yöneterek' çok para kazanıyorlardı. Bir restoran açmak biraz tehlikeli ve biraz 'uygunsuz' addedilirdi. İzinleri almak için birkaç evrak yeterliydi ve kimse sizden 'baskıyla para sızdırmaya' gelmiyordu. Daha sonra işler karmaşıklaştı. Özel sektörün yerleştiğini, para getirdiğini gördüler. Böylece herkes bir şeyler talep etmeye başladı: polis, ticaret ve sanayi odası, tabip odası vd. Kendimizi gerçekten 'sağmal inek' gibi hissediyorduk. Sonra sistem yerine oturdu. Şimdi mahallelerde her polisin 'yönetmek' durumunda olduğu mıntıkası olduğunu biliyoruz. Daha yüksek düzeyde, örneğin benim durumumda, falana filana para vermek gibi şeylerin gerektiğini biliyorum. Fakat olan oldu. Üzerine düşünmüyoruz.

"Çok abartmamak memurların yararına olur. Çünkü bir yandan 'dürüst olmadıklarının' duyulmasını sağlayabiliriz. Önlemlerimizi alıyoruz bazen, örneğin tutarları şahit önünde veriyoruz. Fakat bu bir baskı şekli. Diğer yandan, herkes memurların ve *businessmen*'in birlikte gelişip büyümek zorunda olduğunu bilir. Şimdi bize saygı duyuluyor. Özel sektörün güçlü olduğu yerlerde patronlar siyasal kararlar üzerinde söz sahibi olabilirler; bunun nedeni siyasetçilerin kariyerleri için faydalı olmamız. Patronlarla uzlaşılmazsa *business* olmaz, *business* olmazsa büyüme olmaz; büyüme olmazsa terfi olmaz. Karşılıklı müşterek ilişkilerimiz var. Bu nedenle şu özeldir bu kamusaldır, şu *business*'tir, bu politikadır demenin pek bir anlamı yok (Ekim 2009'da derlenmiştir)."

tik Bürosu tarafından belirlenmiş yukarıdaki rakamların tersini söylemektedir. 302 milyon kişilik bir kentli işgücü var; fakat buna farklı türlerdeki işletme ve kuruluşların müstahdemleri de eklenirse 207 milyon kişiden biraz daha fazlasına ulaşılıyor. Yıllığın diğer sayfalarında kentli istihdamı 121 milyona yükseliyor ve işletme türüne göre dağılım kamusal

sektörün sözleşmeli olarak istihdam edilmiş kentliler (bknz. Tablo 3) arasından çoğunluğa sahip olduğunu gösteriyor!

TABLO 3
Faaliyet Gösterilen Sektöre Göre GSYH Dağılımı

Yıllar	*1978*	*2008*
Birincil (%)	28,2	11,3
İkincil (%)	47,9	48,6
Hizmet (%)	23,9	40,1

Kaynak: *Çin İstatistik Yıllığı, 2009.*

Esasında aralıklar dizindeki belirsizliklerine bağlı: Göçmen çalışanlar kategorisi olduğu gibi görünmez hale gelirken, bütünü veya içlerinden bir kısmı (bir iş sözleşmesi olanlar) 302 milyon içinde hesaplanmış mıdır? İş sözleşmesi olmayan şehirliler, tahminî değerlerin biri veya diğerine ne ölçüde entegre olmuşlardır?

Kısacası, istihdam konusunda da, kamusal-özel dikotomisi pek istihbarat sunmuyor. Ve daha genel şekilde, buhranın tam ortasındaki ve statülerin ikircikliliğin ekonomik büyümenin getirdiği bir esneklik olduğu bir toplumda, çoğu kategorideki pek çok birey hem orada hem burada konuşlanıyor. Yine de, kamu sektörü kayda değer ölçüde küçüldüyse de, özellikle büyük tekelci işletmelerin ve geniş anlamda (eğitim dâhil olmak üzere) idarenin dolaylı varlığıyla, kentli istihdamı için hafife alınamayacak bir öğe olarak kalıyor. Buna paralel olarak bir kısım kentli eşraf "kaçak çalışıyor"

TABLO 4
Toplam İstihdam Dağılımı

Yıllar	*1978*	*2008*
Toplam istihdam (milyon olarak)	401	774
Kentsel istihdam (milyon olarak)	95	302
Kırsal istihdam (milyon olarak)	306	472

Kaynak: *Çin İstatistik Yıllığı, 2009.*

ve istatistiksel varlığı yok: Bağımsız doktor ve mühendislerin yanı sıra sabit bir işi olmayan gençler; geçici olarak istihdam edilen, sürekli geliri olmayan emekliler. Göçmenlere gelince, bir kısmı özel işletmelerde çalışıyorsa da çoğu, kamusal olmamasına karşın sıklıkla belediye yönetimlerinden çıkan inşaat şirketleri tarafından istihdam ediliyorlar (Shen, 2008).

Ekonominin hizmet sektörüne yönelmesi

Çin ekonomisi birincil sektörün aleyhine olan, bazı ekonomik sektörlerin (bankalar, ticaret, reklam, medya) gelişmesi nedeniyle ortaya çıkan güçlü bir hizmet sektörü hareketi yaşıyor. Yeni meslekler ortaya çıkıyor (insan kaynakları uzmanları, spor animatörleri, evcil hayvan eğitmenleri, sanatsal veya hukuki meslekler) ve kişiye özel hizmetler (hizmetçiler, yaşlı bakıcıları) önemli bir ilerleme kaydediyor. Sanayide, mühendislik ve teknisyenlik mevkileri toplam istihdamın artan bir oranını temsil ediyor. Buna paralel olarak özel işletme sahipleri ve büyük işletmelerin yüksek kadrolu memurlarının yaptığı gibi, bireysel girişimciler de istihdamdaki paylarını önemli ölçüde büyütüyorlar (Lu, 2004; Zhao, 2007).

Yeni sanayileşme

Sosyalist işçi sınıfının yeri, kırsal göçlerden doğan başka bir sınıf tarafından dolduruldu. Bu yeni sınıf pek çok kategoriden oluşuyor. Bu kategorilerin ilki, Güney'deki gelişim bölgelerine (özellikle Guangdong ve Fujian eyaletlerine) ve büyük şehirlerin çoğuna göçen köylülerden; ikincisi, neredeyse yalnızca kırsal kesimlerden gelenleri istihdam eden bir sektör olan inşaat sektöründe çalışanlardan ve sonuncu-

su, kent hizmetleri sektöründen (ufak tüccar, çöpçülük, temizlik, bakıcılık, yeşil alanları koruma vb.) oluşuyor. Bu kesimlerin karşılaştıkları çok zor yaşam ve çalışma koşulları, durumlarına sıklıkla olumlu bir gözle bakmalarını engellemiyor. Göç, yaşam düzeyini iyileştirme arayışı olduğu kadar (yaşam düzeyi kolaylıkla beşe, hatta ona katlanabilir), yeni bir tecrübe edinme fırsatı sunduğu için de insanları harekete geçiriyor: kentsel modernite tecrübesi (Lee, 1998; Murphy, 2009). Sonuç olarak gitgide daha fazla köylü geri dönüşü olmayan bir göçün planlarını yapıyor; bu, bugün Çinli araştırmacı ve yöneticilerin analizlerine ve politikalarına genişçe entegre ettikleri bir yönelim değişikliğidir. Geriye, yerel otoriteleri kent toplumunun bu devasa yeniden yapılanmasına karşı somut çözümler bulmaya zorlamak kalıyor.

Burada da, kesin rakamlar eksiktir. Göçmen işçi sayısına dair tahminler çeşitlilik gösteriyor (120'den 200 milyona) ve istatistiksel olarak hesaba katılışları; benimsenen kıstas doğrultusunda değişiyor. İşverenler göz önüne alındığında, köylü çalışanlar kentli kuruluşlar tarafından istihdam ediliyor (sözleşmeli olan göçmenler örneği); fakat ikametgâh kıstası kullanılırsa *kırsal kesim insanı* gibi hesaplanıyorlar (işvereni olmayan göçmenler örneği).

Eğitimin değerlenmesi

1990'ların başından beri, otoritelerin eğitim yararına yoğun bir yatırım yaptıkları tespit ediliyor. Bununla birlikte, bu çaba iki büyük dengesizlikten mustarip. Bir yandan, bilhassa mevcut öğrenci sayılarının çok şiddetli şekilde arttığını gören yüksek öğretim kurumlarını ve liseleri ilgilendiriyor; diğer yandan, esas olarak kentli nüfusun yararına işliyor. Zorunlu eğitimle ilgili yatırımların (dokuz yıl boyunca) %78'i köy kökenli otoritelerin sorumluluğu altındayken

İşsizliğin doğuşu: Hiyerarşinin alt ve üst basamakları

İşsizlik resmî olarak çok düşük bir oranda: 2008 yılında nüfusun %4,2'si (8,8 milyon) aktif durumda (ASC, 2009). Bununla birlikte, bu rakam yalnızca kentli nüfusu ilgilendiriyor. Pek çok kırsal kesim çalışanı zaman zaman işsiz kalabiliyor. Bu durumun önemli bir örneği, 2008-2009'da mali krizin işsizlik oranı değişmeksizin aniden yirmi milyon işçinin işten çıkartılmasına yol açmasıdır. Resmî işsizlik hiçbir zaman istihdam edilmemiş insanları, çalışmak isteyen fakat erken emekli edilmiş olanları, istifa edenleri, kaydolmayı unutanları vesaireyi kapsamıyor. Yalnızca sözleşmeleri bitmeden önce işten çıkartılan müstahdemler hesaplanıyor.

Bununla birlikte, Çin toplumu kronik bir işsizlik kriziyle mücadele halinde. Düşük ücret düzeyi krizi kısmen gizliyor. Fazladan birkaç mevkii eklemek hiçbir zaman çok pahalıya mal olmaz. Mevcut insan sayısı, inşaat şantiyeleri ve konfeksiyon atölyeleri de dâhil olmak üzere, her yerde olması gerekenin üstündedir. İşçiler uzun süre çalışsa dahi genellikle yetersiz olan çalışma düzeni ve teçhizat, çalışmanın üretkenliğini kayda değer ölçüde düşürüyor. Hizmet sektöründeki işgücü, dükkân ve lokantalarda olduğu gibi, bürolarda da boldur. Otoriteler, yatırımcıların yerel halkı ve özellikle gençleri istihdam etmeleri için onlara yoğun baskı yapıyor. Buna rağmen kentli diplomasız gençlerin istih-

(kantonlar ve köyler), eğitim finansmanının %77'si şehirlere ayrılıyor (Lu, 2004). Çin köylerindeki ortaokullar, liseler, okullar şehirlerdekilerle mukayese dahi edilemeyecek kadar az donanımlıdır. Buralarda genellikle kaliteli öğretmen bulunmaz. Ayrıca, köylülerin üniversiteye erişimini sınırlayan seçilim mekanizmaları mevcuttur. Böylece, kentsel bölgelerdeki göçmen çocuklarının eğitim kurumlarına devam etme oranı halen yetersiz. Pekin'de liselilerin büyük bir bölümü yüksek öğretim alırken Çin'in ücra köşelerindeki herhangi bir köyde bu, istisnai bir durum sayılıyor. Tüm meslek dallarında eğitimin değerlenmesi beraberinde eğitim düzeyinin yükselişini getiriyor. 2001 tarihli bir anket, işletme sorum-

damı konusunda güçlükler var. Bu gruptakiler genellikle sosyal sermayeleri sayesinde kötü maaşlı sabit bir iş bulmadan önce, staj yapıp geçici işlere geçiyorlar.

Daha ağır olanı, büyük üniversitelerdeki ve değer kazanan uzmanlık alanlarındaki öğrenciler (ağır bilimler: fen-matematik ve mühendislik, hukuk, *business* vd.) sorunsuzca (bundan birkaç sene öncekinden az olduğu halde) makul maaşlı bir iş imkânı buluyorlarsa da, büyük kısmı için işler böyle gelişmiyor. Basında sürekli, umutsuz diplomalı gençlerin intiharlarına ilişkin haberler yer alıyor.

Şüphesiz, diplomalılar daha talepkârlar ve hepsi en iyi kariyer perspektiflerinin ve heyecan verici bir hayatın teminatı olan büyük şehirlerde çalışmak istiyorlar. Herhangi bir konumu kabul etmektense bir süreliğine ailelerinin yanında kalmayı tercih ediyorlar. Yine de, diplomalı sayısındaki önemli artış ve büyümeyi karşılayamayan istihdam yaratımı, diplomalılar pazarında belli bir doygunluğa yol açıyor. İşe alınırken verilen ortalama maaş düzenli olarak düşüyor ve bir veya iki yabancı dil konuşan ticaret okulu mezunlarının yapı sanayisinde çalışan bir göçmenin aylık maaşının en fazla iki katına tekabül eden 3.000 Yen'e çalıştıkları görülüyor. İlişkiler ağının burada da çalışma dünyasına girişin temel bir öğesi olduğunu tespit ediyoruz. Torpil sıklıkla diploma kadar önemli bir araç (Rocca, 2006).

luları arasından %73'e yakınının bir yüksek öğretim diplomasına sahip olduğunu ve bunların %94'ten fazlasının ekonomi veya MBA derecesi aldığını gösteriyor. Oysaki yüksek nitelikliler ülkesinde her şey tozpembe değil. Birkaç senedir yüksek öğretim diplomalılar arasında da işsizlik yaşanmakta (Lu, 2004; Zhao, 2007).

Kentleşme

Büyümenin yanı sıra kentli nüfusunda dikkate değer bir artış ve kentsel bölgelerde genişleme yaşanıyor. Bu fenomen tabii ki büyük şehirleri etkiliyor; fakat gitgide daha fazla kır-

sal kökenli göçmeni sindiren orta büyüklükteki şehirleri de kapsıyor. "Göç" adı altında, iki hareket belirlemek gerekiyor. Ufak çaptaki birincisi, büyük ekonomik bölgelerin büyümesine eşlik eden nitelikli, hatta çok nitelikli bir iş gücünü ilgilendirir. Örneğin, başka şehirlerden gelen öğrenciler diplomalarını aldıktan sonra Şanghay'da veya Pekin'de kalırlar. İkinci hareket, göçlerin büyük kısmını etkiler; muazzam köylü çalışan taburları (*nanmingong*) söz konusudur.

İki durumda da kentsel entegrasyon ikamet üzerine kurulu, statüye dayalı düalizmin sürdürülmesine dayanır; fakat bu iki hareketin doğurduğu sonuçlar birbirinden farklıdır. "Geçici mukim" kimliği, kamu hizmetlerinde (eğitim, sosyal güvenlik, konut edindirme, sürekli eğitim vd.) birkaç iyileşme gözlemlendiyse de, bu alana erişimi sağlamaz. Fakat nitelikli işgücünün sıkıntıları azdır: Gelirleri genellikle geçimlerini karşılar. Bu durum "yeni işçi sınıfı" içinse kesinlikle geçerli değildir.

Öte yandan durum, şehrin ebatları doğrultusunda karşıtlıklar barındırır. Büyük yerleşim yerlerinde katı bir sistem varlığını sürdürüyor ve kentsel entegrasyonun bir daire satın almak gibi bile bir getirisi olmuyor. Buna karşılık, orta büyüklükteki şehirlerde süreç büyük ölçüde işliyor. *Hukou* kolayca satın alınabilir (Chan ve Buckingham, 2007).

Kentleşme toplumsal imgelemin bakış açısından da değerlendirilmelidir. Rejim tarafından 1980'lerin başına kadar yansıtılan olumsuz imaj, yerini gelişmeyle özdeşleşmiş bir kentsel mekân imajına bıraktı. Şehir artık sefahatin, eşitsizliklerin, adaletsizliğin ve ekonomik ve davranışsal ahlaksızlığın sembolü değildir. Aksine, modernliğin, kültürün, eğitimin, uygarlığın ve kişinin kendisini gerçekleştirme fırsatlarının mekânıdır. Modern ve bir şekilde "otantik" bir Çinli'ye burada dönüşülür. Dolayısıyla, kırsal kökenli nüfusun entegrasyonu aynı zamanda kültürel bir kazançtır (Davis, 1995).

Sosyal güvenlik sistemlerinin parçalanması

"*Danwei* sistemi"nin kalkması, [ardında] otoritelerin içini doldurmakta zorlandıkları bir boşluk bıraktı. Bundan sonra iş kazalarını, emekliliği, hastalık, doğum ve işsizlik risklerini kapsayan bir sosyal güvenlik sistemi mevcut. Fakat bu sistem ne aktif şehir nüfusunun bütününü ne de kırsal bölgelerde yaşayanların çok büyük kısmını kapsıyor. Gerçekten –fonları hem işverenlerden hem de müstahdemlerden sağlanan– bu sandıklara katılabilmek için bir çalışma kontratına sahip olmak, aidatlarını ödeyen bir işverene sahip olmak ve esas olarak, kentte ikamet etmek gibi pek çok koşulu yerine getirmek gerekiyor. Diğer büyük sorun, aidatların giderlerin bütününü karşılamaktan uzak olması. Bir yandan nüfusun yaşlanması, diğer yandan ilaç masraflarındaki kayda değer artış, sigortalıların giderlerinin karşılanmasını gitgide zorlaştırırken, gayriresmî ekonominin önemi ve işverenlerin tereddütleri, kullanılabilir fonları azaltıyor (Rocca, 2006; Frazier, 2004).

Durumu şöyle açıklamaya çalışayım: Kentlilerin yalnızca bir kısmı koruma altındadır. 2009'da hastalık sigortası 390 milyon, emeklilik sigortası 232 milyon ve işsizlik sigortası 126 milyon şehirliyi kapsıyordu (*Halkın Günlüğü Gazetesi* (Çin), 21 Aralık 2009). Fakat sabit işi olmayanlar hiçbir sosyal güvenlikten yararlanmıyorlar ve hastalık güvencesi, tıbbî harcamaların yalnızca bir kısmını kapsıyor. Ameliyat veya ağır hastalık durumunda hastalar faturanın büyük kısmını ödemek, mülklerini satmak veya arkadaşlarından ya da ailelerinden önemli miktarda borç almak zorunda kalıyorlar. İş kolunun sona erişine sağlık bakımlarının özelleştirilmesi eşlik ediyor. Hastaneler halen kamuya ait; fakat özel işletmeler gibi ve şeffaflıktan tamamen uzak yönetiliyorlar. Hastalar gereksiz bütünleyici tedavileri kabul etmek zorun-

İskân: Mülkiyet ve bölünme

Konut artık işveren tarafından tedarik edilmiyor: Mülke erişim de toplumsal kırılmalar yaratıyor. Kentli ihtiyaç sahipleri, ya eski işverenleri tarafından kendilerine geri verilmiş bir daireye sahip oldukları ya da bir sosyal yardımdan yararlandıkları için sorunsuzca konaklıyorlar. Göçmenlerin bazıları kendi imkânlarıyla konaklamak zorundalar veya işverenleri tarafından verilen yerlerde ikamet ediyorlar (inşaat sektörü). Ortalama bir kentli belli bir yaşa geldiğinde, düşük bir fiyata işvereninin oturduğu daireyi ve gerektiğinde bir diğerini satın alabilirdi. Bireysel girişimciler ve küçük çaplı işletmelerin patronları konutlarını pazar fiyatına kiralamak veya satın almak zorundalar. Memurun mülkiyete erişimiyse devlet tarafından madden destekleniyor (Davis, 2003). Gençler için sorun farklı. *Danwei*'leri tarafından daire edinemediklerinden, bankalardan veya ailelerinden borç almak zorundalar. Borçlanma bazen ağır oluyor ve borçlular gelirlerinin önemli bir kısmını bu borçlarına yatırarak basının "emlak kölesi" olarak adlandırdığı kimselere dönüşüyorlar. Daire satışlarının %91'den fazlası ipotek yoluyla yapılıyor. Bu borçlular arasından, üçte birinden fazlası maaşlarının %50'sinden fazla bir meblağı borçlarını ödemek için kullanıyorlar (Zhao, 2007).

Sosyal konut sektörünün eksikliği kentli nüfusun yüzleşmek zorunda olduğu sorunlardan biridir. Eski yaşam alanlarının yok olmasından dolayı, yakında oturacak konut bulamayacak olan göçmenlerin geleceği hususunda hiçbir öngörüde bulunulmadı. Ayrıca, devletin mekânsal bölünmeye karşı gerçek bir mücadele politikası yok. Toprak spekülasyonu halk katmanlarını merkezden gitgide uzaklaşan varoş bölgelere itiyor.

dalar; doktorlara bahşiş vermek icap ediyor; ilaçların ederinden fazla fatura kesiliyor. Elbette, bu paranın bir kısmı hastanenin modernleştirilmesinde kullanılıyor; fakat bu kötüye kullanmalar, sağlık giderlerinin sürekli artmasına ve hastaların yüklerinin ağırlaşmasına yol açıyor.

Maaşlılar arasında da ciddi eşitsizlikler görülüyor. En iyi sosyal güvenlik hizmetini alanlar, memurlar (Li ve Niu, 2003). Büyük işletmelerin beyaz yakalıları, genellikle ek ve-

ya özel sigortaların da dâhil olduğu avantajlı toplumsal *package*'lardan yararlanırlar. İşletmelerin boyutları küçüldükçe ve büyük şehirlerden çıkıldıkça durum kötüleşiyor. Ayrıca, sosyal güvenlik sandıkları belediyenin denetimi altına girdi: Sigortalara yapılan para yardımı tamamen, yerel düzeyde toplanan meblağlara bağlıdır. Zor durumdaki şehirlerin çok ihtiyacına karşılık az çaresi vardır. Refah içindeki belediyeler içinse durum tam tersidir. Çekingen mali yükümlülükleri herkesin ya da her kurumun olanaklarına göre eşitçe üleştirme mekanizmaları eyaletler düzeyinde deneysel sıfatla yerli yerine konuldu; fakat merkezileştirme gitgide öne çıkan bir amaç gibi görülse de hiçbir kapsamlı reform yapılmadı.

Göçmenlere ve köylülere gelince, onlara sunulan sosyal güvenlik çok zayıf düzeyde kalıyor. Göçmenler için birkaç yerel önlem alındığı gözleniyor. Köylüler için, tek ciddi inisiyatif sigortalılar (senede 20 yen), merkezî hükümet ve yerel otoriteler tarafından finanse edilen ve tıbbî harcamaları karşılamaya dayalı bir müşterek fonun (*xinnonghe*) oluşturulmasıdır. Kırsal kesimin tamamı 2009'dan beri kuramsal olarak güvenlik sistemi kapsamında. Bununla birlikte, giderler gitgide daha az karşılanır olmuş. Hastane, ikamet edilen yerden ne kadar uzaksa, bir diğer deyişle hastalık ne kadar ciddiyse ve tıbbî harcamalar ne kadar yüksekse, sigortalıların ödemek zorunda oldukları borç da bir o kadar artıyor.

Korumanın gerilemesi kentli fakirliğinin bugüne kadar bilinmeyen bir biçimini doğurdu. Bu ihtiyaç sahipleri asgari bir gelir (*dibao*) ve sağlık alanındaki sorunları gidermek için gerçekleştirilen günübirlik yardımlar nedeniyle asla mutlak bir fakirlik yaşamazlar; fakat ayrılan ödenekler çok sınırlıdır ve üniversite diplomalılar en iyi tıbbi tedavilere erişemeyeceklerdir (Rocca, 2006).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ BİR TOPLUM

Çin toplumunda, toplumsal tabakalaşma üzerine engin bir tartışma ortaya atıldı. Sosyal statüyü belirlemesi gereken kıstaslar nelerdir? Toplum için en yüksek düzeyde siyasal istikrar ve ekonomik büyümeyi sağlayacak olan (toplumsal katmanlar anlamında olduğu gibi, bu katmanların içlerinden her birinin göreli ebatları anlamında da) toplumsal yapılanma hangisidir? Verilen cevaplar modernizasyon kuramının normlarına yeterince uygun olsalar dahi, yine de işin içine toplumsal istikrarlılık üzerinde birtakım sonuçları olan bir "sınıf mücadelesi" boyutunu katarlar.

"Çin toplumu"nun genelinin bu sorularla olan alakası tabii ki değişikliklerin bolluğuna ve hızına bağlıdır. Tarihte asla bu kadar insan, hayatını bu denli hızlı değiştirmedi. Çeşitli ve çok sayıdaki aykırılıklar, bireyler arası rekabetin büyümesi karşısında yaşanan sıkıntı, bir yandan olasılıklar denizi ve diğer yandan ötekinin belirlenimlerinin büyüyen rolü nedeniyle duyulan hüsran, toplumsal hareketlerin çoğalması bu sert dönüşümlerin yankısı oldu. Dolayısıyla egemenler ve uzmanlar sosyal olanın idaresinin araçları üzeri-

ne bir düşünüme yönlendirildi. Fakat sorulan sorular yalnızca teknik değildir; büyük ideolojik ve imgelemsel kazanç umutlarına da başvurdurur. Komünist parti iktidarda kaldı ve dağıtılan yeni toplumsal el, partiyi eylemi üzerine yeniden düşünmeye ve hiçbir durumda sosyalist ilkeleri tamamen yadsıyamayacak olan yeni bir söylem üretmeye zorladı. Büyük "ulusu modernleştirme projesi"ne girişmiş olan parti ve kulları, halen "halkın hizmetinde"dir. Sosyalizm ekolünde yetişmiş yöneticiler, kimliklerinin ve tarihsel meşruiyetlerinin yeniden masaya yatırılması riskini yadsıyamaz.

Toplumsal hareketliliğin koşulları

Toplumsal hareketlilik anlamında, dönüşümler büyük oldu. Entelektüeller ve sanatçılar vebalı statüsünden şölenin şeref koltuklarına geçtiler. Özel işletme sahiplerinin başlarını sokacak bir yeri var. Pek çok köylü toprağı terk etti ve yaşam koşullarını çok az da olsa iyileştirdi. Bununla birlikte, sosyalist toplumun yapıları, toplumsal köken ve ilişki ağlarıyla, bireylerin yörüngelerini dolaylı yoldan belirlemeye devam ediyor. Önceki döneme göre farklılık, kaynakların kendi aralarında eklemlenme fırsatlarının çoğalmasına olduğu gibi, toplumsal başarıya olanak sağlayan bu kaynakların çeşitlenmesine de bağlılık gösteriyor. Hırslı ve becerikli olan fakat başarıları toplumsal hiyerarşinin belli bir düzeyinde sona eren *oustider*'lara yeni mal ve iktidar biriktirme alanları açıldı.

Belirlenimler

Doğum ve ikametgâh yerleri kaderi belirliyor. Eğitime verilmekte olan önem, ona erişimi kontrol eden kentlilere su götürmez bir avantaj sağladı. Ayrıca kentli statüsü, ona sa-

hip olana bir prestij ve bunun bir sonucu olarak bir güvence sağlıyor. Şehir dünyasına aidiyet ayrıca etkili bir sosyal ağ sunuyor. Kırsal uzam ise, aksine, bireylere yalnızca kültürel sermaye anlamında değil, ayrıca sembolik sermaye, dolayısıyla kendine güven anlamında da olumsuz bir kimlik aşılıyor. "Bu benim için değil": Bu, bazı köylülerin derslerle, mesleki formasyonlar veya hatta davranışların "kentlileşmesiyle" toplumsal yükseliş olasılıklarını anımsadıklarında içine girdikleri ruh halidir. İkametgâh sisteminin sürdürülmesi köylülerin şehre entegre olmalarını engellerken, göçler onlara başlangıçtaki toplumsal ve siyasal sermayelerini kaybettiriyor (Murphy, 2009).

Toplumsal ve siyasal kaynaklar önemlerini muhafaza ediyor, fakat diğer kaynaklarla daha fazla karışıyorlar (Li, Li ve Sun, 2004; Zhao, 2007). İyi bir iş bulmak için torpilin yanı sıra diplomaya da gerek duyuluyor. Partiye aidiyet önemini korusa da, bu kıstasın etkisi katılımın anlam değiştirmesiyle sıkıntıya girer. Yeni katmanlara uygulanan yoğun işe alımın sonu (özellikle işletme sahipleri ve beyaz yakalılar), katılımın rolünün değerlendirilmesine izin vermeyen bir üye seçme fenomenine varır. Şu ya da bu işletme sahibinin işlerinin partiye girişi sayesinde mi yoksa partiye girişinin bir sonucu olarak mı geliştiği bilinmez. Daha doğrusu, şu ya da bu yönde gelişen durumları sıralamak mümkündür, fenomeni toplumun bütünü üzerinden değerlendirmek ise mümkün değildir. Yine de, başarı ile partiye aidiyet arasında çok sıkı ilişki olduğu söylenebilir (Tsai, 2007). Sosyal sermaye de aynı şekilde işler. İyi bir toplumsal zemin başarının teminatıdır; toplumsal başarı (zenginleşme, iyi bir iş, iyi bir eğitim) da zemini genişletir.

Okul unvanları artık bilhassa yeni nesil için vazgeçilmezdir; eski nesil konumunu ve itibarını siyasal ve sosyal kaynakları sayesinde sürdürebilir. Geniş bir ilişkiler ağına sa-

Gaokao'da kişisel meziyet ve toplumsal belirlenim

Çin Halk Cumhuriyeti ulusal yüksek okula giriş sınavı *(zhongguo renmin gongheguo putong gaodeng xuexiao zhaosheng quanguo tongyi kaoshi)*, kısaltılmış haliyle *gaokao* (üniversite sınavı) 1980'lerden beri kişisel başarının esas vektörüne dönüştü. Üniversite diploması olmayan, iyi bir iş bulmakta güçlük çekecektir. Bir Tsingua (Pekin) veya Pekin üniversitesi öğrencisi ise tüm kapıları açan bir anahtar taşıyor. Şüphesiz, cam kenarında bir yer kapmak için başka araçlar kullanılabilir. Bazı konumlara erişimi kolaylaştırmak için ailelerin sosyal sermayesi seferber edilebilir ve para kullanılabilir. Fakat bu tür pratiklerin bireylerin çoğunun harcı olmadığı gerçeğinden de öte, en güçlüler bile bundan böyle, bir diplomanın getirdiği simgesel sermayenin fazlalığından faydalanmak zorundalar.

Gaokao'nun önemi, öğrencilerin ve adayların sayısının artışıyla da aynı ölçüde ortaya çıkıyor. 2009'da Çin'de 2000 senesindekinin iki katı sayıda, yaklaşık 1.900 yüksek öğretim kurumu bulunuyordu. Güncel öğrenci sayısı on yılda altı katına çıktı (19 milyon) ve aday sayısı 2002'ye göre iki katından da fazla arttı.

Sınav senede bir kere, haziran ayında gerçekleşiyor ve üç güne yayılarak dokuz saat sürüyor. 2009'da 6 milyon yer için 10,2 milyon aday başvuruda bulundu. Yaş sınıfına göre gerçek başarı oranı ise çok daha düşük. Herkes lise sonda aynı yaşta olmadığından ve sınava pek çok kez girilebildiğinden, bu alanda yaş sınıfı kavramını oturtmak zor. Fakat bu yaş diliminin yaklaşık yirmi milyon bireyden oluşan bir topluluğu bir araya getirdiği göz önünde bulundurulursa, başarı oranının %20 ila %25 sularında olması gerekiyor.

Gaokao, meritokratik olma iddiasında değildir. Bu uygulamada, Fransız sisteminin riyakârlığı (ailelerin sosyal statülerine karşın, herkesin eşit koşullara sahip olduğu varsayımı) görülmez. Sınavda alınan puanların sayısı ikamet edilen yer doğrultusunda üniversiteye erişimi sağlar veya sağlamaz. Örneğin, eğer Guangxi'den gelenlerin 590 puana, Pekin sakinlerinin ise yalnızca 510 puana ihtiyacı olacaktır. Bir diğer deyişle, kontenjanlar eyaletlere ve en gelişmiş şehirlere ayrılmıştır. Daha da manidar olanı, üniversitelerdeki kontenjanların, o üniversitelerin

bulunduğu bölgelerde doğmuş olanlara ayırtılmasıdır. Böylelikle Şanghaylılar Şanghay fakültelerindeki, Pekinliler de Pekin üniversitelerindeki özel kotalardan faydalanırlar. Oysa en iyi üniversiteler büyük kıyı şehirlerinde bulunur. Örneğin, bir Guanxi ya da Xin jiang sakininin Tsingua'da sosyal bilimler eğitimi alma şansı yoktur; çünkü bu eyaletlerde sosyal bilimler alanında bir pozisyon açılması öngörülmemiştir.

Her aday ilk önce üç veya dört üniversite ve katılmayı arzuladığı belli sayıda ders seçmek zorundadır. Alacağı sonuçlar doğrultusunda hedeflerine ulaşabilir. Ayrıca "klasik dil ve edebiyat" ile "fen bilimleri" arasından bir yönelim ve üç seçmeli ders (fizik, tarih vb. arasından) seçmek zorunda olacaktır. Matematik, Çince ve İngilizce zorunludur. En iyi puanları alan öğrencilerin %90'ından fazlası, Pekin'de Tsingua veya Beida üniversitelerini veya Şangay'da Fudan'ı tercih ediyor. 2008'de adayların yalnızca %0,03'ü ilk ikisinden birine girmeyi başardı. Buralardan alınan diplomaların değerini tahmin edebilirsiniz.

Bu sınavın dışında, üniversiteye girmenin mümkün olduğu çok kısıtlı iki yol daha mevcut. İstisnai öğrencilere (sporcular, dahiler vb.) ayrılmış kontenjanlar vardır ve kotalar, üniversiteler ile bazı liseler arasında, bazen iki tarafın karşılıklı rızasıyla kararlaştırılır. Bu noktada işin içine rüşvet ve torpil girebilir.

Gaokao korkunç bir sıkıntı kaynağıdır. Adayların çoğu "bakalorya yılı"nı günde on üç veya on dört saat mola vermeksizin çalışarak geçirirler. Çin (bilhassa kentler) üç gün boyunca soluğunu tutar. Ailelerin çoğu tek çocuklarını on yedi veya on sekiz yıl boyunca ailenin sosyal yükselişini devam ettirmesi için yüreklendirir; ek derslere ve okul araç gereci alışverişine devasa meblağlar harca; en sonunda, Budist tapınaklarına adaklar adar. Bazıları evlatlarının başarması için rüşvet vermeye veya hile yapmaya hazırdır. Bu nedenle, her yıl yeni skandallar patlar.

Sınavın çoktan seçmeli sorulardan oluştuğunu ve büyük ölçüde hafıza üzerine kurulu olduğunu belirtelim. Eleştirilerin çoğu sınavın bu yönüne getiriliyor. Öğrenciler analiz ve kişisel düşünüm konularında hazırlanmıyorlar. Ayrıca, bu seçilimsel sistem, parlak olan fakat *gaokao*'nun değerlendirmeye almadığı zekâ biçimlerine sahip öğrencileri en baştan dışlıyor (Jing, 2008a; Hayhoe, 1996).

hip nüfuzlu bir ailede doğmak büyük bir avantajdır; fakat bu kimlik bir üniversite diplomasıyla, bir yurtdışı tecrübesiyle, uygarlık ve gelişim kaynaklarıyla uyumlu bir tarzın benimsenmesiyle tamamlanmak zorundadır (Yi, 2008; Hanser, 2008; Hsu, 2007).

İster gelir ister malvarlığı biçiminde olsun, dönemin büyük talihlisi ekonomik sermaye olmuş gibi gözüküyor. Bu kaynaklar siyasal ve sosyal iktidar ve tabii prestij getiriyor. Kaynaklar birkaç elde toplanıyor. Sınıflandırma alanında muğlaklık olsa da, para ve gösteriş amaçlı harcamalar yadsınamaz biçimde bu alanın belirleyici öğelerine dönüştü. Zengin olmak artık utanılacak bir şey olmasa da, resmî söylemde olduğu gibi halk söyleminde de, siyasal kazanç umutları üzerinde etkisi olan eleştirel bir zemin daima kendini gösteriyor. İşveren türü de sosyal sınıflandırmada hafife alınmayacak bir rol oynuyor. Büyük bir Çinli veya yabancı işletmede ya da bir idarede istihdam edilmek sıklıkla önemli bir toplumsal avantajlar düzeyini garanti ediyor. Oysa, bireysel girişimci veya bir lokantanın müstahdemi sağlık, eğitim veya konaklama harcamalarını tek başına karşılamak zorundadır.

Olasılıklar denizi

Bununla birlikte, insanların kaderi artık eskisi kadar "önceden belirlenmiş" değil. Çoğu sosyal kategorinin ikircikli durumda olduğunu gördük: Kentlisi de köylüsü de, çalışanı da işsizi de, gelecek için güvencesi olmaksızın kendisini toplumsal yükseliş evresinde buluyor. Öncelikle coğrafî hareketlilik, etkileri iskân sisteminin sürdürülmesiyle tamamen ortadan kalkmayan bir dinamikleştirme öğesini işin içine soktu. Adalet ve adaletsizlik normları, köylerde büyük hızla değişiyor (Thireau ve Wang, 2001). Göçmenlerin özgür-

ce denebilecek bir şekilde şehre gelmesine izin vererek onları çok yavaş da olsa entegre etmeye dayalı siyaset, yeni ilişki ağlarının kurulması için fırsat yaratıyor. Anketler, göçmenlerin kentlilerin arasına gitgide daha fazla karıştıklarını ve zaman zaman onlarla çok sıkı ilişkiler kurduklarını gösteriyor. Şüphesiz bunlar göreli olarak imtiyazlı bir nüfusla kültürel ve ekonomik olarak aşağı bir grup arasındaki, sıklıkla sömürü ilişkileri veya en iyi ihtimalle paternalizm ilişkileridir. Fakat çoğu mahallenin, polisten veya vergi dairesinden koruyarak dinamizmini kullandıkları "kendi" göçmenleri vardır. Bu göçmenler bazen bu korunmadan yararlanarak küçük işletmeler kurarlar ve çocuklarını kaliteli bir kent okuluna yerleştirmeyi başarırlar (Chen, 2008a). Göç kesitlerinin tamamı bu fenomenlerden sıyrılır (özellikle çalışanların şantiyede konakladığı inşaat sektöründe); fakat şehre entegrasyonun perspektiflerine ulaşmak söz konusu olduğunda hafife alınmamaları gerekir (Shen, 2008).

Göçmenlerin bir kısmı geleceklerini kentliler gibi tasarlarlar. Amaçları, az çok belli bir toplumsal yükseliş projesini sürdürmek için şehre yerleşmektir. Diğerleri geri dönüp bir işletme açmayı düşünürler. Fakat biri diğerini dışlamaz. Shanxi'deki bir anket sırasında, şehirde iş yapmaya devam ederken bir dükkân açan veya ufak bir çalışma alanı yaratan çok sayıda göçmenle karşılaştım. Bir diğer deyişle, artık tercih zorunlu olarak berabere kalınan bir oyunla sınırlı değil. Tersine, şehir ağları, fırsatları, talebi göçmenin köklerinin olduğu bölgede sahip olduğu avantajlara sırtını dayayabilir.

Bir diğer hareketlilik öğesi mesleklerin çeşitliliğinde yatar. Göçmen, ekonomik büyümeye ve kentlileşmeye bağlı yerleri (ufak dükkân çalışanları, garsonlar, işletme temizlikçileri vd.) işgal eder. İşçi veya müstahdem kızları ya da oğulları bazen, oldukça kalifiye pozisyonları elde edebilmek için eğitimdeki yarı-kentli tekelinden yararlandılar. Formasyon

arzlarındaki uzmanlaşma ve çeşitlenme de başka bir fırsatlar denizi vektörünü beraberinde getirir.

Son olarak, bizatihi para, sosyal hiyerarşiyi dinamikleştirir. Rüşvet veya çalışanlara paydan kâr verme yoluyla, kısa süre önce dolaylı olarak kazanılan ekonomik sermayeyi siyasal ve toplumsal sermayeye dönüştürmek mümkündür. Bu, sapkın bir etki olabilir; fakat bazılarının içinde bulunduğu koşullardan çıkmasına olanak sağlar.

Çin toplumunun morfolojisi

Çin toplumunu sınıflandırma teşebbüslerinin çoğu farklılaştırma kıstasları olarak mesleğe, ekonomik kaynaklara, eğitime ve son olarak ilişkiler ağına dayanır. Burada, 1990'ların ortasına kadar baskın olan Marksist dogmadan iyice ayrılan Weberci bir etkilenme bulunur. Yalnızca bu dönemde kimlik ve toplumsal tabakalaşma ve aynı zamanda orta sınıf etkenleri olarak prestij ve eğitim gibi etmenlerden konuşulmaya başlanır. Orta sınıf burada, güncel tabakalaşmanın ve onun kaçınılmaz biçimde maruz kalacağı gerekli ayarlamaların değerlendirilmesinde "referans sınıf" rolünü oynar.

Otorite haline gelmiş olan sınıflandırma bir Sosyal Bilimler Akademisi tarafından yapıldı. Bu sınıflandırma, araştırmacıların sıklıkla üç toplumsal katmanda buluşturduğu on grubun varlığına dayanıyor. Üst katmanlar (yöneticiler, vekil yöneticiler, özel işletme sahipleri) doğrudan veya takas yoluyla temel kaynakları (ekonomik, siyasal, eğitsel, toplumsal) belirleyici miktarlarda ellerinde toplarlar. Orta katmanlar (bireysel girişimciler, teknisyenler, idari personeller) bazı kaynaklara (eğitim veya ekonomik kaynaklar) büyük miktarda, diğerlerine sınırlı miktarda sahiptirler. Siyasal ve sosyal sermayeleri üst katmanlarınkinden büyük ölçüde

Sosyal Bilimler Akademisi'ne göre toplumsal tabakalaşma

1. Toplum ve devlet kurumlarının idarecileri, toplumsal örgütlenmelerin (örneğin sendikalar) yöneticilerini olduğu kadar, hükümet ve parti organlarının yöneticilerinin tamamını da bir araya toplarlar. Neredeyse her alanda üst katmanı oluştururlar. Yaygın iktidarlara, geniş ağlara sahiptirler; fakat mütevazı maaşları primlerle, aynî ayrıcalıklarla ve nihayet, yasadışı veya "gri" gelirlerle (bir aile üyesi tarafından yönetilen ek *business*, küçük borsa oyunları vb.) tamamlanır. Bu ortama girebilmiş "teknisyenler" varsa da, soylarından gelen hareketlilik zayıftır: "Çoğu girer azı çıkar" *(duojin shaochu)*.

2. "Vekil yöneticiler" sırasıyla ne sahibi ne de yöneticisi oldukları işletme veya kamu kurumlarının sorumlularını belirlerler. İşe alım aşağı yukarı önceki kategoridekiyle aynı fakat daha açıktır.

3. Çoğu özel işletme sahibi toplumun alt düzeylerinden, özellikle köylü kategorisinden gelir. Fakat haklarındaki bilgi oldukça muğlâktır.

4. Devletin ve partinin, bilimsel ve teknik yeterlilik veya uzmanlık gerektiren görevlerinin yapıldığı kurumlarının personellerinin tamamı teknisyenlerdir. Çin üzerine çalışan araştırmacılar için, orta sınıfın en istikrarlı ve en örnek teşkil eden grubunu oluştururlar.

5. İdari personel, alt düzeyin "beyaz yakalılar" katmanını temsil eder ve genel özellikleri dolayısıyla net olarak önceki kategoriye yaklaşır. Bu beyaz yakalılar teknisyenlerle aynı mevkileri işgal ederler; fakat madun bir konumdadırlar. İşçi ve müstahdem çocuklarını da eğitimlerinde başarısız olan üst katman çocuklarını da bünyesinde barındıran "tampon" bir kategoridir.

6. Bireysel girişimciler yalnız veya aileleriyle çalışırlar ve az sayıda insana istihdam sağlarlar ya da hiç kimseyi işe almazlar. Bunlar zanaatkârlar, tüccarlar, arabulucular ve benzerleridir. Burada toplumsal yeniden üretim oranı yüksektir ve toplumsal yükseliş olanakları azdır.

7. Dükkân müstahdemlerinden başlayarak toplumun alt katmanlarına geçilir; fakat burada söz konusu olan halen göreli olarak imtiyazlı kentlilerdir.

8. Üretim çalışanları katmanındaki kentli, ikincil sektör işçilerinin ve göçmen çalışanların sayısı gitgide azaldığı için bu katman çok istikrarsızdır.

9. Köylülerin yeniden üretim oranları çok yüksektir.

10. "İşi olmayanlar" kategorisi, geçici işlerde çalışanlar da dâhil olmak üzere, tüm kategorilerdeki işsizleri bir araya getirir.

Kaynak: Lu (2002)

aşağıdadır. Son olarak, alt katmanlar son derece sınırlı miktarda kaynağa sahiptirler.

Bununla birlikte, dört grupluk "yeniden gruplandırma", daha hassas bir değerlendirmeye olanak sağlar: zenginler *(fuyu)*, biraz refaha kavuşmuş olanlar *(xiaokang)*, "ancak yiyecek yemekleri ve giyecek giysileri olan"lar *(wenbao)* ve zor durumdaki insanlar *(pinkun)*.

Bu gruplar arasındaki ilişkiler;

– bir yandan, gruplar arasında giderek önem kazanan bir fark tarafından şekillenir. Gini katsayısının* evrimi en zenginlerle en fakirler arasındaki gelir farklılıklarının sürekli arttığını ortaya koymaktadır. Tahminler doğrultusunda, geçmiş yıllar için 41,5 ila 46,9 arasındadır (1980'lerdeki 30'a karşı) ki bu, İskandinav ülkelerinden (24-26) veya Batı Avrupa'dan uzak (32-34), Birleşmiş Milletler'inkinden fazla (40,8) ve yalnızca Afrika ve Latin Amerika ülkelerinin çoğunluğundan azdır (48-58) (IMF, Dünya Bankası ve UNDP siteleri). 2006'da %10 en zengin olanlar malvarlığının %45'ine ve %10 en fakir olanlar yalnızca %1,4'üne sahiptiler. Aralık sürekli olarak açılıyor (*China Daily*, 2006). Diğer yandan, kaynaklar gitgide aynı ellerde toplanıyor. Benim veya meslektaşlarımın işletme müdürleriyle gerçekleştirebildiğimiz görüşmelerde, yöneticilerin koşullardan oldukça büyük bir tatmin duydukları ortaya çıktı. Artık karşılarında dikilen siyasal engelleri pek de anmıyorlar. Şüphesiz, bazıları çalışma pazarının halen süren katı taraflarının (iskân sistemi) kalkmasını istiyor, fakat hepsi değil. Analizlerindeki ve stratejilerindeki unsurlardan biri de sosyal istikrarın gerekliliği. Neredeyse tamamı, yürütülen politikalardan ve özellikle kamusal kararlar üzerinde meydana getirdikleri artan etkiden tatmin olduklarını söylüyorlar. Siyasal entegrasyonla-

(*) Milli gelirin dağılımının adaletli olup olmadığını ölçmeye yarayan katsayı – ç.n.

rı, hemen başından gerçekleştirilmediğinde (memur oğulları örneği) doğru yolda gidiyora benziyor. Yöneticiler ve vekil yöneticilerinse siyasal konumları ve ağları hiçbir zorlukla karşılaşmaksızın, işlere atılmalarına olanak sağlıyor. Son olarak, üst katmanların eğitsel sermayeye ve özellikle yabancı ülkelerdeki üniversitelerden alınan diplomalara erişimi temin edilmiş oluyor. Seçkinlerin karşılıklı asimilasyonunun bir gerçeklik olduğu söylenebilir;

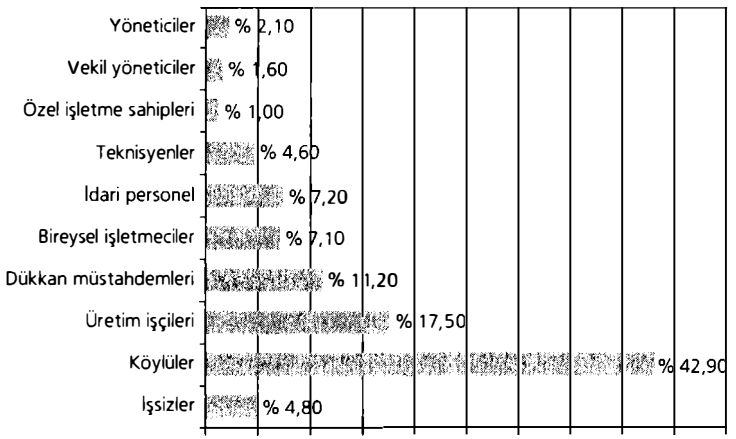
– diğer yandan, bir gruptan diğerine geçmenin zorluğunun artışından etkilenir. Bir grubun içinde yer alan kategoriler arasındaki hareketlilik göreli olarak kolaydır; fakat bütünlerin her biri arasında bir eşik etkisi vardır. Giriş sürecindeki engeller çeşitlidir. Orta sınıfların siyasal ve sosyal sermayeleri eksiktir (eğitim veya yetenekler yoluyla rahatlıkla elde edilebilen kaynaklar). Alt sınıflarsa tüm alanlarda kaynak eksikliğinden mustariptirler. Orta sınıflara giriş en çok göçmenler açısından karmaşıktır: Zayıflamasına rağmen, toplumsal yükselişi sorunlu kılan hukuki bir bariyer var. Ayrıca, sistemik engellerin yokluğunda dahi maruz kaldıkları sosyal ayrımcılık onları başarı yarışında engeller. "Soysuzlar" arasından kentli işsizler de imtiyazlılarla birlikte bulunurlar; çünkü bir sosyal çizgiye ve belli bir sembolik sermayeye sahiptirler (Li, Li ve Sun, 2004; Lu, 2002; 2004; Zhao, 2007).

Tüm sektörlerde baskın mevkileri işgal eden insanların aynı nesilden (1940 ile 1950 yıllarında doğan) olduklarını belirtmek gerekir. Eski kıdemlilik ilkesi yok olacak gibi görünmemektedir.

Dengesizliklerin tehlikeleri

Her biri (araştırmacı, memur, gazeteci, sokaktaki adam) bu piramit şeklindeki yapının (Grafik 1) kısa ve orta vadede ağır dengesizlikler taşıdığını göz önünde bulundurmak ko-

GRAFİK 1
Aktif Nüfustaki Sosyo-Profesyonel Kategorilerin Yüzdesi
(2001 anketi)

Kaynak: Lu (2004).

nusunda hemfikirdir. 1990'ların sonundan itibaren, çalışmalarda, Batı toplumlarının hatırı sayılır bir ara katmanlar kütlesine indirgenen iki kutbu (zenginler ve fakirler) karşı karşıya getiren bir eğri biçimindeki tabakalaşma –varsayımsal– modeline ters düşen bu morfolojiden endişe duyulduğu görülmektedir.

Toplumsal früstrasyonlar

Büyüyen koşul farkları alt katmanlar arasında früstrasyona sebep olur. Basında sürekli olarak, maaşların ödenmemesi nedeniyle müstahdem intiharları veya patron cinayetleri hakkında çıkıyor. Ücretlerin önemli bir kısmını sıklıkla bir senelik çalışmanın sonunda ilkbahar tatilinden hemen önce alan göçmenler sıklıkla pek açık olmayan sözleşmeli statüleri ve yasal koruma yokluğu nedeniyle bu fenomenden özel ola-

rak etkilenirler. Sonsuz zenginlik kaynaklarını ülkeye getirememekten dolayı umutsuzluğa kapılan bu insanlar bazen intihar eder veya uç yöntemlere başvururlar. Resmî olarak ağır kentli suçluluğunun %70 ila %80'ini gasp oluşturur ve suçluların çoğu göçmendir. Parti ve hükümet çevreleri sadece zengin olduklarına inanıldığı için suikaste uğradılar. Daha da fenası, özellikle istimlâk kurbanlar tarafından "para babalarına" (*dakuan*) yapılan nedensiz saldırıların köyde olduğu gibi şehirde de çoğalıyor olmasıdır (Lu, 2004; Zhao, 2007).

Şüphesiz, bu istatistikler ve çalışmalar toplumsal eşitsizliklerin ideolojik bir etkisidir. En çok cezalandırılan yasadışı eylemlerin her zaman alt katmanların üyeleri tarafından işlendiği biliniyor. Bunun nedeni bu eylemlerin (hırsızlıklar, cinayetler vb.) diğerlerine (ihtilaslar, para yedirmeler vb.) nazaran yalnızca daha görünür, daha şiddetli, daha az zekice gizlenen şekilde gerçekleştirilmesi değil, fakat ayrıca faillerinin daha sistemli olarak tutuklanması ve mahkûm edilmesidir. Aynı şekilde, "toplumsal sorunlar" ile suçluluk arasındaki bağ biraz fazla mekaniktir: Halk çevreleri bazı durumlarda normlara üst katmanlardan daha bağlıdırlar. Bununla birlikte, üst katmanlar ve diğerleri arasındaki büyüyen ve gitgide daha gösterişçi olan aralık, avantajsız gruplar arasında yadsınamaz bir kıskançlık ve adaletsizlik duygusu yaratır. "Kalpsiz zenginler"e (*weifu buren*) karşı beslenen bu his, bir etkinlik sonucu somutlaştığında bir zengin nefretiyle (*jiufu xinli*) sonuçlanabilir. Aksine, üst katmanlar ağır bir güvensizlik hissiyle yaşarlar. Servet, hiç şüphesiz kıta Çin'inde, Hong Kong'da olduğundan daha muğlaktır ve gösterişçiliğin meşruiyeti bütünüyle sonradan kazanılmış değildir.

Araştırmacıların çalışmalarında az çok belirtik biçimde, popüler söylemde ise çok daha şiddetli şekilde üst katmanlara ve devlete sitem edilen, alt sınıfların orta sınıflara katılmasının ve bunların bir kısmının yönetici mevkilerine katı-

labilmesinin (adaletsiz vergilendirme, ayak oyunları ve rüşvet sayesinde) engellenmesidir.

Halkın früstrasyonları toplumsal çatışmaların çoğalmasıyla da ifade edilir. Göçmenlerin kötü çalışma, yaşam ve ücretlendirme koşullarına karşı gerçekleştirdikleri grev ve protesto hareketleri, ceremesini çektikleri çok para getiren gayrimenkul işlemlerine karşı istimlak direnişleri, daire sahiplerinin, "geliştirmeciler"in ve iskân idarecilerinin ihtisaslarına karşı yaptıkları ajitasyon, oyunun kuralları karşısında taşınan derin ve kolektif bir memnuniyetsizliğin varlığını kanıtlar.

Tüketicisiz bir tüketim toplumu

Ekonomik büyümeye ve sokakta görülenlere rağmen, tüketim düzeyleri düşüktür. Mucizenin kaynağı Çin ekonomisinin zayıflığı, siyasal çevreleri ve analistleri endişelendiren bir iç arzda değil, yabancı sermayeleri çekerek küresel arzdan yararlanma yetisinde yatar. Çin, dünyanın en yüksek tasarruf oranına sahiptir. 2003 ile 2008 arasında GSYH'si %41'den %50'ye yükseldi. 2003'te bireysel tasarruf toplamın %42'sini temsil ediyordu (IMF ve Dünya Bankası siteleri). Fakat bu eğilim herhangi bir kültürel veride aranmamalıdır. Bu eğilim, kısmen bazı alanlardaki kamusal harcamaların zayıflığına bağlı bir güvensizlik hissinin altında yatar.

Pek çok Çinli, sosyal güvencenin zayıflamasının etkilerini tolere etmek zorundadır. Güvenceden yararlanan insanlar dahi, bunun bilhassa sağlık giderleri için asgari düzeyde kaldığını bilirler. Bir daire satın almak, yeni nesil için "güven verici" bir gereklilik gibi algılanıyor. Oysa emlak fiyatlarının artışı her birini diğer tüm tüketim biçimlerini kayda değer ölçüde sınırlayan oranlarda tasarruf etmeye veya borçlanmaya zorluyor. Son olarak, tek bir çocuğun dahi eği-

tim masrafları hızla yükseliyor. Okul masrafları ve ayrıca ek dersler için yapılan harcamalar, ekstra aktiviteler (spor, müzik), hatta eğitim veya yurtdışı konaklamaları aile bütçesini zorluyor.

Bu çerçevede, bütünleyici bir sağlık sigortası veya yaşlılık sigortası güvencesi, bir dairenin satış fiyatının sorumluluğunu kısmen yüklenme veya bir konutta bedavaya veya düşük kirayla oturma (devlet memuru lojmanı) gibi bazı avantajlara sahip olmanın kazanabileceği önem anlaşılıyor. İktisatçıların gelecek için endişelendiği de anlaşılıyor. Çin'de büyümeyi artık dış arzla değil, iç arzla sağlamak gerektiğinde ısrar eden sesler gitgide artıyor; "küresel" mali kriz bunu zorunlu kılıyor. Dolayısıyla, tüketim meselesi büyük önem kazandı. Alışverişi artırmak ve biriktirmek için Çin ekonomisinin çok sayıda ve talepkâr tüketiciye ihtiyacı var.

İdeal sınıf

Uzlaşma tamamlandı: Orta sınıfın yokluğu, tamamen dönüşüme uğramış olan bir toplumun "nazikçe inişe geçmesini" engelliyor. Toplumsal tabakalaşmanın "doğru biçimi" zeytin biçiminde olmalıdır. İdeal sınıf olarak tanımlanan orta sınıf, bilhassa basında, Çin'in moderniteye geçişini sağlamak zorundaymış gibi algılanıyor ve kendisini bu şekilde algılıyor. Dinamizmi, akılcılığı ve istikrarı garanti ettiği varsayılıyor. Bu, biraz hızlı ve karikatürümsü fakat ideal tabakalaşma üzerine yapılan güncel tartışmaların özünü yeterince iyi özetleyen bir yargıdır.

Dinamizm ve akılcılık

"Biraz refaha kavuşmuş" olan "ortalama Çinli", modern bir birey şeklinde tanımlanır: eğitimli, kibar ve uygarlaşmış.

Onun tüketim zevki aşırılığı ve dürtüyü dışlar, kalıcı ve sofistike mallar satın almak için tasarruf etmeyi bilir. Göreli ve akılcı zenginleşmesi münhasıran kişisel kalitelerine bağlı olacaktır: yetenekler, çalışma, dürüstlük, dinamizm, "değişim ruhu". Yeni zenginlerin fazlalığına karşı, başarılarını ayak oyunlarına, borçlu milyonerlerin namussuzluklarına karşı yasalara saygılı ve başlangıçtaki hiçbir imtiyaza sahip olmayan bir katmana ait olduğu izlenimi bırakır.

Tasvir, ortalama Çinli'nin esas kozunun eğitime erişimde imtiyazlı olduğunu belirtmeyi unutur. Tek başına sahip olduğu diğer kaynakları zikretmeyi de unutur. Bunlar, eğitimleri ve mesleki aktiviteleri çerçevesinde doğal olarak inşa ettiği toplumsal ve muhtemelen siyasal ağlar ve kendi ülkesindeki aktiviteler, fakat ayrıca diplomalarını yurtdışından aldıysa veya işvereni çokulusluyla uluslararası aktivitelerdir. Bu kaynaklar, orta sınıfların pek hoşlandığı kulüpler, dernekler veya basit gayriresmî "yeniden bir araya gelmeler" aracılığıyla çoğalabilir. Sahip oldukları olumlu toplumsal imaj, sıklıkla başarılarına bağlı meşruiyet, özellikle kendilerini otoritelerle karşı karşıya getiren çatışmalarda doyasıya kullandıkları bir diğer kozdur; bir tanınmışlık sermayesi denebilir.

Siyasal dinamizm ve istikrar

Orta katman, Çin toplumunun gözünde olası "sınıfsızlaşmışlara" sığınak görevi gören bir "kalbur katman" gibi, fakat bilhassa toplumsal tırmanış evresindeki halk katmanları Çin bir karşılama yeri görünümündedir. Dolayısıyla, toplumsal ve siyasal istikrarlılığın korunması niteliğinde, esaslı bir araç oluşturur. Bunun nedeni, hem medenî dinamizmin hem de yadsınamaz bir siyasal muhafazakârlığın siyasal tutuma damgasını vurmasıdır. Toplumsal protestoların

sıklıkla orta sınıfı ilgilendirmesi veya orta sınıf arasındaki bir kısım tarafından desteklenmesi anlamında medenî dinamizmden bahsedilir. Orta sınıf, çatışmaları düzenleme konusunda genel olarak seçimlere ve köktenci çözümlere karşı olduğu için siyasal muhafazakârlıktan bahsedilir. Dolayısıyla bu, ideal bir sınıftır: Bakış açısını dayatmak için yeteri kadar güçlü değil, fakat onu duyurmak ve siyasal sistemin kademeli ve ölçülü "modernizasyonu"nun kaynağı rolünü oynamak için yeteri kadar güçlü (Rocca, 2008a; Zhou, 2008).

Muğlak bir sınıf

Bir orta sınıf inşa etmeye yönelik bu proje, muhakkak çok sayıda zorlukla karşılaşır. Bunların ilki, hakkında yapılan tanımla ilgilidir. Çin'in özelliklerinden biri teknisyenlerin, mühendislerin sınıfı olan "yeni orta sınıf"ın; ufak tüccarların, zanaatkârların ve diğer arabulucuların sınıfı olan eski orta sınıfın yerini almamasıdır. Bu iki sınıf neredeyse aynı anda su yüzüne çıkar ve elbirliğiyle ilerler. Eğer bireysel girişimciler idari personelle ve bilhassa teknisyenlerle aynı kategoriye konulursa, orta sınıfın genel tablosu ideal imajdan uzaklaşır. Yaşam tarzlarının, toplumsal ve siyasal imgelemlerin hesaba katılması bu kategorileri yakınlaştırmaktan çok zıtlaştırır. Gerçekte, verilen orta sınıf imajı Çin toplumunun medyada, reklamcılıkta, iletişimde, yabancı işletmelerde ve benzeri alanlarda çalışan en "revaçtaki" kesiminin imajından belirtik veya örtük olarak kopya edilmiştir. Kişiliğin, öznelliğin dışavurumu yalnızca bu çevredeki gündelik bir pratik değil, ayrıca bir varoluş koşuludur: Yarış ve hırsla belirlenmiş bir çevrede kendini diğerlerinden ayırmak elzemdir. Aynı şekilde, "olmanın" mantıklarının "sahip olmanın" mantıklarına üstünlüğünü tasdikleyen moda söylem-

ler bu toplumsal grupta egemendir. Bazı sportif veya sanatsal aktivitelerin pratiği sayesinde ya da yalnızca genel kültürün iyileştirilmesi yoluyla edinilen bir "bilinçlenme kültürünün" (*xiuyang*: kendini yetiştirmek, kendini gerçekleştirmek) dengi kayırılır. Kişisel proje (birkaç yıl çalıştıktan sonra "hayatın tadını çıkarmak" veya gezmek, mesleki yönelimini tamamen değiştirmek vb.) tüm kariyer başvurularının aleyhine olacak şekilde tahakküm kurar. Tabii ki, bu "revaçtakiler"in çoğu için gerçek farklıdır. Evlilik, borçlanma, mesleki yaşamın rastlantıları onları genellikle aklın yoluna getirir. Bununla birlikte bu imgelem, grubu, tutumları biçimlendiren ideal ve idealleşmiş bir kadere ortak bir başvuru gibi kat eder. Demokrasinin ideolojisinden (ve yanılsamalarından) beslenenler, göçmenler ve yerliler gibi "kandırılmak". Çıkarlarını savunmaya hazırlar.

Orta sınıfların kalanı çok farklı ayırt edici özellikler gösterirler. Bireysel girişimcilerin kesin bir tasdik gerektiren ekonomik bağımsızlıktan (tüm aktiviteleri bugün hâlâ idari izinlere ve yerel otoritelerin iyi niyetine tabidir) ve toplumsal meşruiyetten (Çin'in modernizasyonunun aşağı bir aşaması olan, pazar ekonomisinin başlangıcındaki 1980'lerin modernizasyonuna asimile edildiler) yoksundurlar. Her zaman ağzı sıkı bir tavır ve dolaysız uzlaşma üzerine oynarlar. "İdari personel" farklı bir durumda değildir. Şüphesiz iktidar kaynaklarına yakındır ve bu kaynaklardan toplumsal ve siyasal kaynaklar anlamında yararlanır. Bununla birlikte, "geleneksel" yaşam tarzı ve bağımsızlık eksikliği, toplumun itiraza dayalı tüm manevra sınırlarını kaldırır. Bu personelin çoğunluğu idarelerde veya büyük Çin işletmelerinde çalışır (Lu, 2004; Zhou, 2008; Zhao, 2007; Rocca, 2008a).

Dolayısıyla, orta sınıfın "ideal" ve "temsilî" kesimi nüfusun yalnızca çok az bir oranını temsil eder. Onu tanımladığı varsayılan ayırt edici özelliklerin bütününü (gelir, meslek

ve eğitim düzeyinin yanı sıra yaşam tarzı ve siyasal imgelem) hesaba katarsak bu grubun, ancak 60 milyondan az üyesi olduğunu ve bütünün %5'ini zar zor geçtiğini görürüz. Bu kişiler esas olarak büyük şehirlerde yoğunlaştıklarından, gerçek kütlelerinden biraz daha ağır çekerler; fakat Çin'in modernizasyonu dayanıksız omuzların üzerine yüklenmiş gibi gözükür (Li, 2003).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

REFORMLAR ZAMANINDA BİREYLER TOPLUMU

Söz konusu çağdaş Çin olduğunda, uzmana sorulan sorular, ikiliklere dayanır. Toplum geleneksel mi kaldı yoksa modernite girdi mi? "Komünizm" halk üzerindeki etkisini muhafaza mı etti yoksa bu halk "iktidarın" nüfuzundan kurtuldu mu? Şiddet kayda değer ölçüde geriledi; öyleyse Çinliler neden itaat ediyorlar? Sorular bazen de belirli konularda yoğunlaşır: Gençlerin kendi eşlerini seçme özgürlükleri var mıdır? Aşk, ilişkinin temeli midir, yoksa ilişkiler düşünüp taşınarak yapılan partner seçimiyle mi kurulur? Cinsel özgürlük sağlanmış mıdır? Fakat söz konusu olan daima, aşılacak yolu, artık hiç kimsenin resmî propagandaya aldanmadığının varsayıldığı, herkesin kaderini eline almak için "mutlak özne" kimliğine ve başarmak için kendi becerilerine dayandığı, geçmişin yalnızca folklor olduğu modernite-bireycilik-demokrasi kutsal kâsesine kadar değerlendirmektir.

Bu sorunsalın yaygınlığı şaşırtıcıdır. "Modern" denilen toplumların deneyimi bu farklı kategorilerin kendi aralarında çok daha karmaşık ilişkiler sürdürdüklerini gösteriyor. Kim bu toplumlarda bireyin eşini, mesleğini, siyasal görüş-

lerini "tamamen özgürce", yalnızca kendi "nesnelliğinden" yola çıkarak seçtiğini akılcı bir biçimde düşünebilir? "Birey" adındaki bu varlığın bizatihi bütünlüğü pek de temin edilmiş değildir. Kültürel küreselleşmeyle mutlak özne nasıl eklemlenebilir? Aynı şekilde, "iktidar"dan net bir biçimde ayrışan "uygar bir toplum"un varlığı; maliyenin, insanların, fikirlerin ve de tahakküm yapılarının farklı makamlar (STK, dernek "üsler", siyasi partiler, devlet) arasında ne denli kolay dolaştığı görüldüğünde, toplumun özerkliği analize karşı pek dayanıklılık göstermez. Son olarak, "geçmişin" toplumsal hayattaki önemi sürekli hissedilir. Şüphesiz bu, "icat edilmiş" veya "yeniden icat edilmiş", fakat mevcudiyetiyle (ailevi bağların, "toplulukların", toplumsal bellek miraslarının, "otantik" mahallelerin yenilenme biçimleri altında) davranışları ve eylemleri belirleyen bir geçmiştir.

Burada bizi meşgul eden soruyla alakalı olarak söz konusu olan, Elias'ın, bireyselleşme ve çıkar yatırımının en fazla yapıldığı sosyalleşme ilişkilerini göz önünde bulundurma biçimidir (Elias, 1997). Elias, Batılı tarihsel yörüngenin bireye gitgide daha fazla iktidar verdiğini, fakat bu fenomenin, toplumsal belirlenimlerin rolüne paralel bir azalmaya yol açmadığını düşünür. Şüphesiz bireylerin, kurumların (aile, devlet vd.) onları resmî olarak daha az şiddetli biçimde mecbur bırakmaları anlamında, geçmişe göre şu ya da bu mesleği, şu ya da bu eşi, şu ya da bu yaşam biçimini seçme "özgürlükleri" daha fazladır. Bununla birlikte, Çin'de olduğu gibi batıda da bu değişim bireyin zaferi, "özgürlük" ifadeleriyle yorumlanamaz; "çünkü," der bize Elias, "davranışların sosyalleşmesi de aynı zamanda artmıştır." Çin'de de birey daha sosyaldir; toplumun üyeleri kendilerini yarattıkları imgelemler tarafından, doğrudan veya dolaylı olarak medya yoluyla, geçmişe nazaran daha yakın bir etkiyle biçimlenirler (Davis. 1995, 2000). Kişi birey olduğu oranda, yani diğerlerinin

ve etkinliklerin iktidarından kurtulduğu oranda istediği gibi davranabilir ve daha "sosyalleşmiş" olur; çünkü daha fazla iktidar sahibi olmak, iş, tüketim gibi alanlardaki toplumsal kodları daha iyi tanımak, daha iyi kontrol etmek ve dolayısıyla onlar tarafından daha çok belirlenmek anlamına gelir. Kökleri olmayan (1980'lerde çok şaibeli kabul edilen, az parayla yaşayan, çok az bir öğretmen maaşıyla yatakhanelerde sıkış tıkış yaşayan) Çinli sanatçılar, bugün eserlerini onlarca milyar yene hatta milyarlarca dolara satan safi şahsiyetlerdir! Bu dönüşüm hem onların yaratma konusundaki "gözü dönmüşlükleri" hem de bir dönemi ifade etme kabiliyetleri yoluyla gerçekleşmiştir. Yine de, zamanın ruhunu "algıladıkları" ve kendilerini dayatabilmek için toplumun, pazarın ve sanatsal iktidarın çarklarını benimsedikleri için en yüksek noktada "sosyalleşmiş" oldukları da düşünülebilir. Foucault'ya atıfla, bu insanların bizzat kendilerini toplumsal normlara adadıkları söylenebilir (Foucault, 1976).

Çin toplumu iyice bir "özneler toplumu"na dönüştü. İtaatkârlık artık esas olarak şiddetle veya baskıyla temin edilmiyor. Bir zamanlar bireyi sıkı sıkıya kontrol eden kurumlar, güçlerini bir ölçüde kaybetmiş gibiler. Toplu konut yönetimlerinin, işverenlerin, şehirdeki ailenin, klanların, köylerdeki eşrafın, Parti'nin ve polisin artık ülke genelinde, inisiyatife köstek olmadıkları varsayılıyor. Bu kurumlar da yeni duruma adapte olmak zorundalar. Fakat öyleyse, hangi mekanizmalar, fenomenler, töreler bu bireyleri kendilerini toplumsal normlara adamaya yönlendiriyor? Bu soruyu belli yapılandırmaların analizi yoluyla cevaplamayı deneyeceğim.

Bir özneler toplumu

Her şeyden önce reform ve açılım politikasının baskısının ve özellikle yaşam düzeyinin yükselmesinin temsil edebile-

ceği buhranlar konusuna, Çinlilerin maddi yaşamı konusuna geri dönelim. 1980'lerin başına kadar kentlilerin çoğu ve köylülerin neredeyse tamamı ne banyoya, ne buzdolabına, ne de televizyona sahipti. Bir çamaşır makinesi satın almak, meşhur turist dükkânlarında kullanılabilen döviz edinmek, bir yabancıyla yasadışı bir ticari anlaşma gerektiriyordu. Et, bayram günlerine saklanıyordu, sebze ve meyveler her zaman aynıydı. Lokantaların (hepsi kamusaldı) sayısı azdı ve saat 18:00'den sonra servis yapılmıyordu; elbiseler titizlikle tektipleştirilmişti (kusursuz kelime) ve üniseksti; evlerdeki mobilyalar asgari sayıdaydı. Yer değiştirme araçları, çoğunluk için yayan gitme ve en şanslılar için bisikletti. O sırada yaşanan maddi kıtlık ve otoriteler tarafından şiddetle dayatılan çileci ahlak, gündelik davranışta tüm kişisel izleri yasaklıyordu (Parish ve Whyte, 1984).

Bugün, tüketim mallarının artışının giderek hızlanmasının yanı sıra, bir "yaşam tarzları alanı" olarak adlandırılabilecek olanın açılımı da, herkesin kendi "tarz"ını seçmesine olanak sağlıyor. Yine de, bu açılım bireyleri büyük bir şaşkınlığa sürüklüyor. Değişim sert: Nasıl "kendi" olunur? Bu sorunun cevabı... toplumsaldır. Atfedilen, hak olarak iddia edilen, popülerleştirilen (özellikle medya tarafından) "özgürlük", toplumsal ilişkilerin çoğalmasına ve kontrolüne bağlı zorlamalar tarafından biçimleniyor. Yabancılara (yerel halk olsun olmasın) kesintisiz olarak yakınlaşılan bu yenidünyada muaşeret kuralları ufak ufak yerleşiyor. Bu kuralların faturasını, yerlere tükürmeye ve kaba davranışlara karşı kampanyalar başlatan otoriteler ve gazeteler kendilerine kesiyorlar. Fakat adap ve görgü kurallarını konu alan kitapların ve gazete makalelerinin sayısının artması, nüfusun kalitesinin değiştirilmesine, Çinliler için modern olmanın gerekliliğine dair resmî söylemdeki sürekli referanslar, bu törelerin "uygarlaşması" çalışmasının yanı sıra bi-

reylerin "sınıflandırılmasının" da yalnızca salt bir medyatik fenomen olmadığının işaretidir. Şüphesiz, Pekin ve Şanghay'ın halk kesimine yerlere tükürmeyi ve sıcak yaz gecelerinde üstsüz gezmeyi yasaklamak zordur. Fakat sokaktaki adam, hemşerilerinin kötü araba kullanmasına, kaba ve nezaket gerekliliklerine pek uymayan tutumlarına verip veriştirir. Her halükârda, orta sınıfın üyesinin kimliğini ve farklılığını "eğitimiyle" olumladığı varsayılır (Davis, 2000; Rocca, 2008a; Yi, 2008; Hanser, 2008). Bu zorlayıcı çerçevede bireyler beklentileri cevaplamanın yanı sıra, diğerlerinin rekabetine karşı egoların özgüllüklerini göstermeyi de kendilerine görev bellerler.

Bireyin su yüzüne çıkışı, sosyalliğin çok yoğun olduğu bir evrende gerçekleşir. Kentliler gitgide daha fazla dışarıya çıksalar da bunu asla yalnız yapmazlar. Hafta içi arkadaşları, dostları veya iş arkadaşlarıyla yemek yerler. Hafta sonu aile üyelerinden, arkadaşlarının arkadaşlarından oluşan gruplarla gayriresmî biçimde köy gezine katılırlar veya resmî biçimde aynı araba markasının sahiplerinin kulüplerine giderler. Spor kulüpleri de yeni Çinliler için yoğun sosyal aktivite alanlarındandır.

Sürüye uyma

Basında ve orta sınıflar arasında bireyin özgürlüğüne ve kişisel tarza verilen önemin konformizmin şaşaalı bir artışına eşlik ettiğini saptamak çarpıcıdır. Etkileri takip etmek ve belli bir imajla eşleştirmek gerekir. Sosyal değişimin şiddeti ve bu konudaki deneyim eksikliğinin sonu, etkilerin ivme kazanmış bir rotasyonuna varır. Köy hayatı horgörüsünün ve şehir kültünün olduğu birkaç yıllık radikal "modernizm"den sonra sınaî ürün tüketimi ve maddi zenginlik araştırması toplumsal aktivitenin temellerini oluştu-

ruyordu, bugün belli bir toplumsal dinginliğe (köyden evler satın alınıyor), gitgide daha belirgin bir "kişisel gelişim" (yogaya ilgi artıyor) hassasiyetine, otantik ve hatta biyolojik ürünlere dönüş hareketi saptanıyor. Olmanın mantıkları, sahip olmanın mantığının bir adım üzerine çıkmışa benziyor. Eski mobilyalar satın alınıyor, geleneklerle ilgileniliyor. Konfüçyüs'ün modern yorumları müthiş rağbet görüyor. Gurular eski erdemleri DVD'lere çekerek yeniden günün işletme modasına uydurdular. Bir diğer deyişle, savaş sonrası "materyalist" Fransa'sının, 1980'lerin "otantik" ve daha sonra 2000'lerin ekolojik olarak düzenli Fransa'sına geçişi biçimindeki evrim Çin'de birkaç senede gerçekleşti.

Kuşkusuz, benliğin uğraşısı revaçtaki bir moda dergisinin yazarıyla çöp toplayıcısı veya batı taşrasının köylüsü için aynı değildir; fakat hepsi de bu yaşam biçimleri alanına ve bu gerekli kişilik yarışmasına girerler. Göçler, ticaretin gelişimi, televizyon ve turizm, "gecikenleri" hareketi takip etmeye yönlendiriyor. Göçmen işçilerin tarzı, giyiniş ve davranış biçimleri başkentli "gerçek" zariflerin yakınındayken, olduğundan fazlasıymış gibi görünmez; fakat memlekette kalan hemşerilerinin tarz ve biçimlerine çok uzaktır. Değişimin ritminin kırsal alanlarda daha yavaş veya farklı bir evrede olduğu gerçeği, yaşam biçimlerinin oralarda evrilmediği anlamına gelmiyor. Davranış normlarının aynı kökenden türeyerek yayılması fenomenine, hepsi aynı harekete katılan nüfusun farklı düzeylerini hedef alan bir kademelendirmeye tanık olunuyor. Aynı şekilde, çoğu tutum çelişkili olsa da (bazıları araba satın alır fakat işe yürüyerek gider, diğerleri çevreci kurumlara üye olur, fakat daha sık uçak yolculuğu yapar) başka yerlerde olduğundan fazla değildir. Genel çerçeveye bakıldığında, Çin toplumu resmî propagandaya ve uluslararası kamuoyunun eğilimlerine nazaran aşırı gözenekli bir yapıya sahip görünür.

Toplumsal kaygı

Gizil bir güvensizlik hissini besleyen toplumsal söylentilere karşı çok büyük bir hassasiyet beslendiği göze çarpıyor. Çin'deki ortalama Batılı'nın beslediği güven hissi ile nüfusta hüküm süren korku arasındaki fark muazzamdır. Suç olgusu elbette varlığını sürdürüyor; fakat başka yerlerde bildiğimiz suç formuyla ortak noktası bulunmuyor. Bununla birlikte, güvenlik sektörü gelişmekte. Güvenlik kapıları ve pencere parmaklıkları çevrenin birer parçasıdır. Konutları çevreleyen sağlam duvarlar mevcuttur. Neredeyse her konutta üniformalı bekçiler bulunur ve en modern konutlar sofistike güvenlik sistemleri barındırırlar. Sohbetlerde, "tehlike" kafanızı çevirdiğiniz her yerdedir; yerli halkın, size "hiçbir zaman hırsızlık olmamış olsa dahi kesinlikle arabanın kapısını kilitlemek gerektiğini" hatırlattığı köylere kadar.

40 yaş ve üstündeki nesiller için bu his, 1980'lerin başına kadar neredeyse tamamen kaybolmuş olan suç ölçüsünde doğrulanabilir. Bu devre kıyasla reformlar dönemi, aşırı derecede tehlikeli gibi gözükür. Bu his hiç şüphesiz Maocu döneme damgasını vuran olaylara da bağlanabilir.

Gençler için belirleyici öğe muhtemelen değişken ve aşırı derecede rekabetçi bir dünyayla yüzleşmeye bağlı bir toplumsal kaygı fenomenidir. Genç nesillerin, ailelerinin ördüğü kozadan çıkma olanaklarının az olduğu gerçeği üzerinde de ısrarla durmak gerekiyor. Köy, mahalle, aile hâlâ çocukların ve ergenlerin çoğunun tek ufkunu oluşturuyor. Pekin'e 60 km'den az bir mesafedeki kırsal alanlarda doğup büyüyen hiçbir çocuk başkenti görmemiş. Öğrencilerin çoğu üniversiteye eyaletlerinden çıkmamış olarak, tamamı Çin'den çıkmamış olarak ve çoğu bir yabancıyla konuşmamış olarak geliyorlar. Bu "bir başkası olma" tecrübesinin yokluğu ve aileleri tarafından maruz kaldıkları aşırı koruma nedeniy-

Dinî olanın yeri

"Dinî olana dönen" veya "dinî dünyaya giren" Çin hakkında sıkça konuşuluyor. Bu doğrulamayı desteklemek için, fazla ortak noktası olmayan fenomenler birbirine bağlanıyor. Popüler pratikler (yerel kültler, şifa ayinleri vb.) köylerde her zaman çok canlıdır. Budist veya Taocu dernekler gelişkindir. Camiler çok aktif; Konfüçyüsçülük yeniden doğuyor. Hıristiyanlığa, özellikle Protestanlığa dönüşler çoğalıyor. *New age* tinselliği insanları cezbediyor. Bir sınavı kazanmak, işlerde başarılı olmak veya durumu iyileştirmek için sungular veya hac yolculukları çoğaltılıyor. Bununla birlikte, bu eylemler büyüyen bir rol işgal ettiği varsayılan bir alanın içinde bir araya getirilebilir mi? Parti ve rejimin ideolojisinin rekabet halindeki inanışların yararına olacak şekilde zayıflaması bu fenomenlere dayandırılabilir mi? Batılı araştırmacılar genellikle bunu amaçlıyorlar. Komünizmin çöküşünün doğurduğu tinsellik ihtiyacının, rejimin sonunun geldiğini tam zamanında bildirebilecek cevaplara (sıklıkla Leh Katolikliği örneği verilir) ihtiyaç duyduğu tahmin ediliyor.

Bu analizin öncelikle yeniden masaya yatırılması gerekiyor. Bir köşede, çok sayıda dinî pratik vardır. Bir diğer köşede, kamusal alanda dinî bir soru sorulduğu veya bireylerin davranışlarının dinî tefekkür tarafından yönlendirildiği epey nadirdir. Aynı şekilde, kurum olarak din önemli bir rol oynamaz. Dinî dernekler idari yapılara bağlıdır. Protestan kiliseleri bile yalnızca yerel otoritelerle burunlarını politikaya sok-

le dış dünyaya veya az çok tehlikeli durumlara karşı hazırlıksız kalıyorlar.

Dolayısıyla Çin sosyal uzamının parçalı ve güvenlikli görünümü hem 1950'lerde kurulmuş bir habitusa hem de iyice çağdaş fenomenlere bağlıdır. İş kolları, mahalleler (*shequ*) ve köyler bağlamındaki, sınırları açıkça tanımlanmış ve açıklaması neredeyse imkânsız olan sosyalist bölünme, gündelik hayatın tamamen kontrolünü hedefliyordu. Bu morfoloji, ortaya çıkmasının yanı sıra kendisini yeni ihtiyaçlara da uydurdu; genel anlamda, otoritelerin sosyal kontrol anlamında hedeflerinin yanı sıra belli bir "yaşam çerçevesi"ni garantile-

mamaları karşılığında (kürtaj meselesi hiçbir zaman ortaya atılmamıştır) sürdürdükleri az çok örtük anlaşmaların himayesi altında işler ve hayırseverlik görevlerini veya eğitsel görevleri, örneğin suçluluğu önlemeyi üstlenir.

Bir diğer deyişle, bu, modern öncesi Çin'de olmuş olabileceklerden pek de farklı değildir; din apayrı bir alan değildir. "Kiliseler" özerklik hakkı iddiasında bulunmamakla kalmaz, tersine, refaha kavuşmak için siyasal olanın korunmasını ister; yerel otoriteler pratiklere müsamaha gösterir, hatta halk törelerine saygı namına ritüellere katılır, mirasın korunması namına tapınakları restore eder. Dinî olanın siyasal olan tarafından bu entegrasyonuna verilebilecek en şaşaalı örnek Konfüçyüsçülüğün yenilenişidir. Bu, ister varoluşun bireysel bir ahlakına ister toplumsal ahengin arayışına indirgenmiş olsun, bu çağdaş Konfüçyüsçülüğün muhalif olduğu söylenemez.

Falun Gong'un hikâyesi de bu analiz çerçevesinde yer alır. Falun Gong hükümete, ancak hükümet ona resmî bir statü vermeyi reddettiğinde karşı gelmeye başladı. Önceleri, sisteme entegre olmak için her şeyi yapmıştı (Palmer, 2005).

Son olarak, bu fenomenlerden bahsetmenin en iyi yolu, onları *ritüele* atfedilmiş büyüyen bir önem gibi yorumlamaktır. Herkes kendi törenlerini düzenleyebilir ve kendi inanışlarına sahip olabilir, fakat bunların siyasal sonuçları olmamalıdır. Resmî törenler sadece Çin halkının birlik ve egemenliğini destekler.

yen bir "biz"e ait olma arzusuna da karşılık geliyor. Herkes istediği yere taşınabilir; fakat her yerde bir toplu konut yönetimi, emlak ve istimlak müdürlüğü, bekçiler gibi unsurlardan oluşan aynı ikamet yapısını bulacaktır. Bu, hiç de rahatlatıcı değildir.

Şehirlerde, eski habitatın çok daha engin ve anonim bir bütün olan iskân modeli yararına geri çekilmesi, geçişi kolaylaştırır. Bu modelde herkes işine yarayanı bulur: İhtiyaç duyar duymaz yardım alan ve kendilerine aktiviteler teklif edilen yaşlı çiftler, kendilerini güvende hissederek ortamlarını korumak isteyen genç çiftler. Toplu konut yönetimleri

artık geçmişte olduğu kadar müdahaleci değilse ve özel hayata saygı duymayı kendisine görev bellediyse de işlevlerini tamamen kaybetmedi. Denetleme, "yaşam alanıyla" ilgilenme, zorluk çeken insanlara yardım etme, çatışmaları düzenleme gibi görevleri sürmektedir. Büyük kamu etkinlikleri sırasında geniş ölçüde seferber olur. Dahası, profesyonelleşirken, –parti tarafından seçilen eski aktivistlerin, yaşlı hanımların yerlerine veya yanlarına genç diplomalılar yerleştirerek– bir tür "sosyal çalışma" biçimine doğru evrilir (Audin, 2007, 2008).

Kırsal kesimdekiler için köy veya kasaba, göç durumunda bile birincil kimlik mekânı ve koruyucu ilişkiler vektörü olarak kalır. Cep telefonu bu durumu zayıflatmak bir yana, hemşerilerin çalışma pazarıyla ilgili değerli bilgiler verebildikleri bölgelerde olduğu gibi, köyde de oldukça işe yaramaktadır.

Bu ihtiyaç, davranışların bireyleşmesini yalanlamaz ve çatışmayı dışlamaz. Şehirde, yerel otoritelerin derecesi ve meşru olduğu düşünülen alanlar konusundaki münakaşalar geçer akçedir.

*Sex and marriage in the (Chinese) city**

Hukuken, cinsellik ve evlilik evrensel tabular haricinde tamamen serbesttir. Otoriteler, cinselliğin mahremden doğduğunu ve genel olarak bu esasa uyduğunu düşünürler. Eşcinsellik gibi, evlilik öncesi veya dışı cinsellik de yasaldır. Bizatihi evlilik bir zorunluluk değildir. Şehirde, çiftlerin evlenmeksizin birlikte yaşamaları yaygındır. Kentsel alan, seks ve gönül ilişkileri konusunda köylerden daha açıktır. Fakat bu açıklık çok büyük ölçüde, sosyal çevreye bağlıdır. Halk kesimlerinde daha kısıtlı olan açıklık, toplumsal hiyerarşinin

(*) (Çin) şehirlerinde cinsellik ve evlilik – ç.n.

üst katmanlarında genişler. Ne var ki Çin'de cinsellik konulu çok az araştırma yürütülmüştür. Dolayısıyla analizler, esas olarak genç Çinlilerle yapılan mülakatlara veya Çinli gazetecilerle ve araştırmacılarla yapılan görüşmelere dayanır.

Kamusal ahlak, toplumsal töreler

Bununla birlikte, bedenler üzerindeki kontrol salt siyasal iktidarın yetkisi dâhilinde değildir ve siyasal iktidar, toplumsal görüşü, daha doğrusu bu görüşü üretenleri izlemekle yetinir. Böylelikle lise öğretmenleri, öğrencilerinin çok zamansız veya "alt üst edici" olduğu düşünülen cinsel ilişkilere girdiklerini öğrendikleri takdirde bazen duruma müdahale ederler. Mahallelerde de özgürlükçü bir yaşam biçimi (çokeşlilik) veya "kamusal" bir aldatmaca, toplu konut yönetiminin ihtiyatlı ve uzlaştırıcı müdahalesini getirebilir. Polis olaya karıştırılmaz. Buna karşılık cinsellik, siyasal bir içerimi olabilecekken, otoritelerin gözünde şaibeli kalır. Bu durumun örneği eşcinselliktir.

"Geleneksel" ahlak veya her halükârda 1949'dan itibaren üstün gelen ahlak, pek çok olasılık içerse de belli ölçülere sadık kalır. Partner seçimi prensipte serbesttir; fakat seçim bir kere gerçekleşince, çift, cinsellik de dâhil her anlamda birbirine bağlı olmalıdır. Şiddetli geçimsizlik durumunda boşanma kabul edilir ve yeniden evlenme normal karşılanır. Çiftlerin cinsel hayatları ahenkli olmalıdır (ne çok ne az) ve iki partneri de tatmin etmelidir. Yine de evlilik ciddi bir iştir. Evliliğin mayası aşk, hatta his bile olmamalıdır; maya, partnerler arası "uzlaşı", "ahenk" ve "iyi geçinme"dir. Toplumsal sınıflar içi evlilik önemlidir. Evlilikte, eşler arasında büyük farklar (mali, mesleki veya kültürel) olmamalıdır ve eğer olursa kocanın lehine olmalıdır.

Buradan bakıldığında, sosyal çevrelerin modele göre birbirinden uzaklaştığı görülüyor. Köylerde, eşcinselliğin "düşünülemez" olmasının yanı sıra görücü usulü olmayan evlilik de pek yaygın değildir; fakat göçler, verileri biçimlendirmektedir. "Revaçtaki" çevrelerde (sanatçı, gazeteci çevreleri vd.) çiftler evlenmeden birlikte yaşarlar, eşcinsellik gizli saklı değildir, "tutku dolu" ilişkinin imtiyazlı bir yeri vardır. Diğer toplumsal katmanların yanı sıra, diğer ailelerde ve diğer durumlarda (duyuruyla eş aramak gibi) talep daha az romantiktir: Yıllık gelire, mesleğe, eğitim düzeyine, coğrafi kökene bakılır. Fakat bu tutum eleştirilmektedir. Üniversitelerde, öğrencilere evliliğin bir his, ruhların uzlaşısı oldu-

Çin'de gay olmak

Barlar, gece kulüpleri, eşcinsel dernekleri mevcut. Pekin'de evlilik lehine birkaç eylem (ufak çapta bir *gay pride*) gerçekleşti. Eşcinsellerin karşılaştıkları sorunlar hakkında makaleler yayımlandı. *Gay* dernekleri AIDS'i önleme çalışması için bir araya geldi. Fakat tüm bunlar denetim altında gerçekleşiyor ve muhtemelen *gay*'lerin güçleneceklerine dair emareler belirecek gibi olduğunda, hak arayışına girişildiğinde veya *gay*'lerin daha "görünür" olması istendiğinde, ya da Çin ulusunun "itibarı" mevzu bahis olduğunda bastırılıyor. Ocak 2010'da yapılması planlanan *gay* yarışması engellendi.

Çinli *gay*'ler, siyasal alanın kendilerine yasak olduğu gerçeğinin dışında, gelişmiş denilen çoğu ülkedeki baskın durumdan radikal olarak farklı bir durumda değildirler. Eşcinsellerin "ileri" sosyal çevrelerin dışında bulundukları her an kinayelere ve anlayışsızlığa maruz kalmak zorunda oldukları, küresel olarak kabul edilmiştir. "Kabuğunu kırmak" *(chugui)* büyük cesaret ister. Bazı aileler anlayışlıdır, diğerleri için şok ağırdır. Kesin olan, özellikle de ufak çocuğun nadir ve değerli bir şey olduğu bu tek çocuk devrinde ortalama ailenin "normal" bir çocuk tercih ettiğidir. Eşcinsellik eski Hıristiyanlıktaki gibi tanrı töresine karşı bir hata olarak algılanmaz; yalnızca doğaya aykırı, garip, anormal bir şeydir (Rofel, 2007).

ğu ve kesinlikle sosyal çevrenin tekelinde olmadığı anlatılır. Radyo programlarında, iç huzurunun yalnızca maddi olmadığı açıklanarak gençlerin kaygılarına cevap verilir.

Kısacası, fikirler ve zikirler birbirinden uzaklaşsa da, çift ve evli çift olmak, bazılarının evliliği bir hak iddiası olarak gördüğü homoseksüeller arasında da, kesin bir değer olarak kalır. Bilhassa 30 yaşını geçmiş olan ve "yuva kuramamaktan", normal bir şehirde olamamaktan korkan kızlar için bekârlık, istenmeyen bir durumdur. İdeal olan, birbirine bağlı ve tüm arzuları (soyunu sürdürme başarısı, cinsel ve toplumsal başarı, yaşam tarzı) tatmin eden bir çifttir. Fakat bu model nasıl gerçekleştirilir? Bu, yeni nesillerin cevaplamaları beklenen en zorlu sorudur.

Normalleştirici özgürlükler

Burada "özgürleşme"ye veya modern toplumlarda hüküm süren bireyciliğe ilişkin söylemlerdeki ikircikliliğinin mükemmel bir resmiyle karşılaşıyoruz. Cinselliğin kamusal sahneyi istila ettiği söylenebilir. Şüphesiz, bu alanda da sansür uygulanır. Dergilerde çıplak fotoğraf kullanılmasına izin verilmez. Dergilerde cinsellikten bahsedilebilir; fakat bunun "genel" biçimde, detaylara girmeden yapılması gerekir. İmalarda bulunmak veya okurların ya da dinleyicilerin çok doğrudan sorularını kaçamak yollardan cevaplamak gerekir. Fakat şehir genelinde tahrik edici reklamlara sıkça rastlanır; tüm mahallelerde genelev-kuaför salonları ve *sex-shop*'lar bulunur; porno, internet kullanıcılarının başat ilgi alanlarından biridir. Cinsellik konusunu ele alan Amerikan dizileri (*Sex and the City*) büyük bir başarı yakalamıştır. Özel veya ufak gruplarla sürdürülen tartışmalarda da cinsellik önemli bir başlıktır.

Oysaki bu konularda söylenebileceklerin en azı, Maocu rejimin yeni nesillerin ailelerini soru üzerine bir görüş sa-

hibi olmaya hazırlamadığıdır. Cinselliği tanımamaları değil, cinselliği yadsımaları hatta yorulmaksızın kovalamaları ve her halükârda evliliğin ve üremenin mahremiyetine havale etmeleri diyaloğu engeller.

Çoğu kentli genç "kendisini" ve rol modellerini arıyor. Cinselliği yaşamak için internet veya kulüpler yoluyla partner bulunuyor. Yabancılar "deneniyor" ve birilerinin ve diğerlerinin liyakatları tartışılıyor. Yeni şeyleri sınamak, eğlenmek, ancak belli bir tecrübe edindikten sonra evlenmek isteniyor. Haz almak bir norma dönüşüyor. Bakirelerle dalga geçiliyor. Cinsel sorunlar için tedaviye gidiliyor. Baştan çıkartmak, zayıflamak, iç gıcıklayıcı iç çamaşırlar giymek isteniyor. Bu tür tutumlar evliliğin zıttı olarak görülmüyor; söz konusu olan, daha ziyade bir evre, çift olma durumuna karşı çıkmayan, hatta tersine, sonradan "çift hayatını daha iyi yaşamaya" katkıda bulunabilecek olan bir deneyim anıdır.

Yine de bu normu göze almak, toplumsal törelerin daha klasik olan normlarına karşıt olunduğu oranda zordur. Bugün çiftlerde iki ana sorun ortaya çıkıyor gibi görünüyor. İlki sosyal başarı gerekliliğiyle çift idealinin talepleri arasında beliren çatışmalarla ilgilidir. Kadınlar, kocalarının başarılı olmasını ve evlatlarına olduğu gibi, kendilerine de azami maddi kazancı sağlamalarını istiyorlar. Babanın rolü eğitsel olmaktan çok, ekonomik bir role benziyor. Bu alanda şaşırtıcı bir olguyla karşılaşılıyor: Modern toplumun varsayımsal "bireyciliği" kadın istihdamında artışa neden olmaktan uzaktır ve gitgide daha fazla kadını yuvaya geri dönmeye teşvik eder. Şüphesiz, çok sayıda evli kadın bu modeli reddediyor ve iş dünyasında yer almak için çabalıyorlar, fakat toplumsal baskıyla ve özellikle kadının görevinin evinde çocuklarıyla ilgilenmek ve kocasının kariyerini desteklemek olduğunu varsayan aile büyüklerinin baskısıyla boğuşmak zorunda kalıyorlar. Başarı öylesine talepkâr ki, bir tür iş bö-

lümü gerektiriyor. "Cinsler" üzerindeki bu baskı çiftler arasında gerilim ve früstrasyon yaratıyor.

Esas olarak erkekleri ilgilendiren ikinci sorun, bakire bir kadınla evlenme arzusuyla, deneyimli bir partnere sahip olma isteği arasındaki uyuşmazlıktan doğuyor. Bekâret talebi, bu talepte bulunanlarca yanlış açıklanıyor. Dinî tabuların dışında, esas motivasyon bayağı gözüküyor: Özellikle çocuk sahibi olmak için yeni ve sağlıklı bir ürün gerekiyor. Kadınlar ve medya, "toplumsal doğruluğu" olduğu söylenemeyecek bir kadın-erkek eşitsizliği içerdiği için bu bakış açısıyla dalga geçiyor: Her şeye rağmen, bakir bir koca talep edilmiyor!

Bu talebin genç evli kadın için ve hatta gelecekteki genç evli kadın için temsil ettiği kaygı rahatlıkla anlaşılabilir. Özel mülakatlar sırasında veya radyo programlarında gelen itiraflar ilk cinsel ilişkinin bu bekâret talebi nedeniyle sorunlu olduğunu gösteriyor. "X'i seviyorum, ama eğer onunla yatarsam ve beni terk ederse nasıl koca bulabilirim?" Bazıları cerrahi müdahale geçiriyor; fakat bu müdahale itibarı onaramıyor. Hafifmeşrep olduğu düşünülen bir kız, birlikte olabileceği partner bulmakta zorlanır. Şüphesiz, bu kız başka bir yerde veya başka bir çevrede yeniden "belli bir bekâret" edinebilecektir; fakat bu durum bir sorun olarak ele alınır.

Kentsel alanlarda, çoğu erkek ve belli bir sayıda kadın için cinsellik evlilik dışı bir iştir. Ortak söylem, ilişkinin başında tutku ve güçlü cinsel arzunun olabileceği; fakat zaman içinde işin üstün geleceği şeklindedir. O durumda partnere veya ortağa dönüşülür. Erkeklerin "gözü dışarıya kayar", bir veya birden fazla metresleri olur ve/veya fahişelere giderler. Bazı kadınlar bu gerçeğe tahammül edemezler. İntiharların, boşanmaların veya aile içi şiddetin doğrudan nedeni sıklıkla erkeğin aldatması gibi görünür. Durumun kırsal alanlarda farklı olup olmadığı bilinmemektedir.

Cinselliğin orada şehirlere nazaran daha marjinal bir konum işgal ettiği anlaşılıyor. Yine de rolü, köylerde AIDS'in yaygın olmasından yola çıkılarak dolaylı olarak değerlendirilebilir. Kısmen kırsal nüfusun dolaşımıyla, kısmen de yerel taleple beslenen kaldırım fahişeliği, evliliğin, Çin kırsalındaki cinsel yakınlaşmanın yaşandığı tek yer olmadığının düşünülmesine yol açıyor.

Çocuklar

Görüldüğü gibi, cinselliğin, özgürlük-belirlenim karşıtlığı biçimindeki analizi kolayca pratiklerle desteklenemiyor. Gelenek-modernite zıtlığının, cinselliğin güncel "biçimlerinin" inceliğini açıklamaya yetmediği de anlaşılıyor. Çocukların durumuna gelindiğinde de durum aynıdır.

Doğum oranı kırsal alanlarda sorun teşkil eder. Evlat, tek olduğunda dahi, ağırlığı hissedilen bir yüktür ve çoğu çift çocuk istemez. Bu, tek çocuk politikasının gitgide daha fazla istisnaya maruz kaldığı noktada hakiki bir soruna dönüşür. Bundan böyle iki tek çocuktan oluşan çiftler iki kere çocuk yapabilirler. Bazı şehirlerde çiftler iki çocuk prensibini benimser.

Toplumsal başarının normu ve eğitim ve coğrafi statü yoluyla toplumsal seçilim ilk andan genç sınıfın kaderini belirler. Bir yanda, eğitsel perspektifleri en iyi ihtimalle lise düzeyinde duran, kırsal alanlarda yaşayan çocuklar; diğerinde, önemli oranlarda üniversiteye girecek olan kentlilerin evlatları bulunur. "Cumhuriyetçi" eğitim üzerine kurulu olan, herkese açık tüm seçilim sistemlerinin kelimenin tam anlamıyla toplumsal "ayrımları" yeniden üretmekten başka şey yapmadığını biliyoruz. Çin'de, yüksek eğitime erişimde yasal bariyerler olduğu için durum daha kötüdür. Kırsal alanlarda yaşayan çocukların çoğu sekiz senelik zorunlu eğiti-

min ardından eğitimlerini yarıda bırakır ve liseye girmezler. Gelecek yıllarda kalıcı biçimde –fakat değerlendirmesi imkânsız bir ritimde– yerleşecek olan göçmenlerin, saflarını genişletmekten başka perspektifleri yoktur.

Köylülere karşı, tabakalaşmaya olduğu gibi eğitime de verilen önemde bir "geleneğe dönüş" görülmektedir. Yeniden doğan Konfüçyüsçü öğreti, "aristokratik" ve döngüsel bir eğitim anlayışını şiddetle destekler: Yalnızca eğitim eliti parçalayabilir, ama yalnızca elit eğitimli olabilir. Fakat eğitim diktası çağdaş dünyanın, bilgi ekonomisi imgeleminin, işletmelerdeki diploma enflasyonunun talebi olarak sayılabilir. Gelişim kuramlarının hepsi öğretime, okula erişim açılımına ve beceri ve formasyonların yarışına geniş yer ayırır. Aynı şekilde, kırsal kesim insanlarının önüne dikilen giriş bariyerlerinin varlığı, eğitimli ve modern olduğu düşünülen geniş bir sosyal katmana başarı tekelini verme niyetinin ürünü gibi analiz edilebilir. Rejimin desteği olan bu sosyal katman bir kere yaratılınca, böylelikle eğitimin nüfusun daha geniş bir oranına yayılma zamanı gelmiş olacak.

Yine de, kentli çocukların hayatı güllük gülistanlık değildir (Bai, 2001). Aksine, eğitim yoluyla sosyal başarı baskısı feci bir acıya yol açar. Tüm seviyelerde rekabet hüküm sürer. Aileler, çocukları okul dışında ek ders almaya zorlar. Eğitsel olmayan aktiviteler dahi erkenden ciddiye alınır: Çocuk Einstein değilse bile, meşhur bir futbolcu veya bir virtüöz olabilir. Dolayısıyla günlük olarak idman yapmak veya enstrümanıyla günde iki ila üç saat çalışmak zorunda kalacaktır. Bazıları büyükanne ve büyükbabalara emanet edilir veya daha büyük bir etki göstermesi için yurda yerleştirilir. Üniversiteye giriş sınavını kazanamama başarısızlığı, yetersizliği veya kötü bir üniversiteye girme, daha da kötüsü, okulla ilgili vaktinden önce gerçekleşen zorluklar bir felakete sebep olur. Gençler arasında uyuşturucu tüketiminin ar-

İş sorumluluğu

İş dünyasına giriş hem boyun eğmeyi hem de yenilikçi olmayı gerektirir. Bu giriş pek çok Çinli'yi özel hayata karşı ikircikli bir tutum takınmaya yönlendirir. Özel hayat Maocu döneme nazaran kayda değer bir yer işgal eder. Bununla birlikte, insanların çoğu kişisel hayatla iş arasında bir bariyer kurmanın kendileri için gitgide daha imkânsız olduğunu düşünmektedirler. İşvereninin sağladığı mekânda barınan göçmen, yazı işleri müdürü tarafından hırpalanan gazeteci, eve iş götüren "kadrolu memur" gibilerin hepsi, sürekli olarak iş dünyasının içindedir. Performansa pek dikkat edilmez; önemli olan kendini görevine adamak, sürekli çalışmaya hazır olduğunu göstermek gibi gözüküyor. Sosyal aktivitelerin önemi de bu olguya katkıda bulunur. İşten sonra iş arkadaşları birlikte yemeye veya içmeye giderler. Fazla mesai olmadığında, büro veya atölye arkadaşlarının da bulunduğu arkadaş gruplarıyla hafta sonu dışarı çıkıldığına da rastlanır.

tışı veya artan video oyunları bağımlılığı kısmen okulla ilgili başarısızlığa uğramış bir kentli kategorisinin su yüzüne çıkmasından ileri gelir. Gerçekten de, bu tip öğrenciler için pek perspektif söz konusu değildir. Mesleki formasyon az gelişmiştir ve "fiziksel" mesleklerin çoğu (inşaat işleri, otelcilik, restorasyon, estetik bakımı, kuaförlük) göçmenler tarafından yapılmaktadır.

Bu seçilim okulla ilgili çok kesin kıstaslar üzerinden yapılır. Söz konusu olan, azami ölçüde bilgiyi papağan gibi ezberlemek ve bu bilgilerin yerini basit soru dizilerine cevap vererek doldurmaktır. Lise öğretmenleri disiplinli fakat çevik, çok çalışan, mükemmel bir hafızası olan ve sosyal aktivitelerin içinde bulunan öğrencileri severler.

Üniversitede, işler daha da karmaşık bir hal alır. Öğrencilerden bir fikirlerinin olması veya her halükârda bir bakış açısını kanıt göstererek tartışmaları talep edilir. Öğrenmenler devamlılığı olan fakat bilhassa kişiliği olan öğrenciler ar-

zularlar. Konformizmden çıkma, Çin usulü eğitimin yineleyici ve taklitçi mantığını kırma fikri pedagojik söylemde çok belirgindir (pratik, daha az belirgindir). Yabancı işletmelerin Çinli kalifiye iş gücüne sıklıkla ettikleri sitem –iyice dolmuş fakat iyice olgunlaşmamış kafalar– geniş ölçüde doğrulanır. Dolayısıyla öğrenci bundan böyle okulunda iyi olma gerekliliği ve aynı zamanda kişisel kalitelerini ispatlama, tekil bir birey olma gerekliliği karşısındadır. Ondan, üniversite tarafından... tanımlanan ve kontrol edilen okul aktivitelerinde (öğrenci dernekleri, STK'larda stajlar, sanatsal aktivitelere katılım, parti kolları vs.) kişiliğini ve inisiyatif alabilme ruhunu göstermesi talep edilir. Normallik içinde orijinal olmak gerekir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SİYASAL PUZZLE

Siyasal alan, ele aldığımız Çin reformu görünümlerine kıyasla, incelenmeye daha kolay gözüküyor. Analistler, tatmin olmayan ve tâbi kılınmış bir toplumu bir yanda uzlaşmayla ve durağan bir iktidarla, diğer yanda da cesur fakat zayıf bir başkaldırıyla karşı karşıya getirmekten hoşlanıyorlar. Kültürel ve ekonomik modernizasyon, sosyalist projenin bir süreliğine işgal ettiği boşluğu doldurmak için "milliyetçiliği" kurumsallaştıran ve hiçbir şeyi elinden kaçırmak istemeyen bir "iktidarın" siyasal muhafazakârlığıyla zıtlaşır.

Elbette, siyasi parti kurmak yasaktır. İstisnalar hariç, bir idareye bağlı olmayan derneklere ancak müsamaha gösterilmez ve bu dernekler belli bir yoğunluğa erişir erişmez yok olmak veya "hizaya girmek" zorundadır. Bununla birlikte, neo-totalitarizm tezi pek çok fenomeni birleştirmekte zorlanıyor. Öncelikle, kurumsal değişiklikler, siyasal personelin "profesyonelleşmesi"nden basın ve ifade özgürlüğü konusunda manidar bir özgürleşmeye kadar gider. İkinci olarak, önemli bir sayıdaki sektörü ilgilendiren toplumsal hareketlerin çoğalması "amorf" Çinli imajıyla uyuşmaz. Niha-

yetinde, ülkenin siyasi geleceği üzerine, orta sınıfın burada oynayabileceği rol ve ulusçuluğun burada işgal etmekte olduğu yer üzerine medyada olduğu kadar elitler arasında da sürdürülen çok sayıdaki tartışmanın su yüzüne çıkması yörüngenin batı "modeline" bağlı kaldığını gösterir. Milliyetçilik, protestocu tereddütleri susturmaya yönelik basit bir formül gibi değil, çağdaş Çin'in imgeleminin kaynaklarından biri gibi görünmektedir.

Çelişkili olan bu durumun ehemmiyetini ölçmek için, bir kere daha bir mitolojiyi açığa çıkartmak gerekiyor. Bu, lineer ve kaçınılmaz olduğu varsayılan bir süreç olan; toplumsal hareket, özgürlük mücadelesi ve evrensel oy hakkı yoluyla "toplum"a, "iktidar"a karşı zafer kazandırdığına inanılan "demokratikleşme" mitolojisidir. Böylelikle, milliyetçi kriz aşılacak ve iktidara politikanın ortak kanunları dayatılabilecek.

Bununla birlikte, durum, Avrupa ülkelerinin çoğunun tecrübe ettiği demokratikleşme sorunsalından hemen hiç uzaklaşamamış gibi görünmektedir. Burada da elitler için söz konusu olan, halk temsiline, kaosa kapılmadan ve iktidarı kaybetmeden bir biçim vermektir. Ve "demokratikleşme", sosyal çıkarlara daha fazla güç vermeye meyleden bir "aşağının" eylemlerinin ürünü olduğu kadar, elitlerin tahakkümünü modernleştirmeyi ve daha etkili kılmayı hedefleyen yukarının politikalarının da sonucudur.

Ölçülü bir çoğulculuk

Her şeyden önce, siyasal alanın, demokratik değilse de dinamik olabileceğini söyleyelim. Şüphesiz, yöneticiler rekabete dayalı bir seçim sistemiyle seçilmiyorlar ve ifade ve dernek kurma özgürlüğü şiddetli kısıtlamalara maruz kalıyor. Yine de, manzara Mao yıllarından bütünüyle farklı. Sansür kay-

da değer ölçüde geriledi, seçimler gerçekleştiriliyor ve siyasal aygıt, yerinin bir kısmını profesyonelleşmeye ve çoğulculuğun dışavurumuna bırakıyor.

İnternet devrimi ve sınırları

Dünyadaki tüm ülkelerde olduğu gibi Çin'de de, internetin yayılması yurttaşlarla baskın katmanlar arasındaki ilişkileri önemli ölçüde değiştirdi (Mengin, 2004). İnsanlar skandalları, var güçleriyle ifşa ediyorlar, bloglar gökkubbeyi kaplıyor ve halkı harekete geçiriyor ve tüm dünya basını internet kullanıcılarının parmakları altına seriliyor. Sansür pek etkili olamıyor. Bilgilenmek isteyenler, sansürü aşmakta ustalaşıyorlar. Tabii, başka her yerde olduğu gibi, internetin de sınırları var. İnternetin bir anda bir muhalif "yurttaş bilinci" yaratmasını umanlar hayal kırıklığına uğradılar. İnternet kullanıcılarının çoğu, oyun ve online alış veriş siteleriyle veya "yaşam tarzı" bloglarıyla ilgileniyorlar. Şüphesiz, aktivistler için halkı bir kirlilik, kamu temizliği veya bürokratik rüşvet durumu etrafında seferber etmek eskisine nazaran daha kolay; fakat gazetelerin durumunda olduğu gibi, skandallar hemen bürokrasileri kendi arasında karşı karşıya getiren ve rejimi tartışma konusu yapmayan kazanç umutları oluyor. Yozlaşmaya karşı mücadele veya rüşvete karşı savaş hâlâ resmî davalar. Bir diğer deyişle, internet anlaşmazlık alanını değiştirmiyor, yalnızca dizem üzerinde ufak oynamalar yapıyor.

Ayrıca, internetin gelişmesi inanılırlığını azaltıyor ve tehlikelerini görünür kılıyor. Asparagasların çoğalması ve Tibet olayları sırasında uluslararası basının gerçekleştirdiği türde manipülasyonlar kullanıcıları şüphelendiriyor. Bu aşırılıklar, yurttaşların internete konacak yasal engellere sıcak bakmasına yol açıyor. Neticede, asılsız ihbarların ve bazı insan-

Esnek uygulama alanlı sansür

Özel veya akademik alanda, neredeyse tam bir özgürlük söz konusudur. Öte yandan, hükümet karşıtı sert eleştiriler sokaktaki Çinli'nin ağzından su gibi dökülürken, gazeteler görüşlerin dışavurum vektörlerine ve skandal tellallarına dönüşmekle kalmadı, siyasi mücadelelerin kazanç bahislerine de dönüştü. Bir gazetecinin tutuklanması medyanın şüphesiz otonom olmadığının yanı sıra gazeteciyi destekleyen ve onun rahatsız edici makaleler yayınlamasına olanak sağlayan siyasi hiziplerin muharebeyi kaybettiğini de gösterir. Bu bağlamda, basında öyle haberler çıkar ki, eğer uzman Çin bilimci ise, gündemi takip etmek için artık Çin içinde yolculuk yapmasına gerek kalmaz. Tabii ki sansür vardır, fakat dağınıktır, iyi uygulanamaz ve dolayısıyla, bazen daha şiddetli olsa da, sıklıkla etkisizdir. Tabu konuların listesi kayda değer ölçüde azaldı ve tornadan çıkma çalışanlar makaleleri öznel ve dolayısıyla tehlikeli bir biçimde "değerlendirmeye" indirgendi. Cinsellik konuşulabilir, fakat fazla değil ve imalı biçimde; din artık yasak saha değildir, fakat özel bir mesele, "yaşam tarzı" olarak kalmak zorundadır. Ekonominin "pazara konması" gibi, genel olarak önem ve değeri azaltılan bir fenomenin tesirini de hesaba katmak gerekir. Medya, para getirmek ve dolayısıyla inandırıcı ve cezbedici haberlerin yayınlanması politikasıyla okurları kendisine çekmek zorunda olan basın gruplarından müteşekkildir. Bu durum, politik jargonun rolünü de bir o kadar azaltır. Aksine, yatırımcıları ve reklam tedarikçilerini hoşnutsuz kılmamaları gerekir. Kısacası kullanılabilen haberler, bilgilendirme niyeti, yığınların kontrolü, ekonomik verimlilik ve siyasal hırs mantıkları arasındaki uzlaşıların ürünüdür. Genellikle, bir makalenin, bir gazetenin veya bir gazetecinin kaderi olumsal etmenlere bağlıdır. Egemenleri, herhangi bir makalenin, ülkenin istikrar veya itibarı için bir tehlike oluşturduğuna ikna etmeyi başaran bir grup veya bir kişi; öngörülemez bir olgunun sebep olduğu kaba bir siyasi gerginlik; tabuya dönüşen bir konu: Bunların hepsi, medyanın yine sert bir şekilde ele alacağı kesin olan etkinliklerdir.

ların özel hayatını ilgilendiren ifşaatların intiharlara yol açtığı bir düzen söz konusu.

Seçimler ve seçmenler

Çin usulü seçimlerin kaderi önceden belli değildir. Ekonomik büyümenin temsili demokrasi üretmemesinin yanı sıra, köylüleri tek seçmen yapan ters yüz olmuş bir nüfus sayım sisteminin (yalnızca vergi verenlerin seçim hakkı bulunur) uygulanmasına da tanıklık ediliyor. 1980'lerin başından itibaren, bazı köylülere evrensel oy hakkı yoluyla yöneticilerini seçme izni veriliyor. Amaç, demokrasiyi mevcut haliyle ileri bir noktaya taşımak değil, eşrafı yenilemek ve özellikle en bozukları, en yontulmamışları ve en yetersizleri elemektir. Bir diğer deyişle, bürokratik meşruiyete halkçı bir meşruiyet eklemektir. O zamandan beri, inisiyatifin bir başarı olduğu söylenebilir. Bugün, köylülerin neredeyse tamamı köy şeflerini kendileri seçiyorlar. Şüphesiz, seçim prosedürlerinin uygulama alanları esnektir. Genellikle seçim kampanyası olmaz; el kaldırarak oylama yapıldığı da görülür; oy sandıkları ortalıkta dolanır veya gözetimi yapılmaz; yüksek otoritelerin beğenmediği insanların seçimi geçersiz sayılır vb. (*Journal of Contemporary China*, 2009). Fakat evrensel oy hakkının işin içine girdiği her yerde genel olarak aynı olmasının yanı sıra (Offerlé, 1993), çıkış amacının yakalandığını da itiraf etmek gerekiyor. Köylerde terör estiren derebeyi türevleri büyük ölçüde sahneden çekildi; yine de bazen, öncekilerin oğlu olan, nüfuzlu fakat daha modern, daha eğitimli, yerel refaha daha fazla katkıda bulunabilecek durumdaki ailelere mensup yeni bir şef neslinin varlığı hissediliyor. *Outsider*'lara gelince; makul olduklarında, yani yerel bürokrasiyle bir uzlaşı alanı bulduklarında Parti'ye ve idari aygıta entegre oluyorlar (Rocca, 2006).

Fakat kurumların evrimi burada, bazılarının umduğunun çok altındadır. Çin usulü demokrasi gerçekten de tercihlerin paradoksal bir "depolitizasyon"unu gerektirir. Köy işle-

ri, otoriteler tarafından yönetilen yerli öğelere (ekonomik ve toplumsal çıkarların "yönetimi") indirgenir ve siyasal meseleleri (toplum yaşamının esasları ve hükümetin biçimi) tamamen bir kenara bırakır (Oi ve Zhao, 2007). Ayrıca, köy seçimleri resmî olarak, nüfusun bütünü tarafından demokrasinin kademeli öğreniminde bir basamak olarak belirse dahi, oy, şehirlerin kapılarını aşmadı. Bazı şehirlerde deneyler gerçekleştiriliyor, bazen parti sekreterleri mevkiden çok aday içeren bir listeden seçiliyor, parti tarafından... Önceden seçilen toplu konut yönetimi üyeleri arasından tercih yapılmaya devam ediliyor. Siyasal manzarayı radikal biçimde dönüştürecek hiçbir çaptaki reform göz önünde bulundurulmuyor. Otoriteler, Çin'in bundan böyle, sahip olduğu iyi yurttaşların (aydın kentliler) yaptıkları seçimlerde kendilerini salt ekonomik ve sosyal yönetimle sınırlayacaklarına ve birlik göstermeye muktedir olacaklarına açıkça ikna olmuyorlar. Paradoksal olarak köylüler, "sağduyuları"yla yerel işlerde söyleyecek sözleri olması hususunda daha güvenilir duruyorlar; fakat söz konusu olan ulusal yöneticileri seçmek olsaydı da böyle duracaklar mıydı? Bu noktada, otoriteler ve aydın kentliler mutabıktır: Evrensel oy hakkı durumunda, hâlâ geniş ölçüde önemli olan kırsal kesim oyu tüm siyasal maceraların, tüm dinî tümcülükleri, tüm popülist manipülasyonların kurbanı olma riskini taşıyor. Bu korkular, 19. yüzyılda büyük ve küçük Avrupa burjuvazisinin halkın iradesinin güçlenmesi karşısında duyduğu korkuların aynısıdır.

Thermidorcu bir elit

Konumların kurumsallaşmasına, prosedürlerin rutinleşmesine ve normalleşmesine ve karar alma süreçlerinde ortaklaşalığa gitgide daha belirgin bir rol verildiğine tanık olunuyor. İlk fenomen siyasi personelin profesyonelleşmesidir.

Memurlar artık geniş ölçüde sınavla işe alınıyorlar ve yöneticilerin eğitim düzeyinde kayda değer bir yükselme gözleniyor. Görüldüğü gibi, idari pozisyonlarda yerlerini almış veya yeniden *business*'a yönelmiş "prens çocukları" bile diploma sahibi olmayı ve hatta en yüksek kalitedeki yabancı diplomalarını almayı görev belliyorlar. Uzmanlık, entelektüel sermayenin elitliğe dair asalet belgelerini edindiği esas kanaldır. Artık iktidar uygulamasında yasal prosedürlerin rolü esastır. Mahkemeler gitgide bağımsızlaştı: İdam cezaları bugün yüksek halk mahkemesi tarafından kontrol ediliyor; avukatların nüfuzu ölçülü olarak artıyor. Devrim sessiz ve yavaş. Uzlaşılar da sakınmalar da söz konusu; fakat bunlar siyasal iktidarı "rutinleştiriyor" ve sabitleştiriyor. Bir diğer deyişle, keyfiyet geriliyor ve iktidarın hamleleri daha öngörülebilir hale geliyor (Peerenboom, 2002).

Zorbalar siyasal evrenden geniş ölçüde temizlendiler. Deng Xiaoping'in ölümünden beri, iktidarın resmî olarak çift başlı (parti başkanı-başbakan) olduğu sakin ve formel bir veraset dönemine girildi: Jiang Zemin-Zhu Rongji'den Hu Jintao-Wen Jiabao'ya ve kısa zaman sonra bunlardan yine tamamen kolektif olarak seçilecek iki yeni yöneticiye. Ayrıca merkezî idareciler artık her şeye muktedir değiller ve bürokratik rutinin dar patikalarından çıkamıyorlar. Kararlar kolektif olarak, dolayısıyla çeşitli çıkar ve kavrayışlar arasındaki uzlaşı süreçlerinin sonunda alınıyor. Aynı duruma idarenin alt düzeylerinde de rastlanıyor. İktidar ortaklaşadır ve bireyler asla iktidarın sahibi konumunda olmazlar. Onu kullanabilir ve bazen kötüye kullanabilirler; fakat onu her an kaybetme ihtimaliyle karşı karşıyadırlar. Gözden düşme durumu, tek bir adamın değişimi veya siyasette meydana gelecek şiddetli bir sürprizle değil, ortaklaşa bir kararla yaşanır.

Elitler iktidarlarına yasal, akılcı, meşru bir boyut katmak istiyorlar. Keyfî şiddete, büyük kitle hareketlerine ve kariz-

matik iktidara dayanan devrimci meşruiyetle bağları kopmuş durumda. Bugün artık söz konusu olan, toplumu akılcı biçimde yönetmektir. Bu bakımdan, elitlerin uluslararası organizasyonlar ile ortodoks ve normalleştirici siyasal düşünüş tarafından savunulan konseptlerle mükemmel bir ahenk içinde oldukları görülüyor. İyi donanımlı, ehil ve dürüst memurlar tarafından sağlanan *good governance* ileri bir noktaya taşınmalıdır. Siyasal kararlar bilimsel tekniklere dayanan akılcı tahkimler ve tefekkürlerin meyvesi olmak zorundadır. Şüphesiz, temsilî demokrasinin kontrolü eksik kalmaktadır; fakat bu "detay" kendisini teknotraklık terimleri içinde aklayabilir. Evrensel oy hakkının sonu, normlara uymayan seçeneklere, siyasal çıkmazlara ve akıldışı kararlara varabilir. Temsili demokrasi öngörülemezlik ve modernizasyon bakış açısından tehlikeli sapmaların kaynağıdır. Siyasal normun uluslararası yandaşları bu tür savlara kulak vermekle yetinirler.

Son olarak, elitlerin üye seçim fenomenlerini hesaba katmak gerekir. Ticaret odaları, sinaî branşlar tarafından kurulan dernekler, resmî teşkilatlar olmanın yanı sıra, müzakerenin, sosyal sermayenin ve iş adamlarının sosyal tanınmışlıklarının güçlendirilme yerleridir (Gold, Guthrie ve Wank, 2002). Çin komünist partisinin evrimi de aynı yöndedir. Bazıları partinin değişmediğini ve daima bu denli otoriter bir iktidar gerçek kaynağı olacağını düşünür. Diğerleri, bundan sonra onu, elitlerin formasyon yeri olarak, ENA* ile kıyaslarlar. Bazen de ekonomi bilimi ve paranın daha da artan ağırlığı nedeniyle, bu partinin artık gerçek bir etkisi, her halükârda geleceği olmadığı söylenir. Bu yargıların hepsinde gerçeklik payı vardır. 76 milyondan fazla üyesiyle, siyasal hayatın temel aktörlerinden olan parti, derinlemesine değişti. Saflarına çok sayıda irili ufaklı *businessmen* ve bir hay-

(*) Ecole Nationale d'Administration: Fransız Ulusal İdare Okulu – ç.n.

Rüşvet ve politika

Çin'de rüşvetin önemi nasıl ölçülür? Öncelikle, torpili bahşişten ayırmak gerekiyor. Torpil Çin'e özgü değildir. Belki başka yerlere göre daha önemli bir rol oynar; çünkü iş ağlarını tamamen güven içine oturtmaya olanak sağlar. Makul miktarda olması, tek bir bireyin değil bir grubun çıkarının gözetilmesi ve skandala yol açmaması şartıyla "komisyonlar"a müsamaha gösterilir. Her durumda, çoğu işin açığa çıkmasını bu şekilde yorumlamak gerekir. Zira bazıları "sınırı aşmış" durumda ve partinin, oyunbozanları temizleme yetkisi varmış gibi gözüküyor. Rüşvet karşıtlığının bastırılması etkileyicidir. Yıllardan beri, eyalet valileri, çok büyük şehirlerin valileri, bakanlık düzeyindeki memurlar cezalandırıldı; hatta idam cezasına çarptırıldı. Bu, bahşişlerin ve iltimasların gelişip büyümeye devam etmesini veya skandallara karışan kimselerin korumalar sayesinde cezadan kurtulmalarını engellemez. Tersine, rüşvet, devlet ve pazarın karşılıklı formasyonunun vektörlerinden biri gibi gözükmektedir. İdare, işletmelerin gelişip büyümesine olanak sağlar ve bunun karşılığında işletmeler memurlara koşullarını iyileştirmelerinde ve idarelere görevlerini güvence altına almalarında yardım etmek zorundadır (Rocca, 1998, 2006).

Halk üzerindeki tesiri nedeniyle, rüşvet suçlaması, seçkinler arasındaki ihtilafları düzenlemeye de yarar. Örneğin, 2009'da, Çongçing valisi ve ekibin olası varislerinden biri olan Bo Xilai, belediyeyi etkili bir şiddetle "temizlemiştir".

Ne olursa olsun, Batılı iş adamları diğer ülkelerdeki duruma kıyasla Çin usulü rüşvetin erdemlerini gizlice överler. Bir kere, meblağ üzerinde karara varıldıktan sonra sürprizler yaşanmaz. Bu, yasadışı ve gayrimeşrunun dahi belli bir kurumsallaşma biçiminden kaçamadığını gösterir.

li entelektüel kattı. Orta sınıf orada gelişip büyüyor. Halen politik, ekonomik veya akademik nice kariyerde zorunlu bir geçiş durumunda; fakat kritik tavırlar takınmak söz konusu olduğunda bağlılık da bir kendini koruma biçimidir. Fikirleri ufak bir çevre içinde sınanır ve hoş olmayan şeyler söylemekten çekinilmez; çünkü "yoldaşlar"ın dar çemberinde

tartışmaya onay verilmiştir. Partinin bir süredir ulaştığı "demokratikleşme" momentine bakılırsa, bu "saygıdeğer insanlar" gelecekte siyasi kararlar üzerinde daha fazla iktidar sahibi olacaklardır. Bu, rejimi değiştirmeden Çin'i değiştirmenin başka bir biçimidir (Rocca, 2006).

Yine de, iktidarın teknokratlaşmasının sonu bürokratik bir entegrasyona varmaz. Tersine, reformlar elitleri bir yığın grup, bölgesel çıkar, bürokratik hizip veya dahası lobi şeklinde parçalamıştır. Pekin'de kararlaştırılan politika ve yasaların uygulanması her zaman çok zordur. Daha basitçe ifade etmek gerekirse, örneğin kirlilik konusundaki uzmanlık ve objektif normlara referans, gruplararası çatışmaların önemli bir müzakere ve çözünürlük aracı görünümündedir.

Toplumsal itiraz

Sokaktaki adamın dile getirdiği memnuniyetsizlik, toplumsal protesto sahnesinde güçlü bir biçimde kendini gösterir. Elimizden geldiğince eksiksiz bir liste çıkartma cesaretinde bulunalım: Yasadışı istimlak koşullarını veya çevreyi kirleten fabrikaları protesto eden köylüler; işten çıkarılmaktan veya "işe yerleştirilmek"ten memnun olmayan işçiler; ihraç edilmelerinin tazminatı olarak aldıkları meblağların düşüklüğüne itiraz eden kentliler; kirlenmiş bir ırmağın sularının zehirlediği kıyı sakinleri; düzenbaz patronlar tarafından aşırı derecede sömürülen veya dolandırılan göçmenler; dalavereci bir memurdan şikâyetçi olan kurbanları vd. Bu toplumsal hareketlerin analizinin ana sorunlarından biri, onları ortak bir başlık (rejime itiraz) altında toplama, mutlak bir biçimde "iktidarın" karşısına koyma eğiliminden kaynaklanmaktadır. Ortak bir davada birleşen protestocular iyi ve egemenler kötü tabiatlıdır. Bir ve bölünemez olan bu "toplum"un tüm çabaları, hukukun ve seçimlerin kurumsal-

laşmasının "iktidar"ın yaradılış bakımından çatışacağı ilkelerin teyidine yönelecektir.

Bununla birlikte, Foucault, bizi baskınlar ve baskı kurulanlar arasındaki ikili ve küresel bir karşıtlık tehlikesine karşı uyarmış ve iktidarın olduğu yerde direnişin olduğu ve bunun, iktidara nazaran asla dışsallık konumunda olmadığı konusunda temin etmişti (Foucault, 1976, s. 123). Bir yanda toplumsal hareketlerin çeşitliliği ve diğer yanda "toplum" ve "iktidar"ın bu alanda yürüttüğü karışık ilişki söz konusu olduğunda, Foucaultcu hiyerarşinin kullanımı çağdaş Çin'deki toplumsal hareketler üzerine çok ilginç bakış açıları getirir.

Protestoların çeşitliliği

Çin'de bir değil birçok protesto hareketi bulunur. Şehre çalışmaya gelen köylülerin gösterileri, işten çıkartılan devlet işçilerinin gösterileri ve daire sahiplerinin savunma hareketleri arasında pek ortak nokta yoktur. Her açıdan birbirinden ayrıdırlar: Öncelikle katılımcıların sosyal statüsü. Köylüler-işçiler toplumun en alt katmanlarından gelirler. İş güçlerini satmaya gelirken Çin mucizesinin gerçekleşmesini sağlamak için bedelsiz emeklerini başkalarının insafına sunma düşünceleri yoktur; fakat sosyal hiyerarşide birkaç basamak tırmanma düşünceleri vardır. Eğitim seviyesi düşük bu kimseler, kentli nüfus gibi otoriteler tarafından da ikinci sınıf yurttaş sayılırlar ve esas olarak coğrafi veya ailevi kökene dayanan dayanışma biçimlerine başvurmak zorundadırlar. İşçiler uzun süre boyunca rejimin gücünü temsil ettiler. Sembolik sermayeleri iyice düşmüş olsa da, bir yandan rejim sosyalist şeceresini korumaya kalkıştığı için ve diğer yandan kentli nüfusun hâlâ azımsanamaz bir kısmını oluşturdukları için belli bir saygınlığa sahiptirler. Daire sahipleriyse, or-

ta sınıfın arketipini oluştururlar. Kent ortamından çıkma, iyi eğitimli, medeni geleneklere sahip bu kimseler yüksek kademede işlerle meşgul olurlar ve yüksek ücretler alırlar.

Üç nüfusun hak talepleri arasında pek ortak nokta bulunmaz. Birinciler için söz konusu olan, özellikle işverenlerin aşırı tavırlarına tepki vermektir: maaşların ödenmemesi, ek saatlerin ödenmesinin reddedilmesi, kabul edilemez olarak değerlendirilen yaşam veya çalışma koşulları. İkinciler için taleplerin esasını, çalışmanın savunusu veya yeni bir iş elde etme oluşturur. Üçüncüler için kazanç umutları kişinin mülkiyet ve haysiyetine saygıya dayanan yeni bir sosyal sınıfın haklarının tasdiki, "adil" bir vergilendirme, çevrenin ve meşru zenginliğin korunmasıdır. Hedeflerinde yetersizlikle, keyfilikle, düzenbazlıkla ve arkaizmle suçlanan küçük bürokrasi ve gayrimenkul promosyon lobileri vardır. Protestocuların kullanımındaki araçlar aynı düzende değildir. Köylüler, özellikle büyümeye yaptıkları katkıları öne çıkaran bir propaganda aygıtı ve davalarına entelijansiya tarafından verilen destek nedeniyle belli bir sempati sermayesi edindikleri takdirde dahi, uygarlaşma karşısında "çocuk" muamelesi görmeye devam ederler. "Onlar için" dernekler veya destek STK'ları kurulur. Köylüler kendi hak taleplerini duyurmak ve hareketlerini yaymak için örgütsel kaynaklardan da yoksunken, kentli işçiler uzun süredir çıkarlarının savunusunu yapmaktadır ve orta sınıfların, mal sahiplerinin hakları veya çevrenin savunusu ile ilgili hak talepleri otoritelerinkiyle aynı dildedir. Onlar nasıl örgütlenildiğini, kararı kimin verdiğini, seslerini nasıl duyuracaklarını; resmî dili, bilhassa devlet ve hukuk etrafında dolaşan demokrasi, modernite dilini nasıl manipüle edeceklerini bilirler.

Son olarak, otoritelerin tepkisi protestonun tabiatına göre farklılık gösterir. Köylü hareketlerini bastırmakta hızlı davranan otoriteler, göçmenlerin itirazını genellikle iyi kar-

şılamazlar. İşçilere daha iyi muamele edilir. Yoğun gösteriler polis baskınlarına uğrasa da, hak talepleri belli bir sempatiyle algılanır ve işten çıkartmaların en dramatik sonuçlarını hafifletmenin yolları sistematik olarak araştırılır. Yozlaşmaya karşı hareketler ve mal sahiplerinin hareketlerine, çatışma konusunda normalleşmiş ve sınırlanmış kalmaları koşuluyla müsamaha gösterilir (Rocca, 2006, 2008b; Hurst, 2009; Lee, 2007; Chen, 2008).

Çin sendikasının bu durumların hiç birinde rol oynamadığını belirtelim. Sendika, hükümetin transmisyon kayışı gibidir. Üyeleri, hayır aktiviteleri düzenleyerek veya ihtiyaç sahiplerine yardım edecek STK'lar kurarak faydasızlıklarını ört bas etmeye çabalarlar.

İktidar ve toplum: Türlerin karışımı

Bu hareketler ile "iktidar" arasındaki ilişkiler bulanıktır. Öncelikle, protesto temaları büyük ölçüde hükümetin resmî amaçlarından devşirilir. Yasama ve özel olarak çalışma mevzuatı, özel yaşamın meşrulaşması, çevreye saygı, "ikidar"ın söyleminin tümleyici bölümünü oluşturur. Özel olarak, orta sınıf ve merkezî hükümet ortak bir hedefi paylaşır: küçük bürokrasi.

Bir seçim sistemi kurarak ülkenin istikrarını tehlikeye atacak kadar ileri gitmeden politikayı değiştirme konusunda toplum ve iktidar arasında toplu bir oybirliği mevcuttur. Dolayısıyla kırılma, "toplumsal olan" ile "siyasal olan"ı değil, fakat değişimin ivme kazanması ve kurumsallaşmasından yana olanlarla (daha fazla ifade, protesto, girişim özgürlüğü) bunlardan korkanları idarenin, partinin ve farklı sosyal kategorilerin bağrında karşı karşıya getirir. Bu son grupta, tereddüt etmeksizin düzenin güçlerini (polis, ordu, devlet güvenliği) fakat ayrıca küçük bürakrasinin esaslı bir bö-

lümünü sınıflandırabiliriz. İlk grupta, merkezî idarenin ve taşra idaresinin büyük bir bölümünün yanı sıra önlemektense iyileştirmeyi, bastırmaktansa diyalog kurmayı, kariyeri riske atmaktan ziyade çözümler bulmayı tercih eden yerel kadrolar da bulunur. "Önleyici" yan, STK sektörünün otoritelerce desteklenen ilerlemesinde açıkça görülür. 2006'da Çin'de, çoğu resmî teşkilatlar ve idareler tarafından kurulmuş (sendikalar, kadın federasyonları, üniversiteler) 345.000 STK bulunuyordu (*Xinhua*, 21 Şubat 2008). Yatırım yapılan alan ne olursa olsun, bu STK'ların mevcut durum üzerinde gerçek bir tesirleri vardır: çevrenin korunması, zor durumdaki nüfusa yardım, göçmenlere destek. Gerçekten bağımsız birkaç yüz dernek, etki bakımından zayıftır; otoritelerle iyi geçinmek, idareden ve nüfuzlu çevrelerden destek elde etmek zorundadırlar.

Ne olursa olsun, itirazın ele alınma biçimi zamana ve yerine göre değişir. Pekin'de mal sahipleri tarafından sık sık protesto gösterisi yapılır; buna karşılık Şanghay'da bu tür gösterilere nadiren rastlanır. Göçmenlerin memnuniyetsizlikleri, Batı metropolünde Güney taşrasından çok daha az dile getirilir; Şanghay'da ise Guang Dong'dakinden çok daha iyi ele alınır (Chen, 2008; Perry ve Selden, 2003).

Arada kalan entelektüeller

Protesto hareketlerini destekleyen enteleküeller, gazeteciler, avukatlar, memurlar, varsayılan sınırı sürekli zorlarlar. Sabah partinin ve "sistem"in üyeleri, akşam "sistem dışı" ve protestocu veya tersidirler. Kendilerini destekleyen hiziplerin yenilgisinin ilk kurbanları olan bu kimseler, bazen polisle ciddi sıkıntılar yaşayarak bu ikircikliliğin bedelini öderler. Ne "yumuşak başlı" olan ne de "baş kaldıran" araştırmacılar, avukatlar, gazeteciler, yazarlar iktidar ve toplum arasın-

da bir noktada konumlanırlar ve toplumsal çıkarların siyasi iktidardan bağımsız inşasına kendi tarzlarında katılırlar. İktidarın karşısına dikilen efsanevi Sartrcı entelektüel figüründen uzaktayız; fakat bu militanların eylemi bundan daha az etkili değildir. Mal sahibi derneklerinde görev alırlar, göçmenlere yardım sistemini düzenlerler ve kendileri için formasyon toplantıları yaparlar, çevrenin korunmasına yönelik organizasyonlarda çalışan aktivistlere yol gösterirler. Partiye üye olanlar da olmayanlar da, bazı yöneticilerce el altından desteklenir, onlar için raporlar kaleme alırlar, gazetelerde "toplumsal" konumları savunurlar. "Oyuna katılmaları", siyasal alana dokunmamaları, aygıtla rekabet edecek parti veya hizipler kurmamaları, radikalliğe teşvik etmemeleri beklenen, "âlim" ve uzman titrine sahip olan bu kimseler, sorunların anlaşılmasını, memnuniyetsizlerle müzakere ve diyalog önermeleri ve çözümlerin ortaya konmasını kolaylaştırmaları koşuluyla saygı görür ve dinlenirler.

Bizatihi sosyal bilimler alanındaki araştırmaların finansman şekli bu türler karışımının esin kaynağıdır. İki kaynak da kullanılabilir durumdadır. Bir yanda, otoritelerin ele almak zorunda oldukları büyük dosyalara bağlı kamu finansmanları, diğer yanda, talepleri esas olarak modernizasyon kuramına dayanan yabancı vakıfların ve uluslararası organizasyonların finansmanları. Bundan dolayı bir köşede göçmenler, orta sınıflar, tüketim, ötekinin *management*'ı üzerine etüt yığınları; diğer köşede uygar topluma *gender studies*'e vb. ayrılmış koca bir literatür. Temel araştırmalar ise, ikisinin arasında kendilerine yer bulmakta zorlanırlar (Zhang, 2008).

Bu entelektüel ortam, aygıtın bağrında sır olarak saklanan soruları ve zıtlıkları ifade eden resmî bir karşıtlık biçimi oluşturur. Burada, "yeni sol"un savunucularını, hem milliyetçi –hatta ultra milliyetçi– fikirleri ve devletin ekonomi-

ye geri dönüşünü hem de sosyal politikaların yerli yerinde olmasını savunan insanların yıldızlar topluluğunu görürüz. Ayrıca bir sosyalizm biçimine geri dönüşü reddeden, fakat kapitalizmin kontrol edilmesi gerektiğini ve maaşlıların devletin "keyfî" himayesi altında çıkarlarını savunma imkânları olması gerektiğini düşünen daha açık fikirli insanlar da vardır. Bu "sosyal demokratlar" aynı zamanda Çin'in "ortalamalaşmasının" vurucu gücüdürler (Rocca, 2009).

Çin'in ortalamalaşması

Önceden konuştuğumuz, görünüşe göre oybirliğiyle benimsenen uyumlu, müreffeh ve modern toplum projelerinin ardında, aslında bir siyasal sorunlar bütünü yatar. Çin, tahakküm ve "sınıflandırma" biçimlerini işin içine sokan çıkar ve imgelem çatışmalarına maruz kalmaktadır ve gelecek yıllarda devleti, şu veya bu sosyal kategorinin memnuniyetsizliğine sebep olacak sancılı kararlara zorlayacaktır. Vergilendirme, bu siyasal şantiyelerden biridir. Az sayıda vergi mükellefidir; çünkü çoğunun geliri gayriresmîdir. Artıkdeğer borsacıları ve rüşvetin meyveleri vergilendirmeden kaçar. Bireysel müteşebbisler veya özel işletme sahipleri gelirlerinin yalnızca bir bölümünü beyan ederler. Fakat daha adil ve doğrudan bir vergilendirmenin, teknisyen ve memurların sahip olduğu aynî avantajları, memur arabalarını, yurtdışı seyahatlerini, kapsaması gerekmez mi?

İskân sisteminin ortadan kalkması, kamusal politikaların temcit pilavıdır. Herkes, bunun göçmen nüfusların kentsel entegrasyonundaki esas sistemik engel olduğunu varsayıyor gibi gözükür. Devlet bu kararı alarak, yeni işçilerin konut, kişisel formasyon, eğitim alanlarında kamu hizmetlerinden yararlanmalarına olanak sağlar. Patronlar buradan –kentli çalışanların imtiyazlarını kaybetmesiyle– emeğin ho-

mojenleşmesini ve dolayısıyla çalışma ücretinde bir azalma sağlamayı umarlar. Neticede, bir sosyal güvenlik sisteminin yerleştirilmesi onların lehine olmayacaktır. Eski işçi sınıfına ve kentli yerlilere gelince; sosyal programlar bağlamında potansiyel olarak rekabetçi olan bu nüfusun yerleşmesine çok iyi gözle bakmazlar.

"Soysuzların", kendilerine verilmek istenenin dışında sesleri yoktur. Herkes "köylülere şans vermek" ve köylü çocuklarının üniversiteye girişini kolaylaştırmak için tedbir alınmasını istiyor gibi gözükür, fakat bu durumda zorda kalan kim olacaktır? Kalifiye işe erişim kanallarını tekelleştiren kentliler mi? Çoğu, bir geçiş evresinden sonra, göçmen çocukları arasından "en iyileri"nin kentli saflara entegre edildiği ve onların imtiyazlarından yararlanıldığını öngören ilerlemeci bir senaryoyu tercih ediyor.

Sosyal güvenliği nasıl yaymalı? Mevcut ve gelecek (göçmenler) kentlilerin durumunu iyileştirerek mi yoksa tersine, köylülere asgari bir koşul garanti ederek mi? Koruma maliyetinin sorumluluğunu kim yüklenmeli? Merkezî devlet mi, yerel otoriteler mi (ve ne derecede)? İşverenler mi? Çalışanlar mı? Bu durumun çalışma ücreti üzerindeki tesiri ne olacak? Hiyerarşik bir sistemde bahşedilen bu avantajlarla buluşan, içlerinden bazılarının yerlilerin veya köylülerin yeteri kadar ele alınmadığını düşündüğü orta sınıflara telafi olarak ne verilecek?

Kimlikler ve millet

Siyasal gelecek üzerine tartışılan konular milliyetçiliğe bir referans olmaksızın kapanamaz. Bunun sebebi yalnızca üzerine çok yazılıp çizilmesi ve tüm fantezileri beslemesi, çokuluslu Çin şirketlerinin gücüyle gerçekleşen Afrika istilasının getirdiği delokalizasyonlar veya ekonominin hesaplanamaz

ölçüdeki ham madde ihtiyacı değildir. Bir diğer sebep milliyetçiliğin hakiki bir ahlaki referans taşımasıdır. Çin'in belli bir büyüklüğe döndüğünü görme ve ister ekonomik, ister sosyal, isterse kültürel alanda olsun, Çin ulusunun gerçekleştirdiklerinden duyulan gururu dışa vurma arzusu çok geniş ölçüde paylaşılan değerlerdir. Eşcinsel militan, sömürülen göçmen, revaçtaki öğrenci veya eleştiren entelektüel olunabilir ve Amerikan emperyalizmine karşı gelinebilir, olimpiyat meşalesinin geçişi esnasında yaşananlardan dolayı "Fransız küstahlığı" protesto edilebilir ve zaman zaman farklı boykot hareketlerine katılınabilir.

Tüm bunlar, ancak milli "belleğin" çağdaş imgelemde işgal ettiği yer ile açıklanabilir (Billeter, 2007): geçmişteki Çin'in büyüklüğüne dair bellek ve yabancı "zafer"ine ve Japon istilasının yarattığı aşağılanmaya dair bellek. Bu, elbette propagandanın etkisidir; fakat Çin uygarlığı tüm dünyada tarihin en parlak ve halen yaşayan en eskilerinden uygarlıklarından biri olarak kabul edildiği için tek sebebin propaganda olduğu da söylenemez. Bu nedenle rejime gelen tüm eleştiriler bir sınıra dayanır: –1950'lerin başındaki sosyalizm dışında– başka hiçbir rejim Çin'e gücünü ve dünyada seçkin bir mevkiyi ve Çin halkına haysiyetini geri vermeyi başaramadı. Başka türlü ifade etmek gerekirse Çin, Avrupa'nın 19. ve 20. yüzyıllarda yaşadığına yakın bir ulusal onay evresi yaşıyor. Bireylerin ve grupların kaderi ulusal kadere bağlı gibi gözüküyor: "Başarmam için, Çin'in başarması gerekiyor." Sonuç olarak, tek parti, ülkenin güçlenişini sağladığı müddetçe meşrudur.

Ne var ki, tüm ulusal kimlikler gibi "Çinlilik" de çelişkilerle doludur. Kültür ne durumdadır? Köylüleri, kentlileri, zenginleri, fakirleri, kuzeylileri, güneylileri, Hanları ve milli azınlıkları nasıl aynı kefeye koyarız? Hong Konglularla, Tayvanlılarla, ayrıca uzun süreden beri Çin milletinden ol-

mayan denizaşırı Çinlilerle ne yapılmalıdır? Peki kana, yani Han'a aidiyet? Öyleyse, milletin ırksal bir kavranışından nasıl sakınır ve azınlıkların üyelerini nasıl Çinli olarak sayarız, "melezleri" nasıl sınıflandırırız? Diğer yandan, geçmişte de çok sayıda olan kimliklerin bugün daha da çok sayıda olduğunu hatırlayalım. Çin ulusunu güçlendirmeye katkıda bulunmak isteyen, paradoksal olarak aidiyetleri çoğaltmak ve dolayısıyla "otantisiteden" uzaklaşmak zorundadır. Çin'in gücü, Taocu veya Konfüçyüsçü ustalar ya da Han tarihçileri değil; Harvard veya siyasal bilgiler mezunları, büyük işletmelerin yöneticileridir. Şüphesiz, bir geleneğe "dönüş"ün işaretleri çokluktur. Konfüçyüsçü bir eğitim veren okulların yeniden doğduğu ve eski felsefeler üzerine yorumların çok rağbet gördüğü gözleniyor. Fakat tüm bunlar başka bir dünya kavrayışını onaylamak veya "değerleri"nin üzerine bir çizik atmak değil, Çin'e dünyada daha büyük bir yer vermeye katkıda bulunmaya yönelik şeylerdir. Çocuklar az sayıda "Konfüçyüsçü" okullara yazdırılırken amaç onlardan keşiş ve bilginler üretmek değil, onlara öğrenmeyi ve dolayısıyla daha kolay başarmayı öğretmektir. Klasiklere gelince, menajerlerin daha başarılı sonuçlar vermelerine müsaade etmek zorundadırlar.

Dolayısıyla Çin milliyetçiliği ne geçmişi hortlatma ne de Çin'in özüne geri dönme arzusudur. Söz konusu olan, Çinlilerin modern olmasına olanak sağlayan pratik bir formüldür. Dünyevi düzene (İngilizce öğrenimi ve Amerikan eğitimi, uluslararası uzmanların lehçe pratiği, kültürleri melezleme) boyun eğmeye rağmen özgüllüğünü tasdik etmeye olanak sağladığı için savunmacı bir formüldür. Demek oluyor ki, "hain" olmadan da Çin'in gücünden (burslar, iş fırsatları, prestij anlamında) bireysel olarak yararlanılabilir. En koyu milliyetçiler genellikle yabancı okullardan mezundurlar, yabancı dil konuşurlar ve bazılarının yabancı pa-

saportları veya en azından bir yeşil kartları vardır. Tutum saldırgandır: Bu gücü aşağılanma üzerine bir söyleme, Çin karşıtı pratiklere veya Çin'in öne çıkmasını engellemek arzusundaki emperyalist niyete başvurarak artırmak gibi her yol mübahtır.

Seçimlere dayalı temsilin reddinin sonu, ulusal referansa tarihsel olmayan ve sosyal olmayan bir biçim vermeye varır. Bunu, olimpiyat oyunları sebebiyle veya ÇHC'nin kuruluşunun 60. yıldönümü sırasında gördük: Çin ulusu, Maoculuğun 30 yılı da dâhil olmak üzere Çin'in tüm tarihini bir araya getirdiği için, zamanın dışında gibidir. Bu mirası yadsımak, yalnızca reformları yöneten yöneticilerin çoğunun eylemini yadsımak değil, aynı zamanda artık tek partiyi savunamamaktır. Reformların başarısına olanak sağlayan odur ve reform öncesi yılların hataları bizatihi partiye değil, ancak yöneticilerin yanılgılarına atfedilebilir. Mao'yu koruyucu güç gibi görmeye devam etmek, ÇHC'nin tarihsel görevinin, yani ülkeyi yeniden doğurma işlevinin yeniden canlanmasına olanak sağlar. Orduya atfedilen önem daima aynı fenomene referansta bulunur. Ordu, ulus için kurban verilmesi gereğinin simgesidir. Büyük felaketler sırasında, 2008 Kış'ında Çin'in güneyindeki çığda veya 2009 Bahar'ında Sezuan'daki depremde her yerdedir, özgürleşmeye veya ulusal yeniden inşaya tahsis edilmiş müzeleri de doldurur.

Muhafazakâr demokrasi

Siyasal meselenin sınırlarını çizen iki ufuk vardır. Bir yanda herkes tarafından önüne geçilemez gibi görülen bir seçim sisteminin az çok uzun vadede yerlerleştirilmesini içeren "demokratikleşme" meselesi. Diğer yanda, düzensizlik korkusu. Bu korku, bağlarından kurtulan ve kargaşasının önüne geçmenin gitgide zorlaştığı bir topluma karşı umut-

suz bir durumda olan bir iktidarın korkusu değildir. Korku, tüm sosyal grupları kapsar. Dolayısıyla siyasal iktidarı kemiren uygar bir toplumun ortaya çıkışıyla değil, daha iç içe girmiş ve güçlü kuvvetlerin karşılıklı inşasıyla karşı karşıyayız. Toplumsal çıkarların siyasal karar süreçleri üzerinde daha doğrudan etki ve ifade kanallarına ihtiyaçları var. Devlet sosyal düzenleme prosedürleri getirir ve eylemini profesyonelleştirir. Fakat herkes böyle bir hareketin sonuçlarından endişe duyar ve kendi kendisini sorgular. Basın özgürlüğünün sonu, birkaç büyük ekonomik grubun veya kamuoyu üzerindeki gizemli kuvvetin el koymasına varmayacak mıdır? Dezenformasyona, iftiraya ve dedikodulara karşı ifade özgürlüğünün sınırları nedir? Protesto etme özgürlüğünün sonu düzensizliğe, sonu gelmez hak taleplerine, ulusun ve toplumun üstün çıkarının unutulmasına varabilir mi? Seçimler, bir vasatın altındakiler cumhuriyeti yaratmayacak mı? Veya tersine, istikrarsızlığın ve öngörülemezliğin devlet iktidarının güçlenmesine yol açacağı bir dönemi açıp hükümetlerin felcine yol açmaktan kurtulabilecek mi?

Dolayısıyla siyasal değişimin tarihine kıyasla pek orijinal bir şey yoktur. Sosyal çıkarların temsili prensibi bir kere benimsendiğinde geriye, kaosa sürüklenmeden, ona uyan formüller bulmak kalır. Çin örneğinde, bu kaos korkusunu tetikleyen üç etmen vardır. Birincisi, Kültür Devrimi'nin, düzeni erdemlerle donatan egemen nesil (kırklı yaşlardan altmışlı yaşlara uzanan) üzerinde şiddetli izler bırakmış olan korkunç düzensizlikleri; ikincisi, önceden edinilmiş ve bugün aileler tarafından yeni nesile dağıtılan sosyal habituslar. Güvenlikli rezidanslar, güvenlikli alanlar, düzenli hayatlar sevilir. Son olarak, nüfusun büyük çoğunluğunun yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve büyük kültürel mutasyonlar rejimin gerçekleştirdiklerini takdir ettirir ve gelecek için endişesi yaratır.

Paradoks, seçim varsayımının temsili demokrasiye atfedilen aşırı ciddiyet nedeniyle "düzenbozucu"lukla yargılanmasıyla ilgilidir. Tarih aksini gösterdiği halde nüfus gibi devlet de yurttaşların, evrensel oy hakkının önüne geçtiklerini varsayar: Seçmeni yapan, evrensel oy hakkının pratiğidir. Uzun süre boyunca, seçim listelerinin manipülasyonu, kolektif oylar, oy pusulalarının satın alınması, oy sandıklarının tıka basa doldurulması gibi şeyler, istisnadan ziyade kural, genellikle eşrafın ve güçlülerin lehine bir kural oldu. Partinin ekolleri bürokratik rejimlerde tek partinin deneyimlerine veya seçim tercihlerini depolitize etmeye *de facto* müsaade eden çift partililiğe ayrılmış kolokyumlar organize ettikleri için, bazı iktidar çevreleri bu sorunsaldan haberdardırlar. Yine de bu denli engin, bu denli çeşitli ve dönüşüm ritmi bu denli hızlı olan bir ülkede tüm bunlar çok karmaşık, çok yersiz algılanır. Çinlilerin eğitimli, siyasal olarak bilinçli ve çıkarlarını savunmaya ve genel ve ulusal çıkara ayrıcalık tanımaya kararlı yurttaşlara dönüşmelerini beklemek gerekiyor. Onlara iktidarın dizginlerini emanet etmeden önce, onlardan –mal sahiplerinin arketipi olduğu– "dürüst insanlar" yaratılmak isteniyor.

Seçim varsayımı bir kenara atıldığında, tartışma daha karmaşık bir hal alır. Söz konusu olan, çıkarları siyasal formül olmaksızın temsil etmek için dolambaçlı bir yol bulmaktır. Burada da kural, kendi üyelerini seçmektir. Yerel veya ulusal meclislerde tüm sosyal çevreler temsil edilir: mutlaka köylüler ve işçiler, ayrıca entelektüeller, iş adamları ve son zamanlarda göçmenler. Fakat diğerleri işi daha ileriye götürmek isterler ve sosyal itirazı kurumsallaştırmaya yönelirler. Siyasal saha hem bastırılma hem de kaos riski yüzünden tehlikeli olduğu için, söz konusu olan, temel haklardan yoksun veya çıkarlarını savunmak için örgütlenmeye kararlı grupların mücadele sahası olan sosyal saha üzerinde etki göster-

mektir. Hem sosyal entegrasyona hem de "yurttaşlar"ın formasyonuna katkıda bulunmak için toplumsal protestonun tanınmasına da katkıda bulunmak istenir. Bu hareket sistematik olarak engellenemez ve zaman zaman, kendisini ifade eden bir toplumun, ayaklanmaya ihtiyacı olmayan bir toplum olduğunu varsayan belli bir kesim seçkinin onayını alır (Rocca, 2008c).

SONUÇ

Reformların otuz yılında gelinen durumun şaşkınlık verici olduğu yorumunu yapmak yerindedir. 1978'den beri Çin, mantığını çözmenin zor olduğu dev bir yıkım ve yapım şantiyesidir. Bu karışıklık, sosyal bilimlerin sınırlarına olduğu gibi, muhakkak değişimlerin büyüklüğüne ve hızına da bağlıdır. Fakat bir yöntem sorunu olduğu da kesindir. Genellikle bir tarihi, nihai sonuçtan başlayarak yeniden inşa etmeye ve her aşamada bizi olduğumuz yere getirebilecek mantığı aramaya çalışılır. Yani, kimse kararlardan veya politikalardan dolayı şaşkınlığa düşmez; çünkü bunlar önceden belirlenmiştir ve bilinen tesiri yaratmıştır. Vuku bulmuş fenomenlerin onaylanması "modernizasyon süreci" kuramlarında bulunduğu oranda, çoğu araştırmacı bu kuramlarla gerçeklik arasındaki çelişkileri tespit etme cesaretine sahip olsa da, daha az şaşkınlık duyulur.

Birkaç soykütüksel öğe

Sonuç olarak aksi yol izlemeyi, yani reformların şeceresini çıkarmayı deneyelim. Bugün, Çin toplumunun en önemli

sorunsalı nedir? Bu sorun, tek başarı kaynağı olarak liyakata dayanan kalabalık bir "orta sınıf"ın varlığına dayanan bir tabakalaşmanın inşasıdır. Eğer herkes temsilî bir demokrasiyi yerli yerine koymak için çok erken olduğu varsayımında hemfikir olursa, geniş bir oybirliği farklı grupların çıkarlarının hem daha iyi temsil edilmesi hem de daha iyi korunması gerektiği gerçeğine dayanır. Şüphesiz, tüm oylar denk değildir. Eğitimli olanlar, "kaliteli" insanlar (*suzhi*), doğal olarak daha nüfuzludurlar (Hanser, 2008; Hsu, 2007); dayanıksız gruplar da, sözcüler tarafından dolaylı olarak veya üyelerinden bazılarının üyeliğe seçilmesiyle bile olsa, fikirlerinin dinlendiğini ve haklarının güven altına alındığını görmeyi hak ederler. Pek çok göçmen işçinin 2008'de Ulusal Halk Meclisi'ne milletvekili olarak "seçilmesi"ni bu şekilde yorumlamak gerekir.

Liyakat, en "ben buradayım" diye bağıran toplumsal dezavantajları örtbas etmeye gelen sosyal politikaların kabulünü gerektirir. Programlar köylerde eğitimi ön plana çıkardı, kırsal kesimlerde sağlık sigortası hesabı oluşturuldu, asgari bir gelir bağlandı, bir sosyal güvenlik sistemi kentli işgücünün bir kısmını güvence altına aldı. Diğer yerlerde olduğu gibi Çin'de de tüm bu tedbirlerin eşit şanslar vermek için yetmediğini herkes biliyor; fakat bunların belli bir sosyal adaletle aynı yönde ilerledikleri kabul edilir.

Bu sorunsal, sonu aynı yere çıkan çift yönlü bir hareketin ürünüdür: egemen sınıfın herkesi toplumsal istikrarda "az refah" etrafında yeniden meşrulaştırma hareketi ve bazı toplumsal gruplardan yükselen seferberlik hareketi.

Bu çift yönlü hareketin sonu, nihayetinde "Batılı modele" seçimlerle ilgili tereddütlerde de olmak üzere, seçkin bir yer vermeye varır. Gerçekten de, eğer bu alanda Çin'i kıyaslamak istersek, bunu Orta Avrupa veya Uzak Doğu toplumlarıyla değil, evrensel oy hakkına genellikle düşmanca veya

tedirgin bir biçimde yaklaşmış olan, kafası karışık tüm toplumsal çevrelerle, 19. yüzyıl Avrupası'yla yapmamız gerekir (Hermet, 1996; Offerlé, 1993). "Orta sınıfların yükselişi", göçler ve kentsel entegrasyon meselesi ve sosyal politikaların keşfi 20. yüzyılın bilinen dönemlerini ve fenomenlerini hatırlatır.

Neden üçüncü bin yılın başında Çin'de böyle bir sorunsal mevcuttur? Çünkü, 1990'ların Çin'i, sert sosyal gerilimlerin taşıyıcısıdır. Şüphesiz, yöneticiler buna cevap veremeyebilir; fakat devrimci habitus burada hafife alınmayacak bir etmendir. Komünist parti "halkı" terk edip "kapitalist"e dönüşebilir mi? İstikrarsızlık, sefalet ve yabancı tahakkümü imparatorluk rejiminin ve Kuomintang'ın mezarlarını kazmadılar mı?

Oysa, nüfusun büyük bir kısmının çalışmaya ve harekete koyulduğu yılların, sermayenin pazara konduğu yılların yani 1990'ların Çin'inin bir sonraki kadar mantıklı olan kendine özgür bir sorunsalı vardı. Tiananmen'e, sosyalizmden çıkmamış ve kapitalizme tam olarak girmemiş bir toplumun o gerilim anına karşılık veriyordu. O toplum, tüketim ve deneyime çoktan susamış, fakat muhafazakâr bir toplumdu. Bir süredir çok şey vaat edilmesine karşın toplum pek bir şeyden yararlanmıyordu ve yararlanmak için risk almak istemiyordu. Dönem tutkuluydu, çünkü iki paradigma arasında konumlanmıştı; öte yandan bizatihi bu nedenle, siyasi tehlikelere gebeydi.

Her şey yolunda

Bu hızlı soy kütüksel bakış reformlar rejiminin "başarılı" olduğu sonucuna varmamıza sebep olabilir. Rejim, geniş bir halk desteğine sahip. Destek, boyun eğmek demek değildir. Rüşvet, adaletsizlikler, eşitliksizlikler gibi fenomenle-

re dört bir yandan eleştiri yağıyor. Daha fazla özgürlük ve fırsat isteniyor. Fakat politikalar olumlu, yönelimler "doğru yolda ilerliyor" gibi değerlendiriliyor. İster sömürülen fakat sömürüye karşı sosyal yükselişte olan göçmenler, ister yeniden işe "yerleştirilen" veya çocuklarının modern Çinlilere dönüştüğünü ve "birazcık gelişip büyüdüğünü" gören işçiler, konumlarını muhafaza eden veya daha da iyileştiren devlet memurları veya maddi gönençleri yeterince büyük bir konuşma özgürlüğüyle ikiye katlanan entelektüeller; sonuç olarak, reformlardan şikayet eden az insan var. Yalnızca ücra bölgelerdeki köylüler (fakat kim onları dert eder ki?) ve kentli nüfusun (biraz parça da olsa ilgilenilen) küçük bir kesimi karşılık olarak hiçbir şey kazanmadıklarını düşünebilirler.

Uzun sözün kısası, reformlar rejimi, çoğunun kalkıştığını başaran tek rejimdir: Çinlileri refaha ve Çin'i güce kavuşturmak. Ve ona bundan dolayı minnet duyuluyor. Öyleki, demokratik hareketlerin kıdemlileri dahi bazen, başarısızlıkla sonuçlanan Tiananmen hareketi başarılı olsaydı "burada" değil, şüphesiz Rusya'nın yerinde olunacağını fısıldıyor.

Tüm bunların sonunda ayrıca Çinli Thermidorcu elitlere birkaç zafer atfetmemiz gerek. Çin "mucizesini" açıklayabilecek olan, bu devrimci ruh ve demir yumruk, vicdansızlık ve toplumsal tasa, açgözlülük ve karışıklık korkusu, kısacası, "komünistler"in son neslinin ve onların çocuklarının neslinin habitusu değil midir? "Modernizasyon"un sürekliliğinin çözümü Thermidor değil midir?

Ama yine de bu, "yukarıdan gelen" açıklamanın biraz kısa olduğunu unutmak anlamına gelir. Elitler istedikleri her şeyi "inşa edebilirler", fakat "oluşan" sıklıkla oldukça farklıdır (Berman ve Lonsdale, 1992). Öncelikle, diğer toplumsal katmanların, özellikle 1949'dan beri elitlerle bazı ortak değerleri paylaşan kentli katmanların habitusunu hesaba kat-

mak gerekir. Bir zamanlar aynı dünyanın parçası olan işçilerle devlet memurlarının samimiyeti, özellikle güvenliği ve kişisel ilişkilerin değerli kılınması biçiminde ortak bir habitus üretti. Bu değer atfının kültürel, "yapısal" hiçbir yanı yoktur; fakat bir deneyime, toplumun köydeki totaliter hücreleşmesi deneyimine ve kişisel ilişkiyi esaslı bir yaşama ve yaşamda kalma kaynağı yapan iş koluna bağlıdır.

Sosyal sermayenin, muzaffer kapitalizm zamanında bir değişim ve gerilimlerin azalması etmeni olmasından daha doğal ne olabilir? Bu, bir tahakküm ve sosyal başarı aracıdır (Gold, Guthrie, ve Wank, 2002). Kişisel ilişkilere dayanma ihtimali olmaksızın ekonomik büyüme olmaz. Ailelere, arkadaşlara, sınıf arkadaşlarına, iş arkadaşlarına, öğretmenlere dayanma ihtimali olmaksızın hayatta kalma, iyi bir iş veya bir burs bulma, sermaye yatırımı yapma veya iş yapmak için gereken izni elde etme ihtimali olmaz. Bu, ayrıca bir dayanışma aracıdır. Kaç emekli, çocuklarının desteği olmadığında sefalete düşmüştür? Kaç diplomalı genç destek olmadığı için ilgisini çekmeyen bir işte çalıştığı için veya bir *business* kurmanın imkânsızlığı nedeniyle hüsrana uğramıştır? Kaç işçi daha kısmetli olan bir iş arkadaşının yardımı olmaksızın iş bulamamıştır? Sonunda, bu memnuniyetsizlikler hiç şüphesiz tüm halk desteği imkânını ortadan kaldıracak ve çok büyük bir toplumsal krizle sonlanacak.

Son olarak, sürekli ekonomik büyüme istikrarın mutlak bir koşuludur. Yöneticilerin eyleminin boşuna olmadığını gördük: elitlerin, ülkenin modernizasyonuna yönelik milliyetçi projeyle özdeşleşmesi, en bozulmuşları veya en tehlikelileri eleme kapasitesi, politikanın profesyonelleşmesi vb. Yapısal öğeler de etkisiz olmadı. Çin'in nüfusu ucuz, çok sayıda, disiplinli ve göreli olarak eğitimli bir işgücü arayan iş adamlarına ve tüketim toplumunun yeni sınırlarının nadir olarak çizildiği bir dünyada yeni iş alanlarına aç olanla-

ra umut verdi ve vermeye devam ediyor. Tüm bu alanlarda, Çin eşsizdir. Siyasal gücüyle (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daimi üyeliği, atom bombası) ve (pek çok bin yıllık) kültürel prestijiyle de aynı şekilde eşsizdir. Çin, haddini aşma ve korkutma sanatının yanı sıra, baştan çıkarma sanatında da ustadır. Dünyanın dört bir yanındaki Konfüçyüs enstitülerinin başarısının gösterdiği gibi, sembolik sermayesini kullanmayı bilir.

Modernizasyon bir gala yemeği değildir

Bununla birlikte, Çin'de ve dünyada ülkenin istikrarı üzerinde iyimserlik hâkimmiş gibi gözükse de, bir kere evrimci mitolojisinden kurtulan modernizasyonun her şeyden önce bir çatışmalar, çelişkiler, gözyaşları ve kan işi olduğunu ve bilhassa, tarihin bir sonu olmadığını unutmayalım. Şüphesiz etraftaki iyimserlik, mali krizin sonunun Çin'in zararına olacağını ilan edenlerin bozguna uğramasıyla daha da güçlendirildi. Sayılan 20 milyon işsiz göçmen sonradan yok oldu, en azından sokaklara düşmedi, işsiz diplomalılar şimdilik sessizce acı çekiyorlar, büyüme her zaman güçlü ve *business* gelişip büyüyor.

Toplum, sürekli gelişim hayalini kovalıyor. Çinliler, medya tarafından yaygınlaştırılan iletişim, çalışma, dernekler, boş vakit gibi şeylerden doğan sosyal normları kendilerini düşünerek gitgide daha fazla hür bir biçimde uygulayan bireyler oldular (Elias, 1975). Politika "evcil" meselelere indirgenmeye devam ediyor (Arendt, 1983) ve devlet ülkeyi tüm ayrıntılarıyla "yönetmekle" meşgul: sağlık, güvenlik, gelir vd. (Foucault, 1976). "Modernite"nin toplumsal kodları titizlikle asimile edilerek kişisel gelişimle ilgileniliyor. Gerçeklerden yeni ilkeler çıkartmak için daha fazla mücadele ediliyor: keyfilik yerine hukuk, eşitlik yerine sosyal hak-

kaniyet, baskı altında tutma ve diktatörlük yerine toplumsal protesto ve çıkarların temsiline saygı. Kısacası, Çin toplumu modernleşiyor.

Bununla birlikte, inşaat asla bitemeyecek. Çünkü öncelikle, büyümeyi kovalamak mutlak bir gereklilik, nüfusun kendisi de büyüyen ihtiyaçlarını tatmin etmek için tek çözümdür. Fakat onu bir dışadönüklük durumunda ve bu denli istikrarsız bir dünya ekonomisi çerçevesinde nasıl koruyabiliriz? İkinci olarak, bu büyüme, "az refah" toplumunun herkes için gerçekleşmesine bir bakıma karşı geliyor. Ekonomik rekabet gücü ve reel veya potansiyel işsizlik (çalışan fazlası), maaşların düşük kalmasını ve zayıf bir sosyal güvence gerektiriyor. Şüphesiz, giderlerin artışıyla gerçekleşecek bir iç talep artışı çelişkiyi çözebilir. Fakat bu süreç ne ani ne edimseldir ve yönlendirilemez.

Son olarak, modernizasyon kovalamacası ve iç taleple büyüme, işin içine zorunlu olarak siyasi çatışmaları sokar. Eğer *güncel* orta sınıf *prensipte* liyakat taraftarıysa, kendisine mahalleleri ve yaşam tarzıyla onu ortak olandan ayıran kendi ölçülerinde bir toplum inşa etmeyi dener. Kendisine benzemeyen komşuları kabullenmekte zorlanır. Ayrım-ayrışma işaretlerinin (eğitim ve adab-ı muaşeret) demokratikleştiğini kabullenmekte de zorluk çeker. Oysa, şehirde doğan ikinci veya üçüncü nesil göçmenler kenar mahalle statüsünü aileleri kadar kolay kabullenmeyeceklerdir. Gitgide daha fazla banliyö bölgelerine sürgün edilen zor durumdaki kentlilerse, Çin'in renklerinde bir "banliyö fenomeninin" aktörleri olmayacaklar mıdır?

Çin'in ortalamalaşması sınıflararası mücadelenin belirleyici olduğu bir süreçtir. Herkes belirleyici olmak ister fakat orta sınıfa erişim yolu şimdilik yeterince dardır (nüfusun en fazla %15 veya %20'si) ve genişlemesi devlet kararlarıyla koşullandırılmıştır. Hiç şüphesiz, bir sonraki reformların sı-

nırı, göçmenlerin ve kentli halk çevrelerinin entegrasyonudur. Bir konut politikasının, daha adil bir vergilendirmenin, daha yaygınlaşmış bir sosyal güvencenin benimsenmesi; işte bir sonraki meydan okumalar bunlardır. Finansmanlar toplu olarak bu sektörlere yönelmek zorunda kalacak. Fakat yasamanın keyfî kararlara açık olmayacağına inanmak saflık olur. Özel mülkiyeti korumak, ona zaten sahip olanları kayırmaktır; sınavları daha adil kılmak ve halk sınıflarının eğitimini iyileştirmek, sermayenin her halükârda oynayacağı rolü hesaba katmak değildir; bazı –normalleşen– itiraz biçimlerini kabullenmek, kendilerini duyurmak için gereken kaynakları olmayanları engellemekir; halk çevrelerinin temsilcilerini üye olarak seçmek, o çevrenin bir kısmını dışlamaktır.

Buna ilaveten, zenginliğin yeniden dağıtım mekanizmalarının zayıflığı, aykırılıkları gidermeye müsaade etmez. Yerel maliyeler, merkezî devlet bütçesinden doğan sübvansiyonlardan halihazırda ve marjinal olarak toplanan giderlere bağlıdır. Herkes "kendi başının çaresine bakar" ve sosyal durum yıprandığı için, Pekin cankurtaran rolü oynar. Hazinelerin merkezileştirilmesi veya en azından bölgeselleştirilmesi olmaksızın hakiki bir sosyal güvenlik sisteminin yerleştirilebileceğine inanmak kolay değil.

Muhafazakârlık ve temsil

Yine de isyanın ayak seslerini duyuyor muyuz? Yeni orta sınıflar devrimci değiller, bunu uzun zamandan beri biliyoruz (Mills, 1951; Bourdieu, 1979; Boltanski, 1982). "Bizatihi kamuya bildirdiği ilkeleri egemen düzene karşı döndürmekten ibaret gözde stratejileri yoluyla küçük burjuvalar, bu ilkelere atfettikleri tanımayı ispat ederler" (Bourdieu, 1979, s. 532). Pedagojiyi, haberi ve derneği, "yalnızca aynı 'davada'

bir araya gelen bireylerin sıra halinde yeniden bir araya gelmesini" grev ve manifestoya tercih ederler (Bourdieu, 1979, s. 532). Yani orta sınıflar modernizasyonun aktör ve destekçileridirler. Şüphesiz bazı zaman talepkâr ve çelişkili müttefiklerdir. Çevrelerini korumak, kanuna ve kişinin haysiyetine saygı için sıklıkla etkili biçimde organize olurlar. Bu durum bürokrasinin bazı hizipleriyle çatışmalar yaratır. Bireye saygıyı bir hak olarak talep ederler fakat davranış modellerine uygunluğa (adab-ı muaşeret, moda diktası) çok bağlıdırlar; bu durum sosyal karmalığı rahatsız eder. Fakat onlar müttefiktirler.

Diğer sosyal çevreler için, kazanç umutları farklıdır. Entelektüeller veya memurlar tarafından temsil edilmeye devam mı edecekler; yoksa kalıcı bir ekonomik kriz, konjonktürün tersine dönüşü, rastlantısal bir etkinlik dolayısıyla, toplumsal hareketliliğin frenlenmesinin sürdürülmesi nedeniyle kendilerini özerk biçimde kabul ettirme kararı mı verecekler? Sosyal politikaların ve STK'ların eylemlerinin ilerlemesi toplumsal gerilimleri zayıflatmayı başaracak mı? Eğer toplumsal isyan varsa, hangi biçimlere bürünecek? Bir gettolaşmaya mı; sendikaların, bağımsız derneklerin kurulmasına mı?

KAYNAKÇA

Adelkah, F.; Bayart, J.-F. ve Roy, O. [1993], *Thermidoren Iran*, Complexe, Brüksel.

Angeloff, T. [2010], *Histoire de la société chinoise (1949-2009)*, La Découverte, "Repères", Paris.

Audin, J. [2007], "Le Comité de résidents au cœur du changement social et spatial à Pékin", yüksek lisans tezi, Sciences Po, Paris.

— [2008], "Le quartier, lieu de réinvention des relations État-société en Chine urbaine: l'exemple des comités de quartiers à Pékin", *Raisons politiques*, no. 29, s. 107-118.

Arendt, H. [1983], *Condition de l'homme moderne*, Calmann-Lévy, Paris.

ASC (Académie des sciences de Chine) [2009], "Annuaire statistique de la Chine, 2009", Zhongguo tongji chubanshe, Pékin.

Aubert, C. [2005], "Politiques agricoles chinoises: la porte étroite", CEPII, *L'Économie mondiale 2006*, La Découverte, "Repères", Paris, s. 69-83.

Bai, Limin [2001], "Children's performance, parental expectations and China's education in the 1990s", *Asian Profile*, cilt 29, no. 3, s. 185-207.

Bayart, J.-F. [1996], *L'Illusion identitaire*, Fayard, Paris

— [2004], *Le Gouvernement du monde. Une critique politique de la globalisation*, Fayard, Paris.

Becker, J. [1998], *La Grande Famine de Mao*, Dagorno, Paris.

Berman, B. ve Lonsdale, J. [1992], *Unhappy Valley. Conflict in Kenya and Africa*, cilt 1, James Currey, Londra/Heineman Kenya, Nairobi/Ohio University Press, Atina.

Bernstein, T. P. ve Lü, Xiaobo [2003], *Taxation without Representation in Contemporary China*, Cambridge University Press, Cambridge.

Billeter, T. [1993], *L'Empereur jaune: une tradition politique chinoise*, Les Indes savantes, Paris.

Bonnin, M. [2004], *Génération perdue. Le mouvement d'envoi des jeunes instruits à la campagne en Chine, 1968-1980*, Éditions de l'EHESS, Paris.

Boltanki, L. [1982], *Les Cadres: la formation d'un groupe social*, Minuit, Paris.

Bourdieu, P. [1979], *La Distinction: critique sociale du jugement*, Paris.

Braudel, F. [1985], *La Dynamique du capitalisme*, Flammarion, Paris.

Bruun, O. [1993], *Business and Bureaucracy: an Ethnography of Private Business Households in Contemporary China*, University of California Press, Berkeley.

Castel, R. [1995], *Les Métamorphoses de la question sociale. Une chronique du salariat*, Fayard, Paris.

— [2003], *L'Insécurité sociale. Qu'est-ce qu'être protégé?*, Seuil, Paris.

Chan, Kam Wing ve Buckingham, W. [2007], *Is China Abolishing the Hukou System?* University of Washington, Seattle.

Chen, Yinglang [2008a], "Chaîne d'intérêts et absorption des migrants en ville", Rocca, J.-L. (der.), *La Société chinoise vue par ses sociologues. Migrations, villes, classe moyenne, drogue, sida*, Presses de Sciences Po, Paris, s. 75-92.

— [2008b], "Les mouvements de protestation des classes moyennes", Rocca, J.-L. (der.), *La Société chinoise vue par ses sociologues. Migrations, villes, classe moyenne, drogue, sida*, Presses de Sciences Po, Paris, s. 187-222.

Chevrier, Y. [1990], "Micropolitics and the factory director responsibility system, 1984-1987", Davis D. ve Vogel E. (der.), *Chinese Society on the Eve of Tiananmen. The Impact of Reform*, Harvard University Press, Cambridge, s. 109-133.

— [1996], "L'empire distendu: esquisse du politique en Chine des Qing à Deng Xiaoping", Bayart, J.-F. (der.), *La Greffe de l'État*, Karthala, Paris, s. 262-395.

— [1997], *La Chine moderne*, PUF, Paris.

Croll, E. [1983], *Chinese Women since Mao*, Third World Books, Londra.

Davis, D. (der.) [1995], *Urban Spaces in Contemporary China. The Potential for Autonomy and Community in post-Mao China*, Woodrow Wilson Centre Press/ Cambridge University Press, Cambridge.

— (der.) [2000], *The Consumer Revolution in Urban China*, University of California Press, Berkeley/Los Angeles/Londra.

— [2003], "From welfare benefit to capitalized asset", Forrest R. ve Lee James, *Housing and Social Change: East-West Perspectives*, Routledge, New York, s. 83-196.

Delmas-Marty, M. ve Will P.-E. [2007], *La Chine et la démocratie*, Fayard, Paris.

Dickson, B. [2003], *Red Capitalists in China. The Party, Private Entrepreneurs, and Prospects for Political Change*, Cambridge University Press, Cambridge.

Domenach, J.-L. [1992], *Chine: l'archipel oublié*, Fayard, Paris.

Domenach, J.-L. ve Richer, P. [1987], *La Chine. 1949-1985*, Imprimerie nationale, Paris.

Duara, P. [1988], *Culture, Power and the State: Rural North China 1900-1942*, Stanford University Press, Stanford.

Elias, N. [1975], *La Dynamique de l'Occident*, Calmann-Lévy, Paris.

— [1997], *La Société des individus*, Paris, Fayard.

Fairbank, J.K. [1989], *La Grande Révolution chinoise: 1800-1989*, Flammarion, Paris.

Findlay, C., Watson A. ve Wu Harry X. (der.) [1994], *Rural Enterprises in China*, St. Martin's Press, New York.

Frazier, M. W. [2004], "China's pension reform and its discontents", *China Journal*, no. 51, s. 97-114.

Foucault, M. [1976], *Histoire de la sexualité, I. La Volonté de savoir*, Gallimard, Paris.

— [1997], *Histoire de la sexualité, II. L'Usage des plaisirs*, Gallimard, Paris.

Froissard, C. [2005], "Quelle citoyenneté pour les travailleurs migrants en Chine?", *Études chinoises*, cilt 24, s. 301-316.

Gold, T.; Guthrie, D. ve Wank D. (der.) [2002], *Social Connections in China. Institutions, Culture, and the Changing Nature of Guanxi*, Cambridge University Press, Cambridge.

Guillermarz, J. [1979], *Le Parti communiste chinois au pouvoir*, tome 1, *De l'avènement du régime au mouvement d'éducation socialiste, 1949-1962*, Payot, Paris.

Hanser, A. [2008], *Service Encounters. Class, Gender, and the Market for Social Distinction in Urban China*, Stanford University Press, Stanford.

Hayhoe, R. [1996], *China's Universities 1895-1995. A Century of Cultural Conflict*, Garland, New York.

Hermet, G. [1996], *Le Passage à la démocratie*, Presses de la FNSP, Paris.

Hillman, B. [2005], "Monastic politics and the local state in China: authority and autonomy in an ethnically Tibetan prefecture", *The China Journal*, no. 54, s. 29-51.

Hsu, Carolyn L. [2007], *Creating Market Socialism. How Ordinary People are Shaping Class and Status in China*, Duke University Press, Durham/Londra.

Huntington, S. [2006], *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven/Londra.

Frazier, M. [2002], *The Making of the Chinese Industrial Workplace. State, Revolution, and Labor Management*, Cambridge University Press, Cambridge.

Hurst, W. [2009], *The Chinese Worker after Socialism*, Cambridge University Press, Cambridge.

Inglehart, R. [1997], *Modernization and Post-Modernization: Cultural, Economic and Cultural Change in 43 countries*, Princeton University Press, Princeton.

Jing, Jun [2008a], "Le prix de l'amitié entre jeunes toxicomanes", Rocca, J.-L. (der.), *La Société chinoise vue par ses sociologues. Migrations, villes, classe moyenne, drogue, sida,* Presses de Sciences Po, Paris, s. 75-92.

— [2008b], "Les lois du *Titanic*. Analyse des risques du sida", Rocca, J.-L. (der.), *La Société chinoise vue par ses sociologues. Migrations, villes, classe moyenne, drogue, sida,* Presses de Sciences Po, Paris, s. 75-92.

Journal of Contemporary China [2009], özel sayı, no. 60.

Kernen, A. [2004], *La Chine vers l'économie de marché. Les privatisations à Shenyang,* Karthala, Paris.

Lee, Ching-Kwan [2007], *Working in China. Ethnographies of Labor and Workplace Transformation,* Routledge, Londra/New York.

— [1998], *Gender and the South China Miracle. Two Worlds of Factory Women,* University of California Press, Berkeley/Los Angeles/Londra.

Leys, C. [1996], *The Rise and Fall of Development Theory,* Indiana University Press, Bloomington/EAEP, Nairobi.

Leys, S. [1971], *Les Habits neufs du président Mao,* Champ Libre, Paris.

— [1974], *Ombres chinoises,* Champ Libre, Paris.

Li, Cheng [2008], *China's Changing Political Landcape,* Brookings Institution Press, Whashington.

Li, Chunling [2003], "Zhongguo dangdai zhongchan jieceng de goucheng ji bili" ("Günümüz Çin'inde Orta Tabakanın Yapısı ve Oranı"), *Zhongguo renkou kexue,* no. 6, s. 25-52.

Li, Jian ve Niu, Xioahuan [2003], "The new middle class(es) in Peking: a case study", *China Perspectives,* no. 45, s. 4-20.

Li, Peilin; Li, Qiang ve Sun, Liping [2004], *Zhongguo shehui fenceng* ("Çin Toplumunun Tabakalaşması"), Shehui kexue wenxian chubanshe, Pékin.

Lin, Jing ve Zhang, Yu [2006], "Educational expansion and shortages in secondary schools in China: the bottle neck syndrome", *Journal of Contemporary China,* cilt 15, no. 47, s. 255-274.

Lin, Yimin [2001], *Between Politics and Markets,* Cambridge University Press, Cambridge.

Liu, Jieyu [2007], *Gender and Work in Urban China. Women Workers of the Unlucky Generation,* Routledge, Londra/New York.

Lu, Xueyi [2002], *Dangdai zhongguo shehui jieceng yanjiu baogao* ("Günümüz Çin'inde Mevcut Toplumsal Katmanlar Araştırması Raporu"), Shehui kexue wenxian chubanshe, Pékin.

— [2004], *Dangdai zhongguo shehui liudong* ("Günümüz Çin'inde Toplumsal Hareketlilik"), Shehui kexue wenxian chubanshe, Pékin.

Lü, Xiaobo ve Perry, E. [1997], *Danwei. The Changing Workplace in Historical and Comparative Perspective,* M.E. Sharpe Armonk, New York/Londra.

Mandarès, H. *vd.* (der.), *Révo. cul. dans la Chine pop. Anthologie de la presse des Gardes rouges, mai 1966-janvier 1968*, UGE, Paris.

Mengin, F. [2004], *Cyber China: Reshaping National Identites in the Age of Information*, Palgrave, New York.

Mengin, F. ve Rocca, J.-L. [2002], *Politics in China: Moving Frontiers*, New York, Palgrave.

Merle, A. ve Zhang, Lun [2007], "La Chine en transition: regards sociologiques", *Cahiers internationaux de sociologie*, cilt 122, s. 5-168.

Mills, C. Wright [1951], *White Collar. The American Middle Class*, Oxford University Press, Oxford.

Nughton, B. [1995], *Growing out of the Plan: Chinese Economic Reform, 1978-1993*, Cambridge University Press, New York.

Murphy, R. [2008], *Labour Migration and Social Development in China*, Routledge, Londra.

Nagi, Pun [1999], "Becoming *dagongmei* (working girls): the politics of identity and difference in reform China", *The China Journal*, no. 42, s. 1-18.

Offerlé, M. [1993], *Un homme, une voix? Histoire du suffrage universel*, Gallimard, Paris.

Oi, Jean C. ve Zhao, Shukai [2007], "Direct township elections", Perry, E. ve Goldman, M., *Grassroots Political Reform in Contemporary China*, Harvard University Press, Cambridge.

— [1989], *State and Peasants in Contemporary China: The Political Economy of Village Government*, University of California Press, Berkeley.

— [1999], *Rural China Takes Off: Institutional Foundations of Economic Reform*, University of California Press, Berkeley.

O'Leary, G. (der.) [1997], *Adjusting to Capitalism. Chinese Workers and the State*, M.E. Sharpe, New York.

Parish, W. L. ve Whyte, M. M. [1978], *Village and Family in Contemporary China*, University of Chicago Press, Chicago.

— [1984], *Urban Life in Contemporary China*, University of Chicago Press, Chicago.

Pasqualini, J. [1978], *Prisonnier de Mao*, Gallimard, Paris.

Pearson, M. [1997], *China's New Business Elite. The Political Consequences of Reform*, University of California Press, Berkeley.

Peerenboom, R. [2002], *China's Long March toward Rule of Law*, Cambridge University Press, Cambridge.

Pepper, S. [1990], *China's Education Reform in the 1980s. Policies, Issues, and Historical Perspectives*, University of California, Berkeley.

Perry, E.J. ve Selden, M. [2003], *Chinese Society. Change, Conflict and Resistance*, Routledge Curzon, Londra/New York.

Polanyi, K. [1944], *The Great Transformation*, Beacon Press, Boston.

Pye, L. [1988], *The Mandarin and the Cadre*, Center for Chinese Studies, Ann Arbor.

Rocca, J.-L. [1998], "La corruption en Chine: une construction du politique", *Mondes en développement*, cilt 26, no. 102, s. 95-104.

— [2006], *La Condition chinoise. La mise au travail capitaliste à l'âge des réformes (1978-2004)*, Khartala, Paris.

— [2008a], "Power of knowledge: the imaginary formation of the Chinese middle stratum in an era of growth and stability", Jaffrelot, C. ve Van der Veer, P., *Patterns of Middle Class Consumption in India and China*, Sage, New Delhi.

— [2008b], "Les communistes vont-ils changer la Chine?", *Le Monde diplomatique*, Haziran, s. 16-17.

— (der.) [2008c], *La Société chinoise vue par ses sociologues. Migrations, villes, classe moyenne, drogue, sida*, Presses de Sciences Po, Paris.

— [2009], "Pour la classe moyenne chinoise, la stabilité avant tout", *Le Monde diplomatique*, Mayıs, s. 14-15.

Palmer, D. [2005], *La Fièvre du qigong. Guérison, religion et politique en Chine, 1949-1999*, Éditions de l'EHESS, Paris.

Rofel, L. [2009], *Desiring China: Experiments in Neoliberalism, Sexuality, and Public Culture*, Duke University Press, Durham/Londra.

Roux, A. [1993], *Le Shanghai ouvrier des années 1930: coolies, gangsters et syndicalistes*, L'Harmattan, Paris.

— [1995], *Grèves et politique à Shangai: les désillusions (1927-1932)*, Éditions de l'EHESS, Paris.

Smith Finley, J. [2007], "Chinese oppression in Xinjiang, Middle Eastern conflicts and global Islamic solidarities among the Uyghurs", *Journal of Contemporary China*, cilt 16, no. 53, Kasım, s. 627-654.

Sheehan, J. [1998], *Chinese Workers, a New History*, Routledge, Londra/New York.

Shen, Yuan [2008], "L'hégémonie fondée sur les relations dans l'industrie du bâtiment", Rocca J.-L. (der.), *La Société chinoise vue par ses sociologues. Migrations, villes, classe moyenne, drogue, sida*, Presses de Sciences Po, Paris, s. 93-132.

Shirk, S. [1993], *The Political Logic of Economic Reform in China*, University of California Press, Berkeley.

Swedberg, R. ve Granovetter, M. (der.) [1992], *The Sociology of Economic Life*, Westview Press, Boulder.

Tang, Xiaojing [2009], ""Femmes au foyer", "Filles de fer" et retour au foyer. Genre et travail à Shanghai sur quatre générations 1949-2007", sosyoloji alanında hazırlanan doktora tezi, EHESS-ENS-ECNU.

Thireau, I. ve Wang, Hansheng (der.) [2001], *Disputes au village chinois. Formes du juste et recompositions locales des espaces normatifs*, Éditions de la MSH, Paris.

Walder, A. [1986], *Communist Neo-Traditionalism. Work and Authority in Chinese Industry*, University of California Press, Berkeley/Los Angeles/Londra.

Wank, D. [1999], *Commodyfing Communism. Business, Trust and Politics in a Chinese City*, Cambridge University Press, Cambridge.

Wu, Jane Jiajing [1991], "Suicides and suicide survivors of the Cultural Revolution", Bushnell P. T. *et al.*, *State Organized Terror: The Case of Violent Internal Repression*, Westview Press, Boulder, s. 289-302.

Wu, Harry Hongda [1997], *Laogai, le goulag chinois*, Dagorno, Paris.

Yan, Yuqiang [2003], *Private Life under Socialism: Love, Intimacy, and Family Change in a Chinese Village, 1949-1999*, Stanford University Press, Stanford.

Yang, Mayfair Mei-hui [1994], *Gifts, Favors, and Banquets. The Art of Social Relationships in China*, Cornell University Press, Ithaca/Londra.

Yi, Lin [2008], *Cultural Exclusion in China. State Education, Social Mobility and Cultural Difference*, Routledge, Londra/New York.

Yu Anthony, C. [2004], *State and Religion in China*, Open Court, Chicago/La Salle.

Zhang, Letian [2008], "Recherche académique, logique du marché et intervention étatique", Rocca, J.-L. (der.), *La Société chinoise vue par ses sociologues. Migrations, villes, classe moyenne, drogue, sida*, Presses de Sciences Po, Paris, s. 289-308.

Zhang, Liang [2004], *Les Archives de Tiananmen*, Éditions du Félin, Paris.

Zhao, Weihua [2007], *Diwei yu xiaofei* ("Statü ve Tüketim"), Shehui kexue wenxian chubanshe, Pékin.

Zhou, Xiaohong [2008], "La classe moyenne chinoise. Illusion ou réalité?", Rocca, J.-L. (der.), *La Société chinoise vue par ses sociologues. Migrations, villes, classe moyenne, drogue, sida*, Presses de Sciences Po, Paris, s. 141-160.

Çin'in Sosyolojisi günümüz Çin toplumunu genelgeçer kabullerin ötesine bakarak anlamak isteyenlere yönelik bir çalışma. Çin'in dinamiklerini çözmek için "kadim Çin" ya da "modernleşen Çin" gibi kalıplardan kurtulmak gerektiğini vurgulayan Jean-Louis Rocca, Çin kültürünün köklerinden yola çıkarak bireyselliğe, demokrasiye ve pazar ekonomisine doğru gerçekleşen evrimi inceliyor.

Kendisine özgü tarihsel arkaplanı ve özgün yapısıyla daima ilgi odağı olan Çin toplumunun gerçekliği, vahşi kapitalizmle Tanrı-devletin, bireyselcilikle kolektif kurallara itaatin, eşitsiz toplumsal tabakalaşmayla yaşam standartlarının olağanüstü yükselişinin, demokratikleşen bir toplumla "yekpare" bir siyasal sistemin yan yana gelişinde gizli. Devlet ve pazar, birey ve toplum veya gelenek ve modernlik karşılaştırmasına yönelik perspektifleri çoğaltmayı amaçlayan Rocca, Çin'in 21. yüzyılın ilk on yılı itibariyle bulunduğu noktayı etnik azınlıklara, muhalif gruplara, devlet kurumlarına, ekonomik etkinliğe, nüfus hareketlerine ilişkin güncel bilgilerle destekleyerek çarpıcı bir biçimde ortaya koyuyor.

İLETİŞİM 1637
BAŞVURU DİZİSİ 61

14.00

ISBN-13: 978-975-05-0931-5